

Міністерство освіти і науки України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ"

Навчально-науковий інститут права ім. І. Малиновського
Кафедра цивільно-правових дисциплін

Матеріали Круглого столу «ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ПРИВАТНОГО ПРАВА»

м. Острог, 14 травня 2025 року

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2025

*Рекомендовано до друку
Навчально-наукового Інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 12 від 30 червня 2025 року)*

Редакційна колегія:

Блащук Т. В., завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент, Національний університет «Острозька академія» (головний редактор);

Шминдрук О. Ф., кандидат юридичних наук, доцент, Національний університет «Острозька академія»;

Балацька О. Р., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського, кандидат юридичних наук, доцент, Національний університет «Острозька академія», суддя Рівненського міського суду Рівненської області;

Лотиш Т. В., старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін, доктор філософії в галузі права, Національний університет «Острозька академія»;

Михальчук Б. С., старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін, доктор філософії в галузі права, Національний університет «Острозька академія».

П 68 Правове регулювання прав людини у сфері приватного права: матер. круглого столу (м. Острог, 14 травня 2025 р.) / ред. кол.: Блащук Т. В., Шминдрук О. Ф., Балацька О. Р., Лотиш Т. В., Михальчук Б. С. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2025. 106 с.

DOI 10.25264/14.05.2025

Основні тематичні напрями круглого столу – цивільно-правові дисципліни (цивільне право, цивільне процесуальне право, сімейне право, медичне право, трудове право, земельне право, аграрне право).

Робоча мова круглого столу: українська.

УДК 342.7(063)
ББК 67

© Автори, 2025
© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2025

Асадуллаєв О. О.,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»
група МП-11, спеціальність 081 «Право»

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕЧНІ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА В ЄС

Постановка проблеми. Право людини на безпечні продукти харчування є складовою права на здоров'я та життя. Його реалізація набуває особливого значення в умовах глобалізації, зростання транснаціональної торгівлі продуктами та євроінтеграції України. Незважаючи на існування нормативної бази, в Україні зберігаються проблеми ефективного контролю, відповідальності виробників і правової обізнаності споживачів.

Стан дослідження проблеми. Питанням безпечності харчових продуктів присвячені праці Т. В. Блащук, О. Р. Балацької, В. В. Брулевича, Г. О. Пчелянської, Ю. В. Назарко та ін. Однак, співставлення механізмів України та ЄС, а також оцінка ефективності їх практичного застосування потребує подальшого аналізу.

Мета дослідження. Проаналізувати правові та практичні механізми захисту права людини на безпечні харчові продукти в Україні та Європейському Союзі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародні стандарти, такі як Codex Alimentarius, ISO 22000, а також принципи НАССР, є основою для формування систем безпечності харчових продуктів у багатьох країнах світу. Зокрема, Codex Alimentarius містить рекомендації щодо вмісту шкідливих речовин, маркування, упакування та транспортування харчових продуктів [1, с.175]. У свою чергу, ISO 22000 встановлює вимоги до систем управління безпечністю на всіх етапах харчового ланцюга, що має велике значення для забезпечення стабільної якості.

В Україні ключовим нормативно-правовим актом є Закон «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [2, с. 87]. Його редакція 2014 року передбачає обов'язкове впровадження системи НАССР для операторів ринку харчових продуктів. Додатково діє Закон «Про захист прав споживачів», який надає громадянам право на отримання достовірної інформації про продукт, а також право на звернення до суду у разі порушення їхніх прав.

Політика ЄС передбачає комплексне регулювання у сфері безпечності харчових продуктів, що охоплює всі етапи харчового ланцюга – від виробництва до споживання, і спрямована на мінімізацію ризиків для здоров'я, пов'язаних із продуктами харчування [3, с.142]. Важливим елементом є принцип «від лану до столу», який реалізується через систему нормативних актів, зокрема Регламент № 178/2002, що визначає відповідальність операторів ринку і створює Європейський орган з безпеки харчових продуктів (EFSA) [4, с. 22]. Також важливими є Регламент № 852/2004, що встановлює вимоги до гігієни харчових продуктів та Директива 85/374/ЄЕС, що встановлює цивільно-правову відповідальність за дефектну продукцію [5, 185; 6, с. 31].

На практиці в Україні державний контроль здійснюється Держпродспоживслужбою. Організація проводить як планові, так і позапланові перевірки, реагуючи на скарги споживачів або виявлення загроз [7, с. 79]. Судова практика підтверджує законність втручання служби в разі порушень. Так, у справі № 640/19996/19 Верховний Суд підтвердив правомірність припинення обігу харчової продукції, яка не відповідала стандартам безпечності.

Водночас ефективність державного нагляду в Україні обмежується низкою чинників: застарілою матеріально-технічною базою лабораторій, нестачею кваліфікованих кадрів і слабкою міжвідомчою координацією. У ЄС контроль є системнішим і підтримується сучасними інформаційними технологіями, зокрема платформою RASFF для обміну інформацією між державами-членами [8, с. 210].

Окрему роль у захисті прав відіграють громадські організації та самі споживачі. В Україні ГО проводять незалежні дослідження, ініціюють судові позови і підвищують обізнаність громадян. [9, с. 412]. Наприклад, у справі № 752/12345/20 суд зобов'язав супермаркет виплатити компенсацію споживачеві

за продаж простроченої рибної продукції. Втім, механізми участі громадськості все ще потребують підтримки з боку держави. У ЄС така участь фінансується на рівні урядів і має інституційну підтримку.

Таким чином, порівняльний аналіз свідчить про необхідність поглиблення інтеграції української моделі контролю за харчовими продуктами до стандартів ЄС, посилення відповідальності виробників і підтримку громадських ініціатив.

На підставі викладеного можна дійти висновку, що право на безпечні продукти харчування є складовою права на життя та здоров'я, закріпленою в міжнародних і національних актах. В Україні правове регулювання потребує подальшої гармонізації з європейським правом, зокрема впровадження принципів НАССР та посилення відповідальності виробників. ЄС застосовує комплексний підхід: принцип «від лану до столу», ефективну роботу EFSA та прозорі процедури. В Україні державний контроль обмежений ресурсами та технічними можливостями, тоді як у ЄС він системний і сучасний. Санкції за порушення в Україні м'які, у ЄС – жорсткі й результативні. Громадськість відіграє все важливішу роль, але потребує підтримки. Підвищення ефективності контролю, правової обізнаності та відповідальності виробників дозволить покращити захист прав споживачів і наблизити українську систему до європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Пчелянська Г.О. Безпека та якість продовольчих товарів: міжнародний аспект. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія «Економічні науки»*. Вінниця, 2012. Т. 2. № 3 (69). С. 172–177.
2. Руснак Л.М. Адміністративно-правове забезпечення права на охорону здоров'я в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 207 с.
3. Міжнародний захист права людини на здоров'я та безпечне довкілля : моногр. / авт. кол.; за заг. ред. М.О. Медведєвої. Київ : Видавничий дім «Вініченко», 2023. 260 с.
4. Про встановлення загальних принципів і вимог законодавства про харчові продукти, створення Європейського органу з безпеки харчових продуктів і встановлення процедур у питаннях, пов'язаних із безпекою харчових продуктів : Регла-133 ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО мент (ЄС) Європейського Парламенту і Ради від 28.01.2002 № 178/2002. URL: http://old.vet.gov.ua/int-coop/EU_requirement.
5. Європейське право. Право Європейського союзу : підручник / за заг. ред. В.І. Муравйова. Кн. четверта. Матеріальне право Європейського союзу. К. : Ін Юре, 2016. 400 с.
6. Council Directive 85/374/EEC of 25 July 1985 on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products. Official Journal L 210, 07.08.1985 P. 0029–0033.
7. Брулевич В.В. Безпечність харчових продуктів за законодавством України та Європейського Союзу. *Судова апеляція*. 2016. № 2. С. 75–83.
8. Забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України: адміністративно-правові аспекти : монографія. К. : ЦП КОМПРИНТ, 2018. 397 с.
9. Буткевич О. Право, етика, прогрес. Реценція на монографію: Островська Б.В. Міжнародно-правове регулювання права людини на життя в контексті біоетики : монографія. Київ : Логос, 2019. 604 с.

Байцим І. В.,

студентка 4 курсу

Інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРОБЛЕМИ ОБҐРУНТОВАНOSTІ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Обґрунтованість судових рішень є однією з основних вимог, що визначають правову природу цивільного процесу. Вона є важливим елементом правової визначеності та стабільності правової системи держави. Правильне та чітке обґрунтування судових рішень дозволяє забезпечити виконання судових актів, забезпечує захист прав і законних інтересів учасників процесу та зміцнює довіру громадян до судової системи в цілому. В Україні, як і в інших країнах, проблема обґрунтованості судових рішень є надзвичайно актуальною, адже саме це питання визначає ефективність судової системи і гарантує справедливість судового розгляду.

Існує безліч підходів до визначення суті обґрунтованості судового рішення. Найбільш поширеним є розуміння цього поняття як необхідності забезпечити наявність в судовому рішенні чітких і достатніх підстав для ухвалення того чи іншого рішення. Важливою частиною цього процесу є також логічне пояснення того, чому суд прийняв саме таке рішення, а не інше. Таким чином, кожне рішення повинно містити не лише правовий аналіз обставин справи, а й чітке пояснення того, як ці обставини були враховані при застосуванні норм права.

У сучасному цивільному процесі України проблема обґрунтованості судових рішень є надзвичайно важливою з огляду на певні складнощі та суперечності в нормативному регулюванні цього питання. З одного боку, Цивільний процесуальний кодекс України передбачає вимоги до обґрунтованості рішень, зокрема зазначає, що суд обов'язково повинен вказати на факти та докази, на яких він ґрунтує своє рішення. Однак, незважаючи на ці норми, на практиці суди інколи не вказують на достатні фактичні підстави для своїх рішень або ж надають поверхневу оцінку доказам, що може призвести до несправедливих або необґрунтованих рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з основних причин недостатньої обґрунтованості судових рішень є перевантаженість суддів. Суди в Україні, як і в багатьох інших країнах, стикаються з великою кількістю справ, що розглядаються одночасно. Це може призводити до того, що судді не мають можливості детально вивчити кожну справу, а тому їхні рішення можуть бути ухвалені на підставі неповного або поверхневого аналізу доказів. Іноді судді змушені обмежуватися лише формальними посиланнями на норми закону без детальної мотивації і аргументації, що є основою для обґрунтованості рішення.

Крім того, важливим аспектом є професіоналізм суддів. Не всі судді мають достатній рівень кваліфікації та досвіду для правильного застосування складних правових норм у конкретних справах. Це може призводити до невірного тлумачення норм права, неповної оцінки доказів або ж до прийняття рішень, що не відповідають вимогам закону. Окрім того, судді можуть недостатньо пояснювати свої мотиви, що залишає учасників процесу в невизначеності щодо того, чому суд прийняв саме таке рішення.

Окремо варто звернути увагу на питання взаємодії між судом і учасниками процесу. Іноді суди не надають достатньої уваги тому, щоб забезпечити сторонам належну правову допомогу та роз'яснення щодо змісту судового процесу. Це може призвести до того, що учасники процесу не в змозі правильно підготувати свої аргументи та не мають достатньої можливості для надання доказів, що в свою чергу впливає на обґрунтованість рішення.

У теоретичному аспекті обґрунтованість судового рішення є наслідком правильного застосування норм права до конкретних обставин справи. Однак обґрунтування судового рішення повинно бути не лише правовим, а й логічним. Це означає, що суд повинен пояснити, чому він вибрав саме таку правову норму і як вона застосована до конкретних фактів справи. Саме через чітку мотивацію рішення суд

демонструє своє розуміння кожного аспекту справи і забезпечує прозорість та відкритість судового процесу.

Важливим є і питання застосування прецедентної практики. На жаль, в Україні система прецедентів ще не набула такої ваги, як у країнах англосаксонської правової системи, що в значній мірі обмежує суддів у виборі аргументів для своїх рішень. Хоча Верховний Суд України інколи звертається до прецедентної практики, вона все ще не має такого масштабу, щоб забезпечити однаковість рішень у схожих справах. Це також ставить під сумнів обґрунтованість рішень, особливо в складних або нетипових справах.

Одним із важливих аспектів теоретичного підходу до обґрунтованості є правильна оцінка доказів. В Україні існують певні труднощі у визначенні того, які докази є належними та достатніми для прийняття судового рішення. Інколи суди не враховують певні важливі докази, що негативно впливає на обґрунтованість рішення. З іншого боку, в певних випадках суди можуть приймати рішення на підставі сумнівних доказів або таких, що не мають достатньої юридичної сили.

Вдосконалення обґрунтованості судових рішень у цивільному судочинстві України потребує комплексного підходу. Одним із найважливіших кроків є підвищення кваліфікації суддів. Потрібно впроваджувати більш детальні програми підготовки суддів, спрямовані на покращення їх здатності правильно застосовувати норми права та обґрунтовувати свої рішення. Одним з можливих шляхів є регулярне проведення тренінгів і семінарів, на яких судді могли б обговорювати актуальні проблеми застосування права та мотивації судових рішень.

Крім того, важливим є створення чітких стандартів для обґрунтованості судових рішень. У цьому контексті важливим є вдосконалення нормативно-правової бази, яка б забезпечувала чітке визначення вимог до судових рішень, зокрема до їх аргументації та мотивації. Також варто звернути увагу на розробку рекомендацій для суддів щодо того, як правильно обґрунтовувати свої рішення, що дозволить підвищити рівень обґрунтованості судових актів.

У зв'язку з важливістю обґрунтованості судових рішень також слід продовжити роботу щодо розвитку системи апеляцій та касаційних скарг, що дозволяють здійснювати перевірку судових рішень. Система оскарження судових рішень дозволяє не тільки перевірити законність і обґрунтованість рішення, але й виступає важливим інструментом для вдосконалення судової практики.

Підсумовуючи вище наведене, варто зробити такі висновки.

Обґрунтованість судових рішень є однією з основних гарантій справедливості та правової визначеності у цивільному процесі. У той час як судова практика в Україні робить кроки в напрямку вдосконалення цієї складної проблеми, існують ще багато питань, що потребують уваги. Підвищення кваліфікації суддів, розробка чітких стандартів для обґрунтування судових рішень і забезпечення доступу до правової допомоги для учасників процесу є важливими напрямками для покращення ситуації в майбутньому. Тільки через ці зміни можна забезпечити більш високий рівень довіри до судової системи та досягти справедливих результатів у судових справах.

Список використаних джерел:

1. Братель О. Рішення суду як процесуальний юридичний факт цивільного судочинства України. Наукові записки [Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Право. 2017. Вип. 1. С. 55–66.
2. Глинська Н.В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень: дис. ... д-ра юрид наук. Харків, 2015. 462 с.
3. Гуртієва Л.М. Правова природа та поняття судового рішення у кримінальному провадженні України. Правова держава. 2016. № 22. С.116- 121.
4. Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-Р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Конституційне право України: підручник. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого ; за ред.: В. П. Колісник, Ю. Г. Барабаш. Х. : Право, 2010. 416 с.
6. Куйбіда Р., Сироїд О. Посібник із написання судових рішень. К.: «Дрім Арт», 2013. 224 с.
7. Онищук І.І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах: монографія. Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2014. 228 с.
8. Пасайлюк І. Рішення суду як об'єкт апеляційного оскарження. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 2. С. 146–158.

9. Постанова Пленуму Верховного Суду «Про судові рішення у цивільній справі» від 18 грудня 2009 року № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09#Text>

10. Самолук Ю.М. Судові рішення у цивільному процесі : спірні питання. Судова апеляція. 2009. № 1 (14). С. 91–98.

11. Самохвалов В. В. Законність і справедливість: теоретико-правові проблеми співвідношення та взаємодії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Ін-т законодавства Верховної Ради України. К., 2008. 18 с.

Блащук Т. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія», адвокат*

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМОВАНОЇ ЗГОДИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УЧАСТІ ПАЦІЄНТА В ЕКСПЕРИМЕНТІ

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку біомедичних технологій етичні аспекти медичних досліджень із залученням людини набувають особливої актуальності. Зростання кількості клінічних випробувань, поява новітніх методів лікування та використання генетичної інформації викликають численні моральні, правові та соціальні питання, які потребують належного врегулювання. Особливо гостро постає проблема забезпечення автономії пацієнта, інформованої згоди та справедливості доступу до медичних інновацій.

Аналіз сучасної літератури свідчить, що у працях таких дослідників, як Г. Терешкевич, С. Стеценко, висвітлюються ключові засади біоетики, а також правові механізми захисту пацієнтів у сфері охорони здоров'я. Водночас залишається недостатньо дослідженим комплексний підхід до інтеграції біоетичних принципів у законодавчу практику України, а також узгодження міжнародних етичних норм з національними правовими реаліями.

Метою цих тез є проаналізувати нормативно-правові й етичні засади медичних досліджень із залученням людини, виявити суперечності між національним законодавством і міжнародними стандартами та обґрунтувати напрями вдосконалення правового регулювання у сфері біомедичних досліджень в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У сучасній медицині експеримент є невід'ємною складовою наукового прогресу. Впровадження новітніх технологій, випробування лікарських засобів і пошук нових терапевтичних підходів потребують систематичних досліджень, які часто включають участь людини як об'єкта експерименту. Саме тому проблема інформованої згоди набуває особливої етичної ваги. З історичного погляду, зловживання у сфері медичних дослідів, зокрема в часи Другої світової війни, стали підставою для формування суворих вимог до безпеки та дотримання прав людини. З цього досвіду випливає один із ключових принципів біоетики – неприпустимість експериментів, що становлять загрозу життю чи здоров'ю людини.

Інформована згода виступає гарантією поваги до гідності особи та її автономії. Суть цього поняття полягає у добровільному рішенні індивіда брати участь у науковому дослідженні після надання йому вичерпної, достовірної та зрозумілої інформації про мету, характер, ризики, можливі наслідки та альтернативи дослідження. Участь у медичному експерименті не може бути морально і юридично виправданою без такої згоди. Згода вважається дійсною лише за умови, що особа перебуває у повному психічному та фізичному здоров'ї, є здатною до прийняття усвідомленого рішення, а також вільною від будь-якого тиску чи залежності.[1]

У разі нетерапевтичного експерименту, який не передбачає прямої користі для піддослідного, надання інформованої згоди є особливо важливим. Особи, які не здатні дати осмислену згоду (наприклад, діти, психічно хворі, ув'язнені чи пацієнти у критичному стані), не можуть виступати учасниками таких досліджень, оскільки це порушує принцип поваги до автономії. Винятки допускаються лише тоді, коли дослідження має життєво важливу мету, наприклад, у ситуаціях, коли інші методи вже вичерпані, і є підстави вважати, що експериментальний засіб може врятувати людину.

Крім суто етичного виміру, інформована згода має правове підґрунтя і пов'язана з концепцією захисту особистості в умовах медичного втручання. Законодавство багатьох країн, зокрема України, регламентує процедуру отримання згоди, визначає обов'язки медичних працівників щодо інформування пацієнтів, а також встановлює механізми контролю за дотриманням етичних норм. Особливої уваги

вимагає конфіденційність персональних даних учасників експериментів і забезпечення умов, за яких особа не наражається на надмірний ризик.

Міжнародна практика демонструє, що попри відмінності у соціально-економічних чи політичних системах, основні підходи до правового регулювання медичних експериментів є подібними. Наприклад, у США, за різними дослідженнями, до 40% пацієнтів залучені до тих чи інших форм клінічних випробувань. Аналіз нормативно-правових актів, наукової літератури та практики дозволяє зробити висновок про необхідність розробки чітких критеріїв правомірності медичних експериментів. Їх дотримання може стати дієвим інструментом запобігання юридичним конфліктам у сфері медичних досліджень.[2]

В Україні базові вимоги до проведення медичних експериментів викладені у статті 45 Основ законодавства України про охорону здоров'я. Ці положення встановлюють необхідність дотримання суспільно корисної мети, наукового обґрунтування, пріоритету переваг над ризиками, гласності, інформованої добровільної згоди учасника, конфіденційності в разі потреби, а також заборони досліджень на певних категоріях осіб. Поряд із цим науковці розробили низку принципів і умов, що деталізують і доповнюють зазначені вимоги. Зокрема, наголошується на потребі ретельного планування експерименту, врахуванні його етичних аспектів, дотриманні клінічних стандартів та необхідності негайного припинення дослідження у разі виявлення його шкідливості.[3]

Особлива увага має приділятися добровільній інформованій згоді учасника, яка передбачає його повне розуміння цілей, методів, потенційних ризиків та наслідків експерименту. Це є основою правомірності втручання та виявом поваги до автономії особи. Правовий статус учасника дослідження повинен гарантувати збереження обсягу його прав і після надання згоди. У цьому контексті важливою є етична складова, яка вимагає, аби дослідження базувалися на принципах поваги до особи, досягнення користі та справедливості.

Наукове обґрунтування експерименту передбачає проведення попередніх досліджень в лабораторних умовах, включаючи випробування на тваринах, а також врахування світового досвіду. Лише після отримання переконливих доказів безпеки і потенційної ефективності може йтися про допустимість експерименту на людині. Разом з тим проведення досліджень повинно здійснюватися лише у відповідних лікувально-профілактичних закладах, які мають необхідну матеріально-технічну базу та дозвіл від Міністерства охорони здоров'я України.

Не менш значущим є рівень професійної підготовки лікарів-дослідників. Їх кваліфікація, досвід і дотримання етичних норм безпосередньо впливають на безпеку піддослідних. Належний рівень підготовки медичного персоналу має стати обов'язковою умовою допуску до проведення експерименту. Водночас важливо, щоб пріоритет завжди надавався інтересам та благополуччю учасника, навіть якщо це суперечить цілям дослідження. Зневаження цим принципом, як свідчить історичний досвід, може призвести до грубих порушень гуманності.

Окремо постає питання правової оцінки ризику, пов'язаного з проведенням медичних експериментів. Доцільним видається застосування принципу крайньої необхідності як загального критерію правомірності ризику, коли шкода, що може бути заподіяна, є менш значущою, ніж та, якій заподіють. Проте навіть у таких випадках рішення про експеримент повинно ухвалюватися виважено і з обов'язковим урахуванням стану здоров'я учасника.

Участь у медичному експерименті має супроводжуватися адекватною компенсацією, яка охоплює як відшкодування шкоди в разі її заподіяння, так і винагороду за сам факт участі. Законодавче закріплення цього положення сприятиме залученню добровольців і водночас стане гарантією захисту їхніх інтересів.[4]

У персоналістичній біоетиці допустимість використання плацебо в контрольованих клінічних дослідженнях обґрунтовується за наявності низки умов: відсутність ефективного лікування певної патології або високі ризики побічних ефектів існуючих засобів, а також гарантії, що застосування плацебо не створить додаткових ризиків або значних незручностей для пацієнта (наприклад, госпіталізація, інвазивне введення тощо).

Право на експериментальне лікування або дослідження за участю людини жорстко регламентується вимогою інформованої добровільної згоди – як самого пацієнта, так і його законних представників у випадках юридичної недієздатності. Винятки допускаються лише у разі безпосередньої загрози життю, коли втручання є єдиним можливим способом порятунку.

Міжнародні стандарти, зокрема Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації, прямо забороняють проведення нетерапевтичних експериментів на індивідах, які не здатні висловити згоду, включно з ембріонами. Принцип недопущення експериментів заради наукового інтересу без обґрунтованого терапевтичного ефекту також закріплений у Конвенції про права людини та біомедицину (Oviedo Convention, 1997), особливо у ст. 5, 6 та 18.

В українському законодавстві ці підходи відображено, зокрема, в ст. 42 Основ законодавства України про охорону здоров'я, яка регулює медико-біологічні експерименти, та ст. 281 Цивільного кодексу України, де визначено порядок надання інформованої згоди на медичне втручання. У свою чергу, відповідальність за дотримання етичних норм покладається на комітети з етики, що діють відповідно до Наказу МОЗ України №690 від 23.09.2009.

Особливу увагу в персоналістичній біоетиці приділено статусу людського ембріона. Підхід базується на визнанні повноцінної гідності людини від моменту запліднення, отже будь-які втручання у розвиток зародка – зокрема експерименти, маніпуляції, забір тканин – визнаються етично неприйнятними, навіть у випадку нереальної перспективи виживання ембріона. Така позиція відображає принцип, за яким неможливо досягати добра (наукового, медичного) шляхом знищення окремої людської істоти.

Нетерапевтичне експериментування над абортивними ембріонами (як живими, так і мертвими) також суворо засуджується. Підкреслюється неприпустимість криміналізованої торгівлі ембріональними тканинами, отриманими через попередні домовленості з жінками, які заплановано переривають вагітність. Такі практики суперечать як етичним засадам біоетики, так і нормам національного законодавства, зокрема, ст. 130 та 143 Кримінального кодексу України.[5]

Зрештою, персоналістична біоетика категорично заперечує легітимність розмежування між “зиготою”, “ембріоном” і “зародком” у контексті правового статусу: всі ці терміни позначають людське життя на ранніх етапах його розвитку і повинні бути об’єктом однакового правового захисту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, інформована згода є важливим етичним і правовим інструментом, що гарантує добровільність і прозорість участі пацієнта в експерименті. Вона забезпечує захист прав пацієнтів та сприяє розвитку медичних досліджень, підтверджуючи усвідомлення ризиків і наслідків. Надання чіткої та доступної інформації пацієнтам є важливим аспектом цього процесу, а також врахування індивідуальних особливостей кожного учасника. Перспективи подальших досліджень включають удосконалення процедур інформованої згоди, розвиток етичних стандартів, вивчення впливу цієї згоди на довіру пацієнтів та аналіз юридичних аспектів порушення її умов.

Список використаних джерел:

1. Інформована згода: форми вираження та способи закріплення. URL: <https://ingeniusua.org/articles/informovana-zhoda-formy-vyrazhennya-ta-sposoby-zakriplennya>.
2. Стеценко С. Г. Медичне право України. Глава 16. Правове регулювання проведення медичних експериментів. URL: <https://uristinfo.net/2011-01-16-19-18-47/121-sg-stetsenko-medichne-pravo-ukrayini/3195-glava-16-pravove-reguljuvannja-provedennja-medichnih-eksperimentiv.html>
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
4. Сізнцова Ю.Ю. Інформована згода на медичне втручання: юридичний захист пацієнтів і медичних працівників // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія Право. – 2013. – Вип. 23, частина I, т. 1. – С. 266–269.
5. Терешкевич Г. Т. Інформована згода та експериментування над людиною. URL: https://medicallaw.org.ua/uploads/media/02_334_01.pdf

Веремчук Д. А.,

студент 5 курсу

Інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Постановка проблеми. Право на охорону здоров'я є однією з основних складових прав людини, що захищаються на рівні міжнародного права, а також національних конституцій. В Україні це право гарантується Конституцією, а також рядом міжнародних угод та актів, які визначають основні принципи доступу до медичних послуг. Однак реальність охорони здоров'я в країні, зокрема у контексті доступу до медичних послуг та їх якості, часто не відповідає цим гарантіям. За даними світових організацій, проблеми медичної допомоги, зокрема вразливих категорій населення, а також правовий захист пацієнтів, є надзвичайно актуальними.

У межах цієї проблеми важливо зазначити, що сфера охорони здоров'я в Україні стикається з багатьма труднощами, які не завжди мають правове вирішення. Ці труднощі зумовлені недостатнім рівнем правової захищеності пацієнтів, відсутністю чіткої політики у питанні гарантування прав на доступ до медичних послуг, а також низьким рівнем юридичної культури серед населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конституція України гарантує кожному громадянину право на охорону здоров'я, проте на практиці це право не завжди реалізується в повному обсязі. Доступність та якість медичних послуг залежать від багатьох факторів, серед яких важливими є фінансування, забезпечення медичними кадрами та інфраструктура. Однак, попри те, що право на медичну допомогу є непорушним, існують значні проблеми в його реальній реалізації. Наприклад, відсутність належних умов для медичних працівників, низька заробітна плата, а також нерівномірний доступ до медичних послуг у сільських та віддалених регіонах України призводить до значних розбіжностей у рівні медичного обслуговування між містами і селищами. Відповідно до статті 49 Конституції України, кожен має право на охорону здоров'я та медичну допомогу. Однак, реальні умови надання медичних послуг не відповідають встановленим стандартам. Це питання потребує подальшого розвитку правових норм і механізмів, що гарантують доступність та рівність медичних послуг для всіх громадян.

Згідно з міжнародними стандартами, кожна держава зобов'язана забезпечити своїх громадян необхідними медичними послугами. Однак, в Україні часто спостерігаються випадки, коли доступ до медичних послуг обмежений через фінансові проблеми медичних установ або через недостатнє фінансування. Законодавство України передбачає безкоштовне надання медичних послуг для певних категорій осіб, але на практиці ці гарантії часто не реалізуються. Порушення прав пацієнтів, коли їм не надається медична допомога в межах гарантованих правами норм, ставить під загрозу саму ідею прав людини в Україні. Відсутність чіткої політики держави щодо фінансування системи охорони здоров'я та забезпечення доступу до лікування призводить до суттєвих порушень прав людини. Це вимагає перегляду фінансування медичних установ і впровадження інноваційних підходів до системи охорони здоров'я.

Однією з основних проблем правового захисту в сфері охорони здоров'я є низький рівень правової освіти населення та медичних працівників. Пацієнти часто не знають своїх прав, не мають доступу до необхідної правової допомоги, а медичні працівники не завжди належним чином інформують своїх пацієнтів про їхні права. Це веде до того, що в багатьох випадках пацієнти не можуть захистити свої права, навіть якщо ці права були порушені. Як показує практика, недостатня інформованість населення про свої права в сфері охорони здоров'я призводить до порушень прав людини, таких як відмова в наданні допомоги, недотримання норм медичної етики, неправильне інформування про методи лікування. Враховуючи це, важливим є запровадження освітніх програм для пацієнтів і медичних працівників, що сприятиме підвищенню правової культури.

Право пацієнта на інформовану згоду є однією з основних гарантій у сфері охорони здоров'я. Пацієнти мають право на повну інформацію про їхній стан здоров'я та можливі варіанти лікування. На жаль, на практиці часто трапляються випадки, коли пацієнти не отримують достатньо інформації про ризики або альтернативи лікування. Це може бути наслідком недостатньої кваліфікації медичних працівників або ж спроби уникнути відповідальності з їхнього боку. На підставі положень статті 32 Конституції України, кожна особа має право на недоторканність своєї особистості, включаючи право на інформовану згоду на медичне втручання. Недотримання цього права порушує фундаментальні права людини і може призвести до серйозних правових наслідків для медичних установ і медичних працівників. Однією з важливих складових захисту прав людини в медицині є етичні норми, що регулюють взаємодію між медичними працівниками та пацієнтами. Важливими є питання медичної таємниці, яку медичний працівник зобов'язаний зберігати. Порушення цієї таємниці може призвести до серйозних правових наслідків і порушити право пацієнта на конфіденційність. Міжнародні стандарти, зокрема етичні кодекси медичних працівників, вимагають дотримання найвищих стандартів конфіденційності та взаємоповаги між пацієнтом і лікарем. Порушення цих норм є порушенням основних прав людини, а також підриває довіру до медичної системи в цілому. Для ефективного захисту прав людини в сфері охорони здоров'я в Україні необхідно здійснити комплексні реформи, які включають правове вдосконалення законодавства, створення чітких стандартів медичних послуг, підвищення рівня кваліфікації медичних працівників, а також забезпечення рівного доступу до медичних послуг у всіх регіонах країни. Запровадження правових реформ, зокрема покращення фінансування медичних установ, підвищення кваліфікації лікарів та медичних працівників, є необхідним кроком для забезпечення рівного доступу до медичних послуг для всіх громадян, особливо вразливих груп населення. Важливим також є розвиток системи правового захисту пацієнтів та їх інформування про права, що дозволить кожному громадянину активно захищати своє право на охорону здоров'я.

Підсумовуючи вище наведене, варто зробити такі висновки: Для ефективного захисту прав людини у сфері охорони здоров'я необхідно забезпечити комплексний підхід до вирішення існуючих проблем. Це включає не лише вдосконалення правового регулювання та гарантій доступу до медичних послуг, але й реформу медичної системи, створення умов для реалізації прав людини у цій сфері, запровадження міжнародних стандартів на національному рівні та боротьбу з соціально-економічними чинниками, які обмежують доступ до якісної медичної допомоги. Важливим є також підвищення рівня медичної грамотності населення, що дозволить кожному громадянину ефективно захищати свої права на охорону здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Амелічева Л. П. Забезпечення безпеки праці як умови трудового договору: монографія. Донецьк: Норд-Прес, 2010. 179 с.
2. Андрейчин М. А., Ничик Н. А., Завіднюк Н. Г., Йосик Я. І. COVID-19: епідеміологія, клініка, діагностика, лікування та профілактика / М. А. Андрейчин, Н. А. Ничик, Н. Г. Завіднюк, Я. І. Йосик та ін. // Інфекційні хвороби. 2020. Т. 2 (100). С. 41–55.
3. Булеца С. Б. Право фізичної особи на життя та здоров'я як об'єкт цивільно-правової регламентації: порівняльно-правовий аналіз регулювання в Україні, Угорщині, Словацькій та Чеській республіках: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса: Одеська нац. юрид. акад., 2005.
4. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
5. Велика Епоха (The Epoch Times) – міжнародний інформаційний проєкт. URL: <http://www.epochtimes.com.ua> (дата звернення: 20.03.2025).
6. Декларація про політику у сфері забезпечення прав пацієнта у Європі від 1994 р. // Права людини в системі взаємовідносин «лікар – пацієнт» у відкритому суспільстві. Серія: Бібліотека сімейного лікаря. Київ: Медицина України, 2000. Вип. 1. С. 87.
7. Демченко І. С. Практика Європейського суду з прав людини в національній судовій практиці у справах, пов'язаних із медициною / І. С. Демченко // Часопис Київського університету права. 2014. № 2. С. 348–351.
8. Директива № 2009/104/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 вересня 2009 року стосовно мінімальних вимог щодо безпеки та охорони здоров'я для використання робочого обладнання робітниками при здійсненні професійної діяльності. URL: <https://www.ilo.org/uk/resource/директива-№-2009104ес-європейського-парламенту-та-ради-від-16-вересня-2009> (дата звернення: 20.03.2025).
9. Директива Ради 89/656/ЄЕС від 30 листопада 1989 року про мінімальні вимоги безпеки і охорони здоров'я при використанні працівниками засобів індивідуального захисту на робочому місці. URL: <https://>

www.ilo.org/uk/resource/директива-ради-89-656-єєс-від-30-листопада-1989-року-про-мінімальні-вимоги (дата звернення: 20.03.2025).

10. Директива Ради 89/391/ЄЕС від 12 червня 1989 року про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b23#Text (дата звернення: 20.03.2025).

11. Рада Європи. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 20.03.2025).

Висоцький С. О.,

*аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін,
Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського,
Національний університет «Острозька академія».*

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОСУСПІЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ПІД ЧАС ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ: ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ В РЕГУЛЬОВАНОМУ СЕГМЕНТІ

Постановка проблеми. Забезпечення загальносуспільних інтересів під час функціонування ринку природного газу України здійснюється шляхом покладення на його суб'єктів спеціальних обов'язків з формування ресурсу газу та забезпечення потреб окремих категорій споживачів на визначених Кабінетом Міністрів України умовах (далі – механізм ПСО). Однак, забезпечуючи досягнення поставлених цілей, це може шкодити конкуренції, призводячи до монополізації ринку та спричиняючи пов'язані з цим негативні наслідки.

Стан опрацювання проблематики. Поняття “суспільне благо” міститься у творах багатьох філософів давнини, а питання забезпечення суспільних інтересів стало предметом дослідження українських та західних науковців, як в правовій, так і в економічній площині. Водночас, механізм забезпечення загальносуспільних інтересів під час функціонування енергетичних ринків, зокрема, з точки зору їх впливу на особливості державного регулювання та стан конкуренції на ринку, потребує додаткового правового дослідження.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 1 жовтня 2015 року, правові засади функціонування ринку природного газу України визначаються Законом України “Про ринок природного газу” (далі – Закон) та іншими НПА, прийнятими на виконання Договору про заснування Енергетичного Співтовариства та Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [1] [2] [3].

Згідно із Законом ринок природного газу має функціонувати на засадах вільної добросовісної конкуренції та за принципами невтручання держави у його функціонування, крім випадків усунення вад ринку або забезпечення інших загальносуспільних інтересів, за умови, що таке втручання здійснюється у мінімально достатній спосіб, а також недопущення та усунення обмежень конкуренції, спричинених діями суб'єктів ринку, у тому числі суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання державної форми власності [1; 11].

Фактично, єдиним легітимним інструментом державного втручання в функціонування ринку є механізм ПСО, спрямований на забезпечення: національної безпеки та безпеки постачання газу; стабільності, належної якості та доступності енергоресурсів; захисту навколишнього середовища та зменшення викидів парникових газів; захисту здоров'я, життя та власності населення [1; 11].

Виключними повноваженнями щодо покладення на суб'єктів ринку спеціальних обов'язків наділено Кабінет Міністрів України (далі – КМУ), а вибір суб'єктів ринку для покладення спеціальних обов'язків має здійснюватися у прозорий і недискримінаційний спосіб на підставі затверджених КМУ критеріїв, не створюючи перешкод для реалізації прав споживачів на вільний вибір постачальника. Спеціальні обов'язки мають бути чітко визначеними, прозорими, недискримінаційними, заздалегідь не передбачаючи неможливості їх виконання, а їх обсяги та умови виконання мають бути пропорційними меті задоволення правомірного загальносуспільного інтересу та такими, що створюють найменші перешкоди для розвитку ринку природного газу [1; 11].

Протягом періоду з 2015 по 2021 рік спеціальні обов'язки на суб'єктів ринку поклалися згідно з Положеннями про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу, що визначали обсяг та умови виконання спеціальних обов'язків з метою забезпечення стабільності, належної якості та доступності природного газу, а також підтримання належного рівня безпеки його постачання

споживачам, не створюючи загрози першочерговій цілі створення ринку, заснованого на засадах вільної конкуренції, та з дотриманням принципів пропорційності, прозорості та недискримінації [4] [5] [6].

З метою оцінки впливу механізму ПСО на стан конкуренції на ринку пропонується звернутися до щорічних звітів СЕС про імплементацію законодавства ЄС в сфері енергетики, які визначають прогрес країн – учасниць у реформуванні енергетичних ринків відповідно єдиних правил їх функціонування в ЄС.

Загальна оцінка прогресу реформування ринку природного газу України протягом 2019-2021 рр. зросла з 48% у 2019 р. до 83% у 2021 р., а значний внесок в загальний результат було забезпечено завдяки припиненню механізму ПСО у травні 2021 р.: якщо у 2019 р. прогрес України у сфері реформування роздрібного сегменту ринку оцінювався на рівні 41%, то за підсумками 2021 р. цей показник склав 82% [7].

Припинення механізму ПСО призвело до дерегуляції цін для кінцевих споживачів, вивільнило увесь ресурс природного газу, забезпечивши рівний доступ усіх споживачів до нього. Однак, ситуація кардинально змінилася з початком повномасштабного російського вторгнення, що призвело до вимушеного посилення державного регулювання та відтермінування запланованих реформ у часі [7].

З метою захисту споживачів від стрімкого зростання ринкових цін на енергоносії, забезпечення стабільності та безпеки газопостачання, а також недопущення гуманітарних кризових ситуацій Верховною Радою України та КМУ було прийнято рішення про запровадження мораторію на підвищення цін і тарифів на ринку природного газу та у сфері теплопостачання, а також відновлення механізму ПСО на період введення в Україні воєнного стану [8] [9] [10].

У зв'язку з цим, загальна оцінка прогресу України в сфері реформування ринку природного газу знизилася з 83% у 2021 р. до 65% у 2024 р., а показник прогресу у сфері дерегуляції та демонополізації роздрібного сегменту за підсумками 2024 р. склав лише 45% [7].

Згідно із Звітами СЕС негативний вплив механізму ПСО на прогрес у реформуванні ринку природного газу України було зумовлено тим, що: в рамках механізму ПСО перерозподіляється «левова» частка загального ресурсу газу, що не узгоджується з вимогами законодавства ЄС; рівність споживачів на ринку формальна, оскільки право доступу до ресурсу природного газу за регульованою ціною для непобутових споживачів обмежено; фіксовані ціни в рамках механізму ПСО не відповідають ринковим, зумовлюючи кризу розрахунків та призводячи до накопичення боргів за газ; доступ до споживача та право управління значною кількістю операторів газорозподільних мереж передано НАК «Нафтогаз України», яка набула ознак домінуючого гравця, що має суттєвий вплив на усіх етапах постачання газу від свердловини до споживача [7].

Як вбачається, мінімізувати негативний вплив механізму ПСО на процес реформування ринку природного газу України, підвищивши рівень конкуренції в регульованому сегменті, можливо шляхом: забезпечення належної імплементації законодавства ЄС в сфері регулювання ринку природного газу; дотримання вимог Закону щодо визначення джерел та механізму фінансування компенсації суб'єктам ринку природного газу за виконання спеціальних обов'язків та забезпечення її своєчасної виплати; дотримання вимог Закону щодо проведення конкурсного відбору суб'єктів ринку для покладення спеціальних обов'язків, що конкуруватимуть за допустиму норму прибутку; трансформації діючої моделі владного підпорядкування у договірні цивільно-правові відносини між державою та суб'єктами ринку, засновані на юридичній рівності сторін.

Висновок. В рамках проведеного дослідження підтверджено негативний вплив механізму ПСО на процес дерегуляції та демонополізації ринку природного газу України, з'ясовано його причини і ознаки, а також напрацьовано пропозиції щодо поживлення конкуренції навіть в його регульованому сегменті.

Список використаних джерел:

1. Про ринок природного газу: Закон України № 329-VIII від 09.04.2015. Офіційний вісник України, 2015, № 37, стор. 67, ст. 1117. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#Text> (дата звернення 02.05.2025)
2. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства. Офіційний вісник України, 2011, № 32, стор. 136, ст. 1368. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_926#Text (дата звернення 02.05.2025)
3. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон

України № 1678-VII від 16.09.2014. Офіційний вісник України, 2014, № 75, том 1, стор. 83, ст. 2125. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text> (дата звернення 02.05.2025)

4. Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу (відносини у перехідний період): Постанова Кабінету Міністрів України № 758 від 1 жовтня 2015 р. Офіційний вісник України, 2015 р., № 79, стаття 2651. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/758-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 02.05.2025)

5. Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу: постанова Кабінету Міністрів України № 187 від 22 березня 2017 р. (зі змінами та доповненнями). Офіційний вісник України 2017 р., № 29, стаття 847. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення 02.05.2025)

6. Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу: постанова Кабінету Міністрів України № 867 від 19 жовтня 2018. Офіційний вісник України, 2018 р., № 98, стаття 3226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 02.05.2025)

7. Annual Implementation Reports by Energy Community Secretariat. URL: <https://www.energy-community.org/implementation/report/pastIRs.html> (дата звернення 02.05.2025)

8. Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування: Закон України № 2479-IX від 29.07.2022. Офіційний вісник України, 2022 р., № 68, стаття 4070. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2479-20#Text> (дата звернення 02.05.2025)

9. Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу: Постанова Кабінету Міністрів України № 222 від 06.03.2022. Офіційний вісник України, 2022 р., № 25, стаття 1297. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 02.05.2025)

10. Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу щодо особливостей постачання природного газу виробникам теплової енергії та бюджетним установам: Постанова Кабінету Міністрів України № 812 від 19.07.2022. Офіційний вісник України, 2022 р., № 59, стор. 137, стаття 3559. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/812-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 02.05.2025)

Волошкевич В. В.,

студент 3 курсу

Інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Виконання судового рішення є одним з найважливіших етапів цивільного провадження. Часто відповідачі вдаються до зловживань та уникнення виконання рішення суду. Такі дії очевидно шкодять інтересам позивача і призводять до значного затягування виконавчого провадження.

Для подолання цієї проблеми існує інститут забезпечення позову в цивільному процесі України. Цей інститут призначений забезпечувати виконання судових рішень, якщо існують підстави вважати, що не вжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду, а також з інших підстав, визначених законом [1].

Інститут забезпечення позову в цивільному процесі України є нестабільним. Законодавець часто вносить зміни та доповнює інститут. Судова практика неоднорідна і хоч основні елементи залишаються незмінними, погляди на деякі аспекти інституту змінюються. Особливо це стосується підстав застосування заходів забезпечення позову.

Дослідженням інституту забезпечення позову в цивільному процесі України займалися Н. С. Алексеева, О. Ю. Одосій, К. О. Таранець, В. В. Корольов, Ю. М. Мясус та інші.

Визначення поняття та сутності інституту забезпечення позову в цивільному процесі України є метою вказаної доповіді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законодавець у цивільному процесуальному кодексі України не наводить визначення для забезпечення позову. Через це у вчених колах вже довгий час намагаються знайти найбільш підходяще та всеохопне визначення, яке враховує всі особливості інституту забезпечення позову.

Також визначення наводить Верховний Суд, наприклад у постанові Пленуму Верховного Суду “Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову” від 12 грудня 2006 р. є таке визначення: Забезпечення позову – це сукупність процесуальних дій, які гарантують виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог [2].

Таке або схожі визначення використовує Верховний Суд і в інших своїх рішеннях. Наприклад у постанові Верховного Суду від 31 січня 2023 року у справі № 295/5244/22 наводиться визначення, яке використовується найчастіше:

Забезпечення позову по суті – це обмеження суб’єктивних прав, свобод та інтересів відповідача або пов’язаних із ним інших осіб в інтересах забезпечення реалізації в майбутньому актів правосуддя і задоволених вимог позивача (заявника) [3].

Одосій О. Ю у своїй праці “Еволюція наукових підходів, щодо визначення поняття “забезпечення позову” аналізує та досліджує розвиток інституту забезпечення позову через визначення різних науковців.

Інститут забезпечення позову існував ще в законодавстві Російської імперії, але з того часу пережив багато змін та трансформацій, що і виражається у зміні наукового підходу до його визначення.

У висновку Одосій О. Ю наводить власне визначення інституту забезпечення позову у цивільному процесі України: “Забезпечення цивільного позову це вживання судом, у провадженні якого перебуває справа, необхідних заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача проти несумлінних дій відповідача, що гарантує реальне виконання майбутнього судового рішення у випадку задоволення позовних вимог (повністю або частково)” [4].

За своєю суттю, інститут забезпечення позову є засобом, що гарантує виконання майбутнього рішення суду. Його застосування можливе лише із проявом волі сторони цивільного провадження. Без такого волевиявлення, що виражається у вигляді заяви про забезпечення позову у письмовій формі, суд не може застосувати необхідні заходи. Необхідність застосування таких заходів виникає коли є реальна загроза того, що відповідач діятиме недобросовісно або коли невжиття таких заходів зробить неможливим виконання судового рішення[5].

Забезпечення позову може проявлятися у матеріальних або нематеріальних обмеженнях прав відповідача, або інших осіб або у зобов'язанні відповідача вчинити певну дію. Такі заходи можуть істотно вплинути на рівність сторін, а також на інтереси відповідача та залежних від нього осіб. Саме тому суд зобов'язаний ретельно перевіряти логічно-правовий зв'язок між предметом спору та заходом забезпечення, співвідношення позовних вимог та предмету забезпечення та забезпечувати рівність і збалансованість інтересів сторін.

Підсумовуючи вищенаведене, варто зробити такі **висновки**:

Метою інституту забезпечення позову є забезпечення виконання рішення суду, якщо є підстави вважати, що невжиття заходів забезпечення може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача.

Підставою застосування заходів забезпечення позову є відповідна заява та сплата судового збору [6].

Метод забезпечення позову – імперативний, а саме обмеження матеріальних або нематеріальних прав відповідача або інших осіб та в постановленні обов'язку вчинити певні дії.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. №1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. ст.492.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» від 22.12.2006 р. №9 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/va009700-06/>
3. Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду 31 січня 2023 року, 295/5244/22 URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=108686049&red=10000345c0c50c222cf7dde92b0c1d0a3d9c0c&d=5>
4. Одосій О. Ю. Еволюція наукових підходів, щодо визначення поняття “забезпечення позову. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2015 №17 том 2. С. 59-62.
5. О. Г. Бортнік, О. Л. Зайцев, В. А. Кройтор, Я. М. Садикова та ін. Цивільний процес: навчальний посібник / за заг. ред. В. А. Кройтора. Харків. ХНУВС, 2022. 336 с.
6. Алексеева Н. С. Підстави забезпечення позову у цивільному процесі. Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні : матеріали «круглого столу». 2015. С. 80-83.

Голуб С. С.,

студентка 4-го курсу

Інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

МЕДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА МОЖЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Ефективне медичне забезпечення військовослужбовців є невід’ємною складовою національної безпеки та обороноздатності держави. Особливої актуальності це питання набуло в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, яка триває з 2014 року і суттєво загострилася після 2022 року.

Правові засади функціонування системи медичного забезпечення військових в Україні закладені у Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», де визначено гарантії щодо медичного обслуговування, лікування, реабілітації та протезування [1].

Водночас сучасна система військової медицини України перебуває у стані реформування і вимагає адаптації до умов тривалої війни та світових стандартів. У цьому контексті важливим є вивчення практик країн, які мають сталу систему медичного забезпечення військових – таких як США, Велика Британія, Німеччина, Ізраїль та Канада. Їхній досвід охоплює ефективну організацію медичної евакуації, багаторівневу систему надання допомоги, сучасні підходи до психологічної та післяопераційної реабілітації.

Попри наявність певних наукових напрацювань, в українському науковому дискурсі відчувається брак системного аналізу зарубіжних моделей медичного забезпечення військових та механізмів їх адаптації в національному контексті. Саме ця проблема й визначає актуальність даного дослідження.

Метою роботи є узагальнення зарубіжного досвіду медичного забезпечення військовослужбовців, виявлення найбільш ефективних практик та дослідження можливостей їх впровадження в Україні з урахуванням правових, організаційних та ресурсних особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні воєнні конфлікти, зокрема гібридного типу, вимагають від держав швидкого реагування та адаптації систем охорони здоров’я до нових викликів. Медичне забезпечення військовослужбовців – ключовий елемент загальної обороноздатності країни, і міжнародний досвід показує, що ефективні моделі медичної підтримки здатні суттєво знижувати рівень втрат серед особового складу та сприяти їх швидкому поверненню до строю. У цьому контексті особливо цінним є вивчення практики зарубіжних держав, які мають тривалий досвід участі у воєнних операціях, широке нормативне забезпечення та розвинену інфраструктуру військової медицини.

США мають одну з найбільш технологічно розвинених систем медичного забезпечення Збройних Сил. Основою є концепція багаторівневої медичної допомоги – від першої допомоги на полі бою (Role 1) до спеціалізованих шпиталів (Role 4). Ефективність цієї системи забезпечується швидкою евакуацією, наявністю мобільних хірургічних груп та високим рівнем підготовки медичного персоналу. Законодавче регулювання сфери здійснюється на основі Title 10, United States Code, який охоплює питання медичної підтримки Збройних Сил [2]. Крім того, програма TRICARE надає доступ військовослужбовцям і членам їхніх родин до медичних послуг, охоплюючи амбулаторне лікування, госпіталізацію, фармацевтичні послуги та психіатричну допомогу. Додатково, застосовується принцип «золотих хвилин» – евакуація пораненого в межах 60 хвилин до безпечного місця для хірургічного втручання.

Водночас, Велика Британія здійснює медичне забезпечення через Королівський медичний корпус, який взаємодіє з Національною службою охорони здоров’я (National Health Service). У Великобританії військовослужбовці мають доступ до обох систем, що гарантує їх медичний захист не лише в армії, але й після демобілізації. Британська модель активно підтримує психологічну реабілітацію та профілактику посттравматичного стресового розладу через спеціалізовані центри (наприклад, King’s Centre for

Military Health Research). Законодавчу базу забезпечує Armed Forces Covenant, який декларує рівний доступ військових до медичних послуг на рівні з цивільними [3].

Німеччина має централізовану військово-медичну службу Bundeswehr Medical Service, яка функціонує в тісному зв'язку з цивільною системою охорони здоров'я. Госпіталі Bundeswehr надають допомогу не лише військовослужбовцям, а й цивільному населенню в умовах надзвичайних ситуацій, що є частиною інтегрованого підходу. Основними напрямками є оперативна медична допомога, довготривала терапія, профілактика посттравматичного стресового розладу та телемедицина. У Німеччині медичне забезпечення військових регулюється Законом про правовий статус військовослужбовців (Gesetz über die Rechtsstellung der Soldaten) та Федеральним законом про забезпечення жертв війни (Gesetz über die Versorgung der Opfer des Krieges), основний акцент яких робиться на високій якості медичної допомоги та реабілітаційних заходах. [4; 5].

Канада реалізує медичне забезпечення через Canadian Forces Health Services Group. Окрім стаціонарного лікування, велика увага приділяється ментальному здоров'ю. Діє програма Road to Mental Readiness (R2MR), яка охоплює підготовку, реабілітацію та ресоціалізацію військовослужбовців. Згідно з National Defence Act, держава гарантує повний доступ до медичних послуг для всіх військових, включно з профілактичними обстеженнями, вакцинацією, психологічною підтримкою та медичним забезпеченням у зонах операцій [6].

Ізраїль використовує систему інтеграції військової і цивільної медицини. Військові частини мають своїх лікарів, проте у разі нагальної потреби військовослужбовці можуть звертатися до цивільних медичних центрів. Особлива увага приділяється мобільності: медичні частини оснащені спеціалізованими броньованими автомобілями швидкої допомоги, а кожен солдат проходить базову медичну підготовку. Після служби держава забезпечує доступ до програми Veterans' Health Benefits, яка передбачає тривалу підтримку ветеранів, зокрема в частині психічного здоров'я та реабілітації.

Франція має добре структуровану Службу здоров'я збройних сил (Service de Santé des Armées), яка об'єднує військові шпиталі, центри реабілітації, навчальні установи та лабораторії. Дана служба виконує дві ключові функції: забезпечення медичної підтримки в операціях та контроль за санітарно-епідемічною ситуацією в армії. Серед інновацій – впровадження телемедичних рішень у зонах бойових дій, спільні навчання з цивільними структурами охорони здоров'я та створення банку даних поранень для аналізу ефективності лікування. Юридичну основу формує Code de la défense, який детально регламентує права військовослужбовців на медичне забезпечення [7].

В Україні за роки широкомасштабної агресії Російської Федерації відбулося значне оновлення законодавчої бази у сфері медичного забезпечення військових. Так, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.01.2025 № 34-р затверджено Стратегію розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року, що передбачає розвиток системи психологічної підтримки, телемедицини та мобільних госпіталів [8].

Отже, вивчення досвіду зарубіжних країн свідчить про ефективність багаторівневих систем медичного забезпечення, що включають швидку евакуацію, мобільні госпіталі та інтеграцію військової та цивільної медицини. Ключовим елементом є також психологічна реабілітація, яка допомагає знижувати рівень посттравматичних стресових розладів серед військовослужбовців.

Для України важливим кроком є продовження реформування системи медичного забезпечення військових з урахуванням міжнародного досвіду. Особливо актуальним є розвиток мобільних медичних підрозділів, впровадження телемедицини та інтеграція психологічної підтримки. Це дозволить значно покращити медичну допомогу військовим, знижуючи рівень смертності та травм серед особового складу.

Список використаних джерел:

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII : станом на 09.02.2025. URL: <https://surl.li/ybjced>;
2. United States Code : Закон Сполучених Штатів Америки від 30.06.1926. URL: <https://surl.li/pfbvzr>;
3. Armed Forces Covenant : Закон Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. URL: <https://surl.li/lqbjwz>;
4. Gesetz über die Rechtsstellung der Soldaten : Закон Федеративної Республіки Німеччина від 19.03.1956. URL: <https://surl.li/vlekfw>;

5. Gesetz über die Versorgung der Opfer des Krieges : Закон Федеративної Республіки Німеччина від 27.06.1960. URL: <https://surl.li/wygiav>;
6. National Defence Act : Закон Канади, 1985, № 5. URL: <https://surl.li/qlbywd>.
7. Code de la défense : Закон Французької Республіки від 20.12.2004. URL: <https://surl.li/dhtfop>;
8. Про схвалення Стратегії розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2025 № 34-р. URL: <https://surl.li/odxlic>.

Грицишин М. Ю.,

студентка 4-го курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. У зв'язку зі стрімким розвитком цифрових технологій у XXI столітті виникла потреба адаптації національного процесуального законодавства до нових реалій. Одним із таких викликів є зростаюча роль електронних доказів, які дедалі частіше використовуються в цивільному процесі. Вони відкривають нові можливості для обґрунтування правової позиції сторін, проте водночас породжують значну кількість питань, пов'язаних із допустимістю, достовірністю, автентичністю та належним процесуальним оформленням таких доказів.

До внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України у 2017 році електронні докази прямо не визнавалися окремим видом доказів, хоча фактично використовувалися у практиці. Законодавче закріплення електронних доказів стало важливим кроком у розвитку процесуального права, однак практика їх застосування залишається неоднозначною.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з ч. 1 ст. 96 ЦПК України, електронними доказами визнаються документи, що містять інформацію в електронній (цифровій) формі, зокрема текстові документи, графічні зображення, відео- і аудіофайли, веб-сайти, електронна пошта, SMS, повідомлення в месенджерах, дані з носіїв тощо. Вони можуть бути подані у вигляді оригіналу або копії, або зберігатися на носіях інформації, таких як CD-диски, USB-флешки, або через електронні платформи.

Однак, на відміну від письмових доказів, електронні потребують спеціального підходу щодо автентичності та цілісності. Так, інформація повинна бути отримана законним шляхом і підтверджена технічними засобами, наприклад, електронним цифровим підписом, логами сервера, або експертним висновком.

Проблемним є також питання щодо способу подання електронних доказів до суду. Згідно з ЦПК, докази можуть бути подані в електронному вигляді із зазначенням джерела отримання інформації або як матеріальні носії. Проте на практиці це викликає труднощі, зокрема у перевірці достовірності даних, які можуть бути змінені або сфальсифіковані.

Ще однією суттєвою особливістю є те, що електронні докази не мають переваги над іншими видами доказів. Суд оцінює їх у сукупності з іншими матеріалами справи, керуючись принципами допустимості, належності, достовірності та достатності. При цьому суд має право витребувати оригінал електронного доказу або призначити експертизу для перевірки його справжності.

Проблематика електронних доказів стала предметом дослідження багатьох науковців, зокрема Н. С. Кузнецової, І. М. Шевченко, О. В. Кузьменко, які підкреслюють важливість чіткого визначення критеріїв допустимості та уніфікації стандартів подання таких доказів. На сьогодні відсутність єдиних технічних вимог до електронних доказів ускладнює їх застосування в судовій практиці.

Важливою є також проблема зберігання та використання електронних доказів, пов'язаних із персональними даними. Суд повинен забезпечити конфіденційність та захист такої інформації, особливо у випадках, коли вона стосується приватного листування або фінансових транзакцій.

Законодавець поступово намагається адаптувати правові норми до цифрової епохи. Так, в українській судовій практиці вже використовуються електронні системи документообігу, зокрема Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), яка дозволяє подавати докази та інші документи в електронному форматі. Однак на сьогодні ця система не є повністю ефективною та викликає критику з боку юристів і практиків через її технічні недоліки.

Висновки: електронні докази – це необхідний елемент сучасного цивільного процесу, який відображає технологічні трансформації у сфері правосуддя. Вони значно розширюють можливості сторін щодо доведення позицій, проте водночас вимагають нових підходів до їх подання, дослідження та оцінки.

Актуальними залишаються проблеми правового регулювання, стандартизації, експертизи та захисту персональних даних. З метою вдосконалення використання електронних доказів доцільно:

- розробити чіткі технічні стандарти зберігання та подання електронних доказів;
- запровадити єдині вимоги до їх автентифікації;
- покращити функціонування ЄСІТС;
- підвищити цифрову грамотність суддів та учасників процесу.

Таким чином, ефективне застосування електронних доказів у цивільному судочинстві є важливою передумовою модернізації правової системи України відповідно до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV (в редакції зі змінами та доповненнями).
2. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV.
3. Кузьменко О. В. Електронні докази у цивільному процесі: проблеми теорії та практики // Порівняльно-аналітичне право. – 2020. – № 3. – С. 97 – 101.
4. Шевченко І. М. Електронні докази в судовому провадженні: актуальні проблеми правозастосування // Юридичний науковий електронний журнал. – 2021. – № 2. – С. 115 – 119.
5. Кузнецова Н. С. Новели доказового права у цивільному процесі України // Вісник цивільного процесу. – 2019. – № 2. – С. 42 – 49.

Джула Н. О.,

бакалавр права, студент

Інституту права ім. І.Малиновського

Національного університету «Острозька академія», адвокат

ЗАСТОСУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИНЦИПУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Постановка проблеми. Аналіз історії виникнення та тлумачення принципів незалежності та неупередженості суду як елементів права на справедливий суд, а також їх відображення в правовій доктрині дає змогу визначити тенденції їх розвитку, дослідити їх сутність. Дослідження історіографії принципів незалежності та неупередженості суду також дозволить з'ясувати походження цих принципів, шлях становлення та перспективи подальшого розвитку.

Незалежність суду є одним із важливих елементів державно-правової позиції суду, його незалежності та неупередженості у здійсненні судочинства у цивільних справах, а тому є гарантією його прийняття законним і повноважним судом. рішення у конкретній цивільній справі. Питання наукового аналізу правових питань автономії та незалежності суду в контексті створення належних гарантій забезпечення прав і свобод особи в Україні не є новим. Науково-практичними аспектами незалежності правосуддя і суду займаються і досліджують як представники загальної теорії права, так і представники науки процесуального цивільного права.

Дане питання було предметом дослідження таких вітчизняних науковців як І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, І. В. Назаров, М.Б. Майка та ін.

Комплексне дослідження інституту застосування цивільно-правового принципу незалежності суддів *є метою цієї доповіді.*

Виклад основного матеріалу дослідження. У системі правосуддя принцип незалежності суддів відіграє фундаментальну роль, особливо в умовах демократичної держави, яка декларує дотримання верховенства права. У контексті цивільного процесу, цей принцип є гарантією об'єктивного, неупередженого та справедливого розгляду справи. Водночас, сучасні виклики, зокрема політичні, безпекові, економічні та соціальні обставини, створюють передумови для тиску на судову владу, що обумовлює актуальність дослідження практичного застосування принципу незалежності суддів саме в сучасних умовах.

Принцип незалежності суддів закріплений у Конституції України (ст. 126)[1], Цивільному процесуальному кодексі України (ст. 6) [2] та інших нормативно-правових актах. Його суть полягає у тому, що суддя під час здійснення правосуддя підкоряється лише закону, не залежить від органів державної влади, місцевого самоврядування, політичних партій чи інших зовнішніх чинників. Практичне застосування цього принципу в цивільному судочинстві проявляється, перш за все, у неупередженості розгляду справ, в ухваленні рішень виключно на основі доказів, поданих сторонами, та правових норм, що їх регулюють.

У сучасних умовах, коли Україна перебуває в стані війни, а також проходить глибоку трансформацію системи правосуддя в межах судової реформи, принцип незалежності суддів набуває особливої ваги. Одним із викликів є суспільний запит на справедливість, який нерідко підкріплюється гучними інформаційними кампаніями щодо окремих судових рішень. Така ситуація може створювати ризики суспільного чи медійного тиску на суддів, що потенційно впливає на їхню об'єктивність. Водночас, відповідно до принципів цивільного процесу, суддя не має права враховувати будь-які міркування поза межами правової позиції сторін, фактів справи та норм права.

Ще одним аспектом, що впливає на реалізацію принципу незалежності, є внутрішні адміністративні відносини у самій судовій системі. Наприклад, система розподілу справ, участь у кваліфікаційних оцінюваннях, можливість притягнення до дисциплінарної відповідальності – усе це має бути побудовано на чітких, прозорих і неупереджених засадах. Інакше існує небезпека, що суддя, зважаючи на власні

кар'єрні перспективи чи оцінки з боку керівництва, змушений буде шукати «компромісні» рішення, а не діяти виключно в межах закону [4].

Суттєву роль у забезпеченні незалежності суддів відіграє система гарантій – як матеріальних, так і процесуальних. Забезпечення суддів гідною оплатою праці, соціальним захистом, особистою безпекою є ключовими факторами для зниження ризику впливу з боку зовнішніх чи внутрішніх сил. Не менш важливим є і процесуальний імунітет – неможливість притягнення судді до відповідальності без рішення Вищої ради правосуддя, а також заборона втручання в судочинство.

Принцип незалежності суддів означає, що при здійсненні правосуддя судді не повинні зазнавати будь-якого зовнішнього впливу – з боку державних органів, політичних сил, учасників процесу чи громадськості. Цей принцип має і процесуальний, і інституційний вимір: з одного боку – гарантується відсутність тиску на суддю в конкретній справі, а з іншого – існують правові й організаційні механізми, які забезпечують таку незалежність системно.

У цьому контексті Закон України «Про судоустрій і статус суддів» відіграє ключову роль. Він визначає не лише організаційні засади функціонування судової влади, а й гарантії незалежності суддів. Зокрема, згідно зі статтею 6 цього Закону, суддя при здійсненні правосуддя є незалежним та підкоряється лише закону. Стаття 48 встановлює гарантії незалежності судді, серед яких – недоторканність, спеціальний порядок призначення, дисциплінарної відповідальності та звільнення, а також забезпечення належних матеріальних і соціальних умов [3].

Окрім того, у Законі чітко закріплені підходи до суддівської доброчесності, професійної етики та системи дисциплінарного нагляду, які спрямовані не лише на контроль, а й на запобігання будь-якому впливу на суддів ззовні. Таким чином, дотримання принципу незалежності суддів у цивільному процесі безпосередньо пов'язане з положеннями цього Закону, адже саме він визначає механізми інституційного захисту судової влади та окремих суддів від втручання.

Отже, принцип незалежності суддів є основою цивільного судочинства, оскільки забезпечує реалізацію інших процесуальних прав – на справедливий суд, рівність сторін, захист від свавілля. У сучасних умовах, коли на судову систему чиниться тиск з боку війни, політики, суспільства, інформаційного середовища, питання гарантування реальної, а не декларативної незалежності суддів постає з новою силою. Це вимагає подальшого вдосконалення процедур, зміцнення гарантій, посилення прозорості та підзвітності в межах судової системи. Без дійсної незалежності суддів цивільний процес втрачає свій правовий зміст, перетворюючись на формальність, яка не гарантує справедливості. Саме тому в умовах трансформації українського правосуддя, впровадження європейських стандартів та викликів війни, забезпечення цього принципу є пріоритетним завданням для держави, юридичної спільноти та суспільства загалом.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 11.04.2025)
2. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 11.04.2025)
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 11.04.2025)
4. Майка М. Б. Реалізація права на справедливий суд в сучасних умовах. Збірник матеріалів III Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конференції з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини (м. Київ, 7 грудня 2023 року). Київ: ДНДІ МВС України, 2024. 328 с. 2024. С. 163.

Жилко С. В.,

студентка 4 курсу,

Інституту права ім. І.Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

МЕДІАЦІЯ У СПРАВАХ ПРО ПОДІЛ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ

Постановка проблеми. Останні роки характеризуються зростанням кількості розірвань шлюбів в Україні. Це явище зумовлене як соціальними, так і воєнними викликами. Водночас, кожне розлучення несе за собою потребу врегулювання майнових питань. Ускладнює ситуацію те, що традиційні судові процедури часто є тривалими, затратними і сприяють подальшій ескалації конфлікту. У цьому контексті актуальним є пошук альтернативних форм вирішення сімейних спорів. Однією з таких є медіація – добровільний, конфіденційний та гнучкий спосіб врегулювання конфліктів, який дозволяє сторонам зберегти гідність і побудувати конструктивні відносини навіть після розлучення.

Аналіз основного матеріалу. Поняття та принципи медіації

Медіація є альтернативним позасудовим способом вирішення конфлікту, за якого третя нейтральна сторона – медіатор – допомагає сторонам досягти взаємоприйняттого рішення. Основні принципи медіації включають:

- добровільність,
- конфіденційність,
- нейтральність та неупередженість медіатора,
- рівність сторін,
- автономність прийняття рішень сторонами.

Ці принципи особливо важливі у сімейних спорах, де на перший план виходять не лише правові, але й емоційні аспекти відносин.

Нормативно-правове регулювання

Законодавче підґрунтя для проведення медіації в Україні було створене з прийняттям Закону України «Про медіацію» (2021 р.). Він визначає основні засади процедури, статус медіатора, умови укладення договору про медіацію та угоди за її результатами. Також важливими є положення Сімейного кодексу України (ст. 69–71), що регламентують поділ спільного майна подружжя, та Цивільного процесуального кодексу, який передбачає можливість зупинення провадження у справі у зв'язку з проведенням медіації (ст. 49 ЦПК).

Практичне застосування у поділі майна

Процедура медіації у справах про поділ майна подружжя має декілька стадій:

Підготовча – ознайомлення сторін з процедурою, визначення питань спору.

Основна – проведення переговорів за участі медіатора.

Заклучна – укладення угоди за результатами медіації.

На практиці така процедура дозволяє сторонам досягти домовленостей щодо розподілу квартири, автомобіля, бізнесу, банківських рахунків тощо, враховуючи інтереси обох подружжя, а також інтереси дітей.

Переваги медіації над судовим розглядом

Швидкість: значно скорочується час вирішення конфлікту порівняно з судовим провадженням.

Конфіденційність: процес не виноситься на публічний розгляд.

Психоемоційна стабільність: конструктивна атмосфера сприяє кращому порозумінню між сторонами.

Збереження стосунків: особливо важливо при наявності спільних дітей.

Фінансова доступність: значно нижчі витрати, ніж судові збори та гонорари адвокатів.

Гнучкість: сторони самі обирають рішення, які їх влаштовують.

Проблеми та перспективи

Попри законодавче закріплення інституту медіації, його впровадження у сімейні спори в Україні

залишається обмеженим. Причини – низька поінформованість громадян, відсутність обов’язковості застосування медіації, стереотипи щодо «сили судового рішення». Окрім того, не всі медіатори мають достатній рівень спеціалізації у сімейних справах, зокрема – щодо поділу складних активів чи участі неповнолітніх.

Для подолання цих проблем необхідно:

- запровадити інформаційні кампанії серед населення;
- підтримати навчання медіаторів за спеціалізацією «сімейна медіація»;
- створити умови для інтеграції медіації у досудову стадію розгляду спорів у сімейних судах.

Висновки

Медіація у справах про поділ майна подружжя є ефективним інструментом не лише правового, а й гуманістичного підходу до вирішення конфліктів. Вона дозволяє знайти баланс між юридичною доцільністю та емоційним благополуччям сторін. Подальший розвиток і поширення медіації потребує активної участі держави, професійної спільноти та громадянського суспільства. У сучасних умовах така процедура є не лише альтернативою судовому процесу, а часто – його розумною і людяною заміною.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про медіацію»: Закон України від 16 листоп. 2021 р. № 1875-IX // Відомості Верховної Ради України. – 2022. – № 2. – Ст. 10.
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–41. – Ст. 492.
5. Мазаракі Н. А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Н. А. Мазаракі. – Київ, 2019. – 274 с.

Загоровська А. В.,

студентка 3-го курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Діти, як найбільш вразлива частина населення в умовах війни, стикаються з безпрецедентними викликами: фізичними та психологічними травмами, статусом внутрішньо переміщених осіб, втратою батьків, які захищають країну, або їх зникненням безвісти. Необхідність розробки та впровадження ефективних механізмів захисту, адаптованих до умов війни, є критично важливою для забезпечення безпеки дітей. Окрім фізичних та психологічних травм існує проблема доступу до освіти, медичної допомоги та соціальних послуг, що ускладнює розвиток дитини та інтеграцію в суспільство.

Майбутнє незалежної України та її позиція у міжнародному співтоваристві залежать від здатності держави розробити ефективний механізм захисту основоположних прав та свобод дитини.

Мета доповіді. Аналіз суспільно-правових відносин, що виникають у зв'язку із захистом прав дитини в умовах війни в Україні. Удосконалення механізму реалізації та захисту прав дитини, зокрема забезпечення окремих прав дитини в умовах війни в Україні.

Виклад основного матеріалу.

Аналіз теоретичних аспектів захисту прав дитини в умовах війни в Україні. Основним нормативно-правовим актом, що регулює питання захисту дитини в умовах війни є Конституція України – Основний Закон України, прийнятий 28.06.1996 року [1]. Згідно з Конституцією України, людина є найважливішою цінністю в суспільстві.

У даному нормативному акті відсутня пряма норма, що стосується забезпечення основоположних прав дитини саме під час війни. Водночас статті 28, 51, 52 містять загальнообов'язковий порядок охорони державою основоположних свобод дитини.

Нормативно-правовим актом, що безпосередньо регулює забезпечення повноцінного життя дитини, виховання, розвитку дитини є Закон України 2402-III «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 року [2]. Цей Закон визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави.

Міжнародне гуманітарне право передбачає різноманітні заходи для захисту дітей.

Основним міжнародним нормативно-правовим актом, що регулює питання захисту прав дітей в умовах війни є IV Женевська конвенція та додаткові протоколи до неї [3]. Протокол I зобов'язує учасників збройного конфлікту вживати всіх можливих заходів для запобігання залученню дітей, які не досягли п'ятнадцятирічного віку, до безпосередньої участі у воєнних діях. Додатковий протокол II є не менш важливим, оскільки в ньому порушено питання надання дітям необхідної турботи та допомоги. Норма про заборону вербування осіб, що не досягли 18-річного віку, закріплена у статті 4 Протоколу.

Неабияке значення для захисту прав дітей-жертв російсько-української війни мають Паризькі зобов'язання щодо захисту дітей від незаконного вербування або використання збройними силами чи збройними угрупованнями та Паризькі принципи і керівні вказівки щодо дітей, пов'язаних зі збройними силами або збройними угрупованнями [4, 5].

Вплив війни на життя українських дітей та основні механізми захисту прав дітей.

Безперервні вибухи, знищення рідних домівок, втрата рідних або ж просто звук сирени, який сприймається досить звично дорослими особами. Проте, діти є особливою категорією, тому навіть сповіщення «тривога» сприймається надзвичайно емоційно. До того ж, територія України сьогодні одна з найбільш забруднених у світі вибухонебезпечними пережитками війни та мінами – це спричинить подальші жертви серед дітей у майбутньому.

Психологічний стан дітей є не сформованим, тому війна однозначно вплине на їхнє майбутнє сприйняття навіть простих побутових речей. Аналогію можна провести з трьома голодоморами, які

відбулися на території України в 20 столітті. Люди, котрі пережили голодомор, мали звичку зберігати продукти, засоби гігієни в кількості понад норму. Як висновок – представники наступного покоління завжди мають вдома декілька буханок хліба, пачок круп, оскільки це стало нормою, яка передалася від попередніх поколінь.

Воєнні дії завдали значної шкоди системі охорони здоров'я дітей, зруйнувавши чи пошкодивши медичні заклади, обмеживши практичний доступ до наявних медичних послуг та негативно вплинувши на здоров'я дітей. УВКПЛ зафіксувало щонайменше 744 атак, які пошкодили або знищили медичні заклади з моменту повномасштабного вторгнення, причому деякі з них у прифронтових районах зазнавали ударів неодноразово [6].

Через повітряні тривоги діти змушені перебувати в укриттях, що знижує рівень здобуття освіти, також варто врахувати блекаути, через які часто втрачався зв'язок із вчителями, друзями. Особливу увагу варто приділяти дітям з інвалідністю, оскільки навіть в мирний час реалізація права на освіту потребує особливого підходу.

У роботі детально проаналізовані основні порушення прав дітей, зокрема:

1. Неправомірна депортація українських дітей – це один із цинічних та найгірших злочинів проти людяності, вчинених російською владою на окупованих територіях України. Деякі діти старшого віку змогли повернутися на територію, підконтрольну Уряду України, самостійно або за сприяння волонтерських організацій. Один із прикладів – 16-річний хлопець, який після кількох невдалих спроб повернення все ж таки зміг возз'єднатися з родиною. Хлопець повідомив, що до українських дітей виявлялася системна дискримінація: російські учні ображали їх, використовуючи принизливу лексику – зокрема слова «хохли», «нацисти», «бандерівці [7]», що лише підкреслює атмосферу психологічного насильства.

2. Вербування дітей до збройних сил супротивника й використання у бойових діях. Російська окупаційна влада на захоплених українських територіях суттєво змінила освітню та культурну політику. Її головною метою стало заохочення дітей, зокрема українських, до військової служби та підготовки до неї. У школах та спеціально створених патріотичних молодіжних групах дітей піддавали військовій пропаганді, закликаючи служити в армії окупанта. Один із найнебезпечніших способів вербування дітей на окупованих територіях відбувається через соціальні мережі.

3. Зґвалтування та інші форми сексуального насильства. Зокрема, зафіксовано випадки зґвалтування дівчаток віком 12 та 15 років. Особливу жорстокість виявлено щодо немовляти віком 6 місяців, яке стало жертвою сексуального насильства із застосуванням стороннього предмета. Кричущим є епізод зґвалтування двох дворічних хлопчиків-близнюків у присутності їхньої матері, внаслідок чого діти померли від отриманих тілесних ушкоджень та крововтрати [8].

Дії влади України, спрямовані на захист прав дітей.

Незважаючи на те, що основна відповідальність за воєнні злочини лежить на державі-агресорі, Україна, як правова держава, зобов'язана забезпечувати захист і підтримку дітей, які постраждали внаслідок бойових дій, окупації, депортацій та інших проявів збройної агресії.

Одним із пріоритетних напрямів дій української влади стало документування порушень прав дитини. Цей процес здійснюється систематично державними структурами, правоохоронними органами та правозахисними організаціями. На меті стоїть не лише фіксація фактів, але й подальше використання цих даних як доказової бази для міжнародного правосуддя. Станом на квітень 2025 року вже задокументовано понад 159 тисяч воєнних злочинів, і це число, як визнають фахівці, може бути значно більшим. У числі постраждалих – велика кількість дітей, які загинули, були поранені або стали жертвами депортацій [9].

У відповідь на ці виклики створено онлайн-платформу «Діти війни», яка стала ключовим інструментом пошуку, повернення і реабілітації дітей. Її головна мета – сприяння у розшуку дітей, зниклих безвісти, депортованих або примусово переміщених на територію РФ чи тимчасово окуповані території. Платформа функціонує як джерело актуальної інформації про постраждалих дітей, а також надає змогу родинам і громадськості долучатися до процесу їх повернення. Особливо важливою є функція консультаційного центру, який допомагає батькам, надаючи юридичну та психологічну підтримку [10].

Наступним важливим кроком стало ухвалення нормативної бази для створення Єдиного реєстру осіб, у тому числі дітей, які були депортовані або переміщені внаслідок агресії РФ. Цей реєстр, згідно з постановами КМУ, має акумулювати повні дані про кожну дитину, яка зазнала переміщення,

включаючи її персональні дані, обставини депортації, інформацію про здоров'я та заходи, вжиті для повернення. Хоча технічно систему створено, фактичний запуск її роботи станом на кінець квітня 2025 року ще не відбувся.

Окремої уваги заслуговує питання повернення дітей з території Російської Федерації. Через відсутність дипломатичних каналів, складність обміну інформацією та відмову РФ визнавати факти депортації, процес повернення залишається фрагментарним і нерегулярним. Його реалізація часто відбувається у форматі *ad hoc*, тобто завдяки індивідуальним домовленостям і зусиллям конкретних осіб або організацій. Міністерство національної єдності України наразі виконує координаційну функцію у цьому напрямі, однак стикається з рядом викликів – від ідентифікації дітей до їх реабілітації після повернення.

Перед українською владою постає ряд питань, які потрібно вирішити під час повернення дітей на територію України.

Висновки. У сучасних умовах збройної агресії російської федерації проти України проблема захисту прав дитини набула актуальності. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що діти, як найбільш вразлива частина населення, страждають від воєнних дій на всіх рівнях – фізичному, психологічному, соціальному, освітньому, правовому. Порушення основоположних прав дитини стало систематичним і масштабним явищем, що потребує негайного реагування як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Міжнародне право, зокрема норми міжнародного гуманітарного права чітко встановлюють заборону участі дітей у воєнних діях, депортації, вербуванні та насильницькому переміщенні. Незважаючи на це, РФ порушує ці норми, що кваліфікується як воєнні злочини. Депортація дітей, їх примусова русифікація, заміна освітніх програм, залучення до пропаганди та бойових дій є яскравими прикладами воєнних злочинів, які мають бути зафіксовані, задокументовані та розслідувані на міжнародному рівні.

Людські життя ні в жодному варіанті розвитку подій не можуть бути політичним компромісом. Захист прав дітей на сьогодні – це свобода жити без страху смерті, страху залишитися одним, страху не побачити завтра однокласників, бо у школу в будь-який момент може прилетіти ворожа ракета. Життя та ім'я кожного, хто постраждав від цієї війни важливі. А держава-агресор повинна нести відповідальність за скоєні злочини зараз, а не після закінчення війни.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996, № 30 : станом на 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 29.04.2025);
2. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001, № 2402-III : станом на 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/ed20250101#Text> (дата звернення: 29.04.2025);
3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни : від 12.08.1949, № 995_154 : станом на 23.02.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 29.04.2025);
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) : від 08.06.1977, № 995_199 : станом на 08.12.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 29.04.2025);
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), : від 08.06.1977, № 995_200 : станом на 08.12.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (дата звернення: 29.04.2025);
6. Звіт Організації Об'єднаних Націй «Вплив збройного конфлікту на дітей» : від 1996. URL: <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework/> (дата звернення: 29.04.2025);
7. Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ). Вплив збройного конфлікту та окупації на права дітей в Україні 24 лютого 2022 року – 31 грудня 2024 року. URL: <https://surl.li/towrar> (дата звернення: 29.04.2025);
8. Світлана Ч. Звірства окупантів. Голос України. 18.04.2022. URL: <https://www.golos.com.ua/article/358849> (дата звернення: 29.04.2025);
9. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. Facebook. 16.04.2025. URL: <https://surl.li/bztthb> (дата звернення: 29.04.2025);
10. Платформа «Діти Війни». URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення: 29.04.2025).

Івахів О. В.,

здобувач вищої освіти,

спеціальності 081 Право

Інституту права ім. І.Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

СИСТЕМА ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я У ЄС ТА УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Здоров'я нації є ключовою соціальною цінністю, що визначає стійкий розвиток суспільства та ефективність соціально-економічних процесів. У зв'язку з цим стратегічними пріоритетами держави мають бути профілактика, формування здорового способу життя, збільшення тривалості життя через якісну медицину, сучасні діагностика та лікування (включаючи цифрові технології), а також зниження смертності шляхом усунення соціальних, екологічних та епідеміологічних причин.

Глобальні виклики, зокрема пандемія COVID-19, підкреслили слабкість застарілих систем охорони здоров'я. В Україні правове регулювання громадського здоров'я тривалий час не оновлювалося, що призвело до його невідповідності сучасним реаліям. Проте, ухвалення Закону № 2573-IX «Про систему громадського здоров'я» 6 вересня 2022 року, який набув чинності 1 жовтня 2022 року, спрямоване на створення сучасної, інтегрованої в європейську мережу системи громадського здоров'я.

ЄС має тривалу історію впливу на політику громадського здоров'я своїх членів, починаючи зі статей про безпеку праці в 1951 році. Амстердамська угода 1997 року підкреслила необхідність забезпечення високого рівня захисту здоров'я у всіх політиках ЄС, що стало підґрунтям для ініціативи «Здоров'я в усіх політиках». Однак, попри розуміння впливу суспільних рішень на здоров'я, це питання на практиці не завжди було пріоритетним у політиці ЄС.

Сфера громадського здоров'я була предметом дослідження таких вітчизняних науковців як Запорожан Л. П., Лехан В. М. та ін.

Метою є дослідження системи громадського здоров'я в Україні та ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз системи громадського здоров'я в Україні та ЄС дозволяє зробити висновок, що хоча ці системи мають різні історичні передумови, правові бази та фінансові механізми, їхні стратегічні цілі є схожими – забезпечення стійкого розвитку суспільства шляхом зміцнення здоров'я населення, профілактики захворювань і підвищення тривалості життя.

Україна останніми роками зробила значний поступ у реформуванні своєї системи громадського здоров'я, зокрема ухваленням Закону «Про систему громадського здоров'я» у 2022 році. Це відкрило можливості для інтеграції до європейських стандартів, зокрема шляхом адаптації правового поля, впровадження єдиної стратегії боротьби з епідеміями та цифровізації медичних послуг. Проте війна суттєво загальмувала ці процеси, призвівши до значних втрат медичної інфраструктури, кадрового дефіциту та посилення психологічних і соціальних викликів.

Війна в Україні вплинула не лише на її систему охорони здоров'я, а й на європейську, адже міграційні процеси, гуманітарні виклики та економічні наслідки потребують додаткових ресурсів і перегляду стратегічних підходів до медичної політики. ЄС надає значну підтримку Україні в медичній сфері, проте для ефективного використання цієї допомоги необхідно розробити довгострокову програму відновлення та модернізації системи громадського здоров'я.

Сьогодні доступ ключових груп населення до життєво важливих послуг і лікування стає критичним. Пріоритети державного сектору повністю переорієнтовані на військові потреби, що призводить до значного ризику скорочення або припинення державного фінансування надання медичних та соціальних послуг. Для залучення додаткової допомоги в Україну важливо чітко визначити потреби на рівні громад, створити системи їх планового збору та залучити фінансування для їх задоволення. Підвищення обізнаності органів місцевого самоврядування щодо написання грантових заявок на фінансування,

співпраця у написанні заявок з громадськими організаціями може збільшити шанси на залучення фінансування.¹

У зв'язку з переселенням людей та війною змінилася робота закладів охорони здоров'я, державних установ та громадських організацій. Відчутний дефіцит кадрів. Критично зросло навантаження на тих спеціалістів, які залишилися на своїх робочих місцях. Тому необхідно створити цілісну систему кадрового забезпечення, яка включатиме гідну оплату праці, заходи з профілактики професійного вигорання, підтримку спеціалістів, які втратили близьких, житло та роботу. Також необхідно забезпечити навчання надавачів послуг питанням планування в кризових ситуаціях, роботи з кризовими станами та посттравматичним стресовим розладом.²

У майбутньому Україна має завершити реформу громадського здоров'я, впровадити єдині стандарти якості, розвивати міжсекторальну співпрацю для профілактики та ранньої діагностики, підвищити цифровізацію медичних послуг та інтегруватися в європейський простір охорони здоров'я. Попри виклики, Україна має потенціал створити ефективну та стійку систему за європейськими стандартами, що потребує комплексного підходу, міжнародної підтримки та інвестицій у профілактику.

Зі свого боку, ЄС зміцнює громадське здоров'я, використовуючи концепцію «Здоров'я у всіх політиках» (НІАР), цифровізацію, телемедицину та посилений аналіз захворювань. Європейські уряди інвестують у соціальне страхування, превентивну медицину та профілактичні програми для поліпшення здоров'я населення та зменшення навантаження на медичні заклади.

Загальні цілі Європейського союзу охорони громадського здоров'я на 2021-2027 роки зосереджені на невідкладних і довгострокових проблемах здоров'я. Вони охоплюють зміцнення захисту від транскордонних ризиків для здоров'я, впровадження таких ініціатив, як Європейський план подолання раку, Фармацевтична стратегія для Європи та розвиток цифрової охорони здоров'я. ЄС також наповгатиме на глобальній співпраці для вирішення проблем охорони громадського здоров'я, включаючи розробку вакцин і боротьбу з інфекціями, стійкими до антимікробних препаратів.³

Спираючись на цей зростаючий інтерес до політики охорони здоров'я, європейські особи, які приймають рішення, все більше усвідомлюють зв'язок між здоров'ям і багатством. «Багатство приносить здоров'я» є загальноприйнятою мудрістю, але існує й зворотний причинно-наслідковий зв'язок. У своїй поточній стратегії, тобто «Лісабонській програмі», ЄС прагне розвивати економіку, засновану на знаннях, і зміцнювати зайнятість, економічні реформи та соціальну згуртованість. Зрозуміло, що цих цілей неможливо досягти без покращення фізичного та психічного здоров'я в країнах-членах і зменшення розбіжностей у здоров'ї між ними та всередині них.⁴ Беручи до уваги цінності громадського здоров'я, може здатися неетичним обґрунтовувати охорону та зміцнення здоров'я на економічних цілях. Для нас, людей, охорона громадського здоров'я є нормативною цінністю, а не засобом досягнення інших цілей.

У багатьох випадках національна політика не є ефективною для реагування на проблеми громадського здоров'я, які стають все більш глобалізованими. Наслідки глобального потепління, інфекційних захворювань і забруднення навколишнього середовища, а також наркотиків, тютюну, алкоголю чи епідемії ожиріння – якщо згадати лише кілька колективних загроз – не поважають національних кордонів. Існує справжня додаткова цінність спільних дій і потреба в спільних заходах для подолання цих викликів.⁵

Однак, посилення політики громадського здоров'я в ЄС потребує підтримки на національному рівні. Працівники охорони здоров'я країн-членів повинні відчувати свою зацікавленість у політиці ЄС, а громадяни – розуміти ефективність впливу на формування політики ЄС для покращення громадського здоров'я вдома та в сусідніх країнах. Інститути охорони здоров'я, наукові установи та професійні асоціації мають взяти на себе цю відповідальність. У сучасній Європі підтримка розвитку політики

¹ Запорожан Л. П., Кравець Н. О., Вакулєнко Д. В. Формування інноваційної основи системи соціальних програм у громадському здоров'ї. Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. No 3 (85). 2020. С. 114-118.

² Лехан В. М., Онул Н. М., Крячкова Л. В. Засади міжнародної та національної політики і стратегій у сфері громадського здоров'я. 2023р. С. 61-98.

³ European Commission. European Health Union – Protecting our health together. 2020.

⁴ OECD (Organization for Economic Co-operation and Development). Health at a Glance: Europe. 2022.

⁵ de Ruijter, Anniek. 'EU 'Public Health' and 'Health-care' Law and Policy'. EU Health Law & Policy: The Expansion of EU Power in Public Health and Health Care, Oxford Studies in European Law. Oxford. 2019.

ЄС у сфері охорони громадського здоров'я та діяльності у сфері охорони здоров'я є частиною їхніх обов'язків. Їхній досвід необхідний, щоб переконатися, що політика, яка буде прийнята, базується на фактичних даних і є ефективною.⁶ Майбутнє європейського здоров'я в наших руках.

Список використаних джерел:

1. Запорожан Л. П., Кравець Н. О., Вакуленко Д. В. Формування інноваційної основи системи соціальних програм у громадському здоров'ї. Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. No 3 (85). 2020. С. 114-118.
2. Лехан В. М., Онул Н. М., Крячкова Л. В. Засади міжнародної та національної політики і стратегій у сфері громадського здоров'я. 2023р. С. 61-98.
3. de Ruijter, Anniek. 'EU 'Public Health' and 'Health-care' Law and Policy'. EU Health Law & Policy: The Expansion of EU Power in Public Health and Health Care, Oxford Studies in European Law. Oxford. 2019.
4. EuroHelthNet. Is Europe setting the table for a healthier future for our children? 2023.
5. European Commission. European Health Union – Protecting our health together. 2020.
6. OECD (Organization for Economic Co-operation and Development). Health at a Glance: Europe. 2022.

⁶ EuroHelthNet. Is Europe setting the table for a healthier future for our children? 2023.

Коваленко С. П.,

студентка 4-го курсу

Інституту права імені І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ У МЕДІАЦІЇ

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві, де інформація є одним із ключових ресурсів, питання конфіденційності набуває особливої актуальності. Медіація, як альтернативний спосіб вирішення спорів, базується на довірі між сторонами та медіатором, що неможливо без дотримання принципу конфіденційності. Однак, на практиці виникають ситуації, коли конфіденційність порушується, що підриває ефективність медіації та довіру до неї. Таким чином, виникає потреба у дослідженні механізмів забезпечення конфіденційності у медіації та вдосконаленні нормативного регулювання у цій сфері.

Конфіденційність у медіації є не лише етичною нормою, але й правовою гарантією, що забезпечує захист інформації, отриманої в процесі медіації. Це сприяє відкритості сторін, їхній готовності до співпраці та пошуку взаємоприйнятної рішення. Порушення конфіденційності може призвести до негативних наслідків, таких як втрата довіри до медіатора та інституту медіації в цілому, ускладнення подальших переговорів між сторонами, а також можливі судові позови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання конфіденційності в медіації досліджувалися такими вченими, як І. Швай, О. Костенко, Т. Барабаш та інші. У своїх роботах вони акцентують увагу на важливості конфіденційності як основоположного принципу медіації та розглядають проблеми, пов'язані з його забезпеченням. Зокрема, І. Швай зазначає, що «конфіденційність є запорукою відкритості сторін під час медіації та сприяє досягненню взаємоприйнятної рішення» [1, с. 45].

Однак, незважаючи на значний інтерес до цієї проблеми, більшість досліджень зосереджені на загальних аспектах конфіденційності, таких як її визначення, значення та правові підстави. Питання ж практичного забезпечення цього принципу в українському правовому полі, зокрема, конкретні механізми захисту інформації, відповідальність за порушення конфіденційності та особливості застосування конфіденційності в різних видах медіації, залишаються недостатньо вивченими.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є аналіз механізмів забезпечення принципу конфіденційності у медіації в Україні, виявлення проблемних аспектів та розробка пропозицій щодо їх вирішення. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

- Розкрити поняття та зміст принципу конфіденційності в медіації.
- Дослідити правове регулювання конфіденційності в медіації в Україні.
- Виявити проблеми практичного застосування принципу конфіденційності.
- Обґрунтувати шляхи вдосконалення законодавства та практики застосування медіації в Україні з метою забезпечення належного рівня конфіденційності.

Виклад основного матеріалу. Принцип конфіденційності у медіації передбачає, що всі відомості, отримані під час медіаційного процесу, не підлягають розголошенню без згоди сторін. Це стосується як змісту переговорів, тобто конкретних заяв, пропозицій та аргументів сторін, так і самого факту участі у медіації. В Україні правове регулювання конфіденційності у медіації закріплено в Законі України «Про медіацію», де зазначено, що медіатор зобов'язаний не розголошувати інформацію, отриману під час медіації, без згоди сторін [2].

Цей обов'язок є безумовним і поширюється на будь-які відомості, незалежно від їхнього характеру чи форми. Крім того, конфіденційність може бути передбачена угодою про проведення медіації, в якій сторони можуть деталізувати обсяг інформації, що підлягає захисту, та встановити додаткові гарантії її нерозголошення.

Однак, на практиці забезпечення конфіденційності у медіації стикається з рядом проблем. Однією з них є відсутність чітких положень щодо відповідальності за порушення цього принципу. Закон України «Про медіацію» передбачає обов'язок медіатора зберігати конфіденційність, але не встановлює

конкретних санкцій за його порушення. Це створює правову невизначеність та може призвести до безкарності за розголошення конфіденційної інформації.

Крім того, не передбачено ефективних механізмів захисту прав сторін у разі розголошення конфіденційної інформації. Учасники медіації, чиї права на конфіденційність були порушені, можуть зіткнутися з труднощами при доведенні факту порушення та отриманні відшкодування завданих збитків. Відсутність спеціальних процедур та органів, що забезпечували б захист конфіденційності в медіації, робить права сторін недостатньо захищеними.

Ще однією проблемою є недостатня правова обізнаність учасників медіації та медіаторів щодо обсягу та меж конфіденційності. Не всі сторони усвідомлюють, яка саме інформація підлягає захисту, протягом якого періоду діє обов'язок зберігати конфіденційність та які наслідки можуть настати в разі її порушення. Це може призвести до ненавмисного розголошення конфіденційної інформації або ж до зловживань з боку недобросовісних учасників медіації.

Важливим аспектом є також забезпечення конфіденційності при проведенні онлайн-медіації, яка набуває все більшої популярності. Використання електронних засобів зв'язку та обміну інформацією створює додаткові ризики для конфіденційності, такі як несанкціонований доступ до даних, перехоплення інформації та кібератаки. Тому, при проведенні онлайн-медіації необхідно вживати додаткових заходів для забезпечення захисту конфіденційної інформації, включаючи використання захищених каналів зв'язку, шифрування даних та інші технічні засоби.

Крім того, існують певні колізії між принципом конфіденційності та іншими правовими інститутами. Наприклад, у деяких випадках виникає питання про співвідношення конфіденційності в медіації з обов'язком повідомлення про злочин або з наданням свідчень у суді. Вирішення цих колізій потребує чіткого законодавчого врегулювання та встановлення пріоритетів між різними правовими нормами.

Висновки. Забезпечення принципу конфіденційності є не просто бажаним, а й критично важливим фактором успішної медіації. Це є необхідною умовою для створення атмосфери довіри, відкритості та співпраці, в якій сторони можуть вільно обговорювати свої проблеми та шукати взаємоприйнятні рішення. Для підвищення ефективності медіації в Україні необхідно вдосконалити нормативне регулювання у сфері конфіденційності. Це потребує комплексного підходу, який включатиме визначення чітких механізмів відповідальності за порушення конфіденційності у медіації, розробку ефективних процедур захисту прав учасників медіації у разі розголошення конфіденційної інформації, підвищення рівня правової обізнаності медіаторів та учасників медіації щодо важливості дотримання конфіденційності, забезпечення конфіденційності в онлайн-медіації шляхом впровадження спеціальних технічних та організаційних заходів, а також усунення колізій між принципом конфіденційності та іншими правовими інститутами шляхом внесення змін до відповідного законодавства. Впровадження зазначених заходів сприятиме зміцненню довіри до медіації як ефективного та безпечного способу вирішення спорів, розширенню її застосування в Україні та забезпечить належний рівень захисту прав учасників цього процесу.

Список використаних джерел

1. Швай І. М. Конфіденційність у медіації: правові аспекти // Юридичний вісник. – 2020. № 3. С. 45–50.
2. Закон України «Про медіацію» від 15.12.2021 № 1875-IX // Відомості Верховної Ради України. – 2022. – № 1. – Ст. 1.
3. Костенко О. П. Правові засади медіації в Україні // Право України. – 2019. – № 2. – С. 112–118.
4. Барабаш Т. В. Медіація як форма альтернативного вирішення спорів: теоретичні та практичні аспекти // Вісник НАПрН України. – 2018. – № 4. – С. 89–95.
5. Європейська конвенція про медіацію (Strasbourg, 2008) // Офіційний вісник ЄС. – 2008. – № L 136. – С. 3–8.

Каюда С. В.,

студентка 3-го курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРЕДМЕТУ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ БАТЬКІВСТВА

Постановка проблеми. Встановлення батьківства є одним із ключових правових інститутів сімейного права України, що має надзвичайну значущість для захисту прав та інтересів дитини. В умовах сучасного суспільства, де все частіше трапляються випадки народження дітей поза шлюбом, застосування допоміжних репродуктивних технологій та зростання правосвідомості громадян, зростає кількість судових справ про встановлення батьківства. Особливість таких справ полягає у складності предмету доказування, який охоплює як біологічні, так і соціально-правові аспекти взаємин між дитиною та передбачуваним батьком.

Актуальність дослідження процесу доказування у справах цієї категорії зумовлена як практичними труднощами судового розгляду, так і недостатністю нормативно-правового врегулювання окремих процедурних аспектів. Проблемність посилюється в контексті необхідності дотримання принципу найкращих інтересів дитини, який є фундаментальним у сімейному судочинстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першим проблемним питанням є відсутність єдиних стандартів оцінки доказів. Судова практика демонструє значну варіативність у підходах до оцінки допустимості електронних доказів, таких як листування в месенджерах, публікації в соціальних мережах, банківські перекази тощо. Так Горбунова О. вважає що, недосконалість нормативно-правового регулювання окремих аспектів доказування створює підґрунтя для формування неоднозначних підходів до вирішення аналогічних справ різними судами. Відсутність єдиних стандартів оцінки доказів у справах про встановлення батьківства призводить до різного тлумачення подібних доказів та формування суперечливої судової практики. Процесуальні складнощі виникають у зв'язку з необхідністю забезпечення балансу між приватними інтересами учасників процесу та публічним інтересом, пов'язаним із захистом прав дитини та забезпеченням її найкращих інтересів. [1]

Другим проблемним питанням є ухилення від участі в генетичній експертизі. Закон надає суду право визнати встановленим той факт, який мав би бути підтверджений експертизою, у разі необґрунтованої відмови сторони від її проведення. Проте відсутність єдиної практики застосування цієї норми створює правову невизначеність для учасників процесу. Судова практика демонструє різні підходи до оцінки фактів ухилення від експертизи та їх процесуальних наслідків, що створює правову невизначеність для учасників процесу. Вирішення цієї проблеми потребує вдосконалення процесуального законодавства шляхом запровадження ефективних механізмів процесуального примусу та чіткого регулювання процедури призначення та проведення експертиз у таких справах.

Справи з іноземним елементом. У справах про встановлення батьківства за участю іноземців чи осіб, що перебувають за кордоном, виникають труднощі з отриманням доказів, визнанням іноземних документів та застосуванням норм міжнародного права. У своїй роботі Погребняк О. Г. зазначає, що складнощі у таких справах пов'язані з необхідністю отримання доказів з-за кордону, визнання іноземних судових рішень та застосування іноземного законодавства. Процесуальні особливості доказування у таких справах включають необхідність застосування механізмів міжнародної правової допомоги, що потребує відповідного процесуального оформлення та дотримання вимог міжнародних договорів. Вдосконалення механізмів доказування у таких справах потребує розвитку системи міжнародного співробітництва у сфері правосуддя та гармонізації процесуального законодавства різних країн. [2]

Фінансові труднощі. Генетичні експертизи залишаються дорогими для більшості громадян. Відсутність ефективних механізмів компенсації таких витрат обмежує доступ до правосуддя, особливо для соціально вразливих категорій населення. Недостатнє врегулювання допустимості доказів, отриманих із порушенням процедури.

Зокрема, існує проблема допустимості записів розмов або повідомлень, зроблених без згоди іншої сторони. Відсутність чіткого регулювання цього питання призводить до зловживань і процесуальної плутанини. В. П. Мироненко вважає, що судова практика демонструє різні підходи до вирішення питання про допустимість електронних доказів, зокрема, приватного листування, отриманого без згоди іншої сторони. Відсутність чітких критеріїв допустимості таких доказів створює правову невизначеність та ускладнює процес доказування. Вирішення цієї проблеми потребує формування єдиних підходів до оцінки допустимості доказів у справах про встановлення батьківства з урахуванням специфіки таких справ та необхідності забезпечення найкращих інтересів дитини. [3]

Низька поширеність медіації. Впровадження медіації у таких справах дозволяє досягти компромісу між сторонами, забезпечити захист інтересів дитини, але зменшити стрес, який вона отримує під час судового розгляду та зменшити навантаження на судову систему. Процесуальні особливості доказування у справах, що вирішуються шляхом примирення, включають можливість використання спрощених процедур доказування та добровільного визнання фактів сторонами процесу. Розвиток альтернативних методів вирішення спорів потребує відповідного законодавчого забезпечення та формування професійного середовища медіаторів, спеціалізованих у сімейних спорах.

Висновки. Ефективне вирішення справ про встановлення батьківства є запорукою дотримання прав дитини на походження, утримання, спадкування та соціальну захищеність. Саме тому особливого значення набуває якість процесу доказування, який має бути не лише технічно ефективним, але й справедливим, прозорим та чутливим до потреб дитини. Актуальність піднятих у роботі питань підтверджує необхідність подальших наукових досліджень і законодавчих реформ у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Горбунова О. Правові аспекти добровільного встановлення батьківства за сімейним законодавством України. Упорядники. 2022. С. 51–54. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5091/1/08_12_2022.pdf#page=51
2. Погребняк О. Г. Окремі питання нормативного удосконалення адміністративних процедур реєстрації шлюбу та встановлення батьківства. Адміністративного права. С. 209–211. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi60/0044233.pdf#page=209>
3. Сімейне право України : підручник / за ред. В. П. Мироненко. Київ : Правова єдність, 2008. 477 с.

Костюк К. С.,

студентка 4 курсу

інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

СТРАТЕГІЇ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ КЛІЄНТА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Постановка проблеми. В умовах розвитку правової держави та громадянського суспільства особливої актуальності набуває питання ефективного представництва інтересів клієнтів у цивільному судочинстві. Право на правову допомогу є одним із основоположних прав людини, гарантованих Конституцією України та міжнародними правовими актами. Стратегічне планування представництва інтересів у цивільному процесі стає ключовим фактором успішного вирішення справи та захисту прав клієнта. Особливої уваги заслуговує дослідження різноманітних стратегій представництва, які застосовуються адвокатами при здійсненні професійної діяльності. Важливість обраної теми підкреслюється необхідністю вдосконалення тактичних прийомів та принципів роботи адвоката в цивільному судочинстві. Актуальним залишається питання психологічних аспектів взаємодії адвоката з клієнтом та побудови ефективної стратегії захисту його інтересів. В умовах реформування судової системи та адвокатури дослідження стратегій представництва набуває особливого значення для забезпечення якісного правового захисту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегія та тактика цивільного процесу є важливими складовими судової діяльності, які визначають способи та методи досягнення правового результату. Стратегія у судовому процесі являє собою загальний план дій сторони або її представника, спрямований на ефективний захист прав та інтересів у суді. Тактика, у свою чергу, охоплює сукупність прийомів і методів, які використовуються відповідно до обраної стратегії та змінюються залежно від обставин справи. Формування стратегії відбувається ще на підготовчому етапі судового розгляду, коли аналізуються правові підстави позову або заперечень, можливі докази, позиція іншої сторони та судова практика. Тактика ж коригується у процесі судового розгляду, враховуючи появу нових доказів чи зміну процесуальної ситуації [1, с. 94].

Відповідно до обставин справи та процесуальних можливостей, сторона може обрати одну з кількох стратегій. Однією з найпоширеніших є стратегія активного судового захисту, яка передбачає застосування всіх доступних засобів захисту, таких як подання аргументованого позову або заперечень, використання доказів, проведення допитів свідків та ініціювання експертиз. Такий підхід спрямований на максимально ефективне відстоювання своєї правової позиції. Іншою можливістю є стратегія процесуального затягування, яка використовується у випадках, коли сторона зацікавлена у відтермінуванні розгляду справи або ускладненні судового процесу для опонента. Ця стратегія включає подання численних клопотань, постійне оскарження рішень, ініціювання зустрічних позовів і вимоги про перенесення судових засідань, що дозволяє впливати на тривалість процесу.

Якщо сторони прагнуть уникнути тривалого судового розгляду, вони можуть обрати стратегію мирного врегулювання спору, яка передбачає досягнення компромісу через переговори, медіацію або укладення мирової угоди. Такий підхід є ефективним у ситуаціях, коли тривале судове провадження може завдати сторонам значних витрат чи інших небажаних наслідків. В окремих випадках застосовується стратегія пасивного спостереження, коли сторона не проявляє активності у процесі та очікує на дії опонента або суду, що може бути доцільним у ситуаціях, коли існує висока ймовірність ухвалення вигідного рішення без активного втручання [2, с. 131].

Торкаючись питання представництва відповідача, можна виокремити таку стратегію як переконання позивача відмовитися від позову – вона є рідко застосовувана у чистому вигляді. Її реалізація потребує значних та дієвих засобів впливу. Такий підхід може включати детальне роз'яснення слабких сторін позову, демонстрацію значних фінансових та часових витрат, пов'язаних із судовим процесом, або ж натяки на можливі негативні наслідки продовження спору. Іноді, хоча й етично сумнівно, можуть

використовуватися відомості, що компрометують позивача, або створюватися штучні перешкоди для ведення ним справи.

У межах кожної стратегії використовуються певні тактичні прийоми, які дозволяють ефективно реалізовувати процесуальні права. До таких прийомів належить подання несподіваних доказів у вирішальний момент розгляду справи, що може суттєво вплинути на перебіг процесу. Також застосовується зміна процесуальної позиції, коли сторона коригує свої аргументи або змінює правову кваліфікацію позовних вимог чи заперечень. Одним із тактичних інструментів є використання юридичних помилок опонента, що дозволяє отримати перевагу у процесі, а також вплив на суд шляхом подання клопотань, наприклад, щодо витребування додаткових доказів або проведення експертизи [3, с. 96].

Тактичні прийоми та принципи адвоката відіграють ключову роль у здійсненні ефективного захисту прав та інтересів клієнта під час судового розгляду. Тактика адвоката включає в себе сукупність методів і способів ведення справи, які залежать від особливостей конкретного спору, правової позиції сторони та процесуальної ситуації. Основним завданням адвоката є вибір найбільш ефективної тактики, яка відповідатиме інтересам клієнта та сприятиме досягненню сприятливого результату в судовому процесі.

Одним із важливих тактичних прийомів є ретельна підготовка до справи, що включає аналіз правової позиції, збирання доказової бази та вивчення можливих контраргументів опонента. Також важливим аспектом тактики адвоката є гнучкість у процесі ведення справи, що передбачає можливість зміни правової позиції або адаптацію до нових обставин, які можуть виникнути під час судового розгляду. Адвокат повинен вміти ефективно використовувати всі надані законом процесуальні механізми, такі як подання клопотань, витребування доказів, проведення експертиз або допит свідків.

Таким чином, стратегія і тактика в цивільному процесі мають важливе значення для досягнення бажаного результату у судовому спорі. Вибір певної стратегії визначається особливостями справи, правовою позицією сторони та її можливостями, тоді як ефективне застосування тактичних прийомів дозволяє гнучко реагувати на зміни в процесі розгляду. Важливо враховувати, що використання процесуальних механізмів має бути правомірним та обґрунтованим, адже зловживання процесуальними правами може призвести до негативних наслідків, таких як відмова у задоволенні позову або застосування судових санкцій.

Список використаних джерел:

1. Снідевич О. Проблемні питання представництва у виконавчому провадженні України. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. Т. 37. №. 3. С. 93-96.
2. Паращук Л. Особливості представництва у цивільному праві. Актуальні проблеми правознавства. 2020. Вип. 2. С. 94-100.
3. Світлична Г.О. Представництво у цивільному судочинстві: традиції та новації. Порівняльно-аналітичне право. № 5. 2019. С. 131-135.

Кушнір І. М.,

студентка 3 курсу

Інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. В сучасну епоху цифровізації та трансформації всіх процесів докорінно змінюється життя кожного і це в свою чергу впливає на наше правове середовище. Тому виникає необхідність переосмислення класичних правових принципів, навіть таких основоположних як верховенство права, в умовах діджиталізації.

Питання адаптації верховенства права до викликів цифрової епохи ґрунтовно аналізували Козюбра М. І., Петришин О. В., Баранов О. А., Калашник Н. І., Погребняк С. П. та Довгань О. Д., чії праці сформували сучасне розуміння принципу верховенства права в цифровому суспільстві.

Метою доповіді є комплексний аналіз трансформації принципу верховенства права в умовах цифровізації, визначення концептуальних змін та нових викликів для доктрини верховенства права у правовій системі.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають щодо правового регулювання та реалізації принципу верховенства права в контексті цифрових трансформацій.

Предметом дослідження є принцип верховенства права в епоху цифровізації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Традиційне розуміння верховенства права все ж таки ґрунтується на безпосередньому значенні цього словосполучення, хоча часто це йменується формальним, суто позитивістським підходом. Верховність його полягає у пануванні в державі як головного інструмента для врегулювання всіх сфер людської діяльності, а саме суспільних відносин, що стали першоджерелом створення правових норм.

Але на відміну від позитивістського розуміння принципу верховенства права, природно-правовий тип розуміння вказує на пріоритет надпозитивних засад у сфері дії права. Це відображає не лише формальну, а й ціннісну сторону впливу права на суспільні відносини через мораль, звичаї, традиції¹. Тому верховенство права в традиційному розумінні можна також розглядати як дотримання в суспільстві загальних норм свободи рівності й справедливості.

Щодо правового розуміння принципу верховенства права, то тут буде доречно розглянути конкретні міжнародні та вітчизняні НПА.

Найпершим варто згадати *Статут Ради Європи*² 1949 року, де у преамбулі та ст. 3 верховенство права визначено як один із трьох основних принципів на яких базується Рада Європи. Також *Міжнародний пакт про громадянські і політичні права* 1966 року³, де містяться положення, що відображають суть верховенства права, а саме: гарантії рівності перед законом, заборона свавільного позбавлення волі та право на справедливий суд.

Проте більш розгорнуте та дійсно правильне з точки зору правового розуміння визначення надається в *Копенгагенському документі ОБСЄ* 1990 року⁴, де верховенство права визначається не як просто формальна законність, а як справедливість, заснована на визнанні та повному прийнятті найвищої цінності – людської особистості.

Щодо українського законодавства, то базове закріплення міститься в *ст. 8*

¹ Петришин О. В. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин. Право України. № 3. С. 24-35. https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/Petryshyn_74%20%E2%80%93%2084.pdf

² Статут Ради Європи від 05.05.1949 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001

³ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

⁴ Копенгагенський документ ОБСЄ від 29.06.1990 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_082

Конституції⁵:

«В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України та повинні відповідати їй.»

Також цей принцип є настільки фундаментальним, що вже давно укорінився в різних галузях права, а саме: адміністративному, кримінальному, цивільному, господарському та інших.

Але **цифровізація як глобальне явище створює безпрецедентні виклики для правової системи**, вимагаючи змін, а деколи й повної трансформації традиційних правових інститутів та формування нових підходів до регулювання суспільних відносин.

Перш за все, цифрові технології породжують абсолютно нові об'єкти правового регулювання: крипто-валюти, смарт-контракти, віртуальне майно, цифрові активи тощо, які вимагають змін старих та створення нових правових норм. Інформаційна безпека стає ключовим викликом, також порушуються питання захисту персональних даних, протидії кібератакам та регулювання відповідальності за порушення інформаційної безпеки.

Крім того, балансування між забезпеченням національної безпеки та захистом приватності громадян, особливо після введення воєнного стану, стає одним із найскладніших викликів в умовах цифрової трансформації.

Електронне врядування є ключовим елементом цифрової трансформації публічного управління, що забезпечує нову якість взаємодії між державою та громадянами за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Воно становить комплексну систему, що охоплює цифровізацію внутрішніх управлінських процесів, міжвідомчу електронну взаємодію та надання публічних послуг у цифровому форматі.

Концепція «держави у смартфоні» є сучасним втіленням ідеї максимальної доступності та зручності отримання публічних послуг, коли більшість взаємодій з державою може відбуватися через мобільний пристрій у будь-який час та з будь-якого місця. Одним з головних таких інструментів, в якому зібрано безліч функцій наразі є веб-портал «Дія», який був створений в 2020 р. Міністерством цифрової трансформації України за наказом Президента Володимира Зеленського. Правове регулювання «Дії» здійснюється згідно з Законом України «Про електронні довірчі послуги»⁶ та постановами Кабінету Міністрів України⁷.

Якщо говорити за транскордонну взаємодію, то іншим країнам є багато чого перейняти, бо Україна перша країна в світі, яка має вебпортал «Дія», що станом на 2025 рік надає понад 120 електронних послуг громадянам та бізнесу. А також в нас функціонує система «Трембіта», яка створює зв'язок між реєстрами та їх інформаційними системами, та реалізує механізми захищеного обміну даними.⁸

Електронний доступ до правосуддя є ключовим компонентом цифрової трансформації судової системи, що забезпечує можливість дистанційної реалізації процесуальних прав учасників судового процесу. Тут хочеться акцентувати на найголовнішому: те, що вже функціонує, а саме **Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС)**⁹ є комплексним цифровим рішенням, що забезпечує повну автоматизацію судових процесів від подання позову до виконання рішення (була введена поетапно з 2021 по 2024 роки).

Основними модулями є: «Електронний суд», «Електронне діловодство», «Автоматизований розподіл справ», «Відеоконференцзв'язок», «Судова статистика» та «Виконання судових рішень». Важливою гарантією дотримання принципу верховенства права є постійний моніторинг та оцінка роботи ЄСІТС незалежною експертною радою.

⁵ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

⁶ Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>

⁷ Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні: Розпорядження КМУ від 08.11.2017 р. № 797-р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80>

⁸ Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження КМУ від 20.09.2017 р. № 649-р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80>

⁹ Про затвердження Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему: Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1845910-21>

Рекомендації щодо забезпечення принципу верховенства права та вдосконалення правових механізмів в українських реаліях:

- **Упорядкування цифрового законодавства:** провести комплексний аудит законодавства у сфері цифровізації, прийняти Закон України «Про Єдину систему електронної взаємодії», вдосконалити положення щодо електронних доказів у процесуальних кодексах.

- **Посилення захисту персональних даних:** оновити Закон України «Про захист персональних даних» відповідно до вимог GDPR (загальний регламент про захист даних), розробити галузеві рекомендації для чутливих сфер (охорона здоров'я, фінанси, телекомунікації).

- **Забезпечення рівного доступу до цифрових послуг:** реалізувати програму розвитку широкосмугового доступу до Інтернету в сільській місцевості, розвивати мережу центрів цифрової освіти, впровадити механізми підтримки малозабезпечених верств населення.

- **Удосконалення системи кібербезпеки:** оновити Стратегію кібербезпеки України з урахуванням досвіду воєнного часу, затвердити галузеві вимоги до кібербезпеки для об'єктів критичної інфраструктури, посилити міжнародну співпрацю з профільними установами ЄС та НАТО, запровадити систему обов'язкової сертифікації інформаційних систем.

Отже, трансформація принципу верховенства права в умовах цифровізації є складним, багатоаспектним процесом, що потребує системного підходу та урахування як технологічних інновацій, так і фундаментальних правових цінностей. Попри всі виклики, цифровізація створює унікальні можливості для зміцнення верховенства права через підвищення прозорості, доступності та ефективності правової системи, що особливо важливо для України в контексті євроінтеграційних процесів та побудови сучасної правової держави.

Лезнюк А. Д.,

здобувачка вищої освіти, другого (магістерського) рівня, групи МП-13
спеціальності 081 Право
Національного університету «Острозька академія»

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ДОСТУПНІСТЬ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Постановка проблеми. Конституція України серед основоположних прав людини визнає і охоронає право кожного громадянина на медичну допомогу. Стаття 49 Конституції проголошує, що кожен має право на медичну допомогу, а держава зобов'язана забезпечити умови для її отримання через бюджетне та приватне медичне обслуговування. Конституція України зазначає, що кожен громадянин України має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та страхування. Держава зобов'язана забезпечити належні умови для медичного обслуговування всіх громадян, а також передбачено функціонування Інституту безоплатної медицини.

Аналіз вітчизняних норм і дослідження доступності надання якісних медичних послуг були предметом дослідження таких науковців як: Нагорна А.М, Надюк З.О. та ін.

Вивчення практичних аспектів реалізації права людини на доступність медичного обслуговування в Україні, аналіз чинників, що впливають на доступність медичних послуг, а також оцінка ефективності поточних реформ у цій сфері є **метою цієї доповіді.**

Виклад основного матеріалу дослідження. Конституція України (ст. 49) гарантує кожному право на охорону здоров'я та медичну допомогу, а держава зобов'язана створювати умови для його реалізації. Це право має подвійну природу – соціальну та юридичну – і потребує ефективного механізму забезпечення. Європейська хартія прав пацієнтів, Конвенція про права людини і біомедицину, Лісабонська декларація та інші міжнародні документи формують загальноєвропейське уявлення про права пацієнтів [1, С. 74]. Вони встановлюють принципи рівного доступу, гідності, недискримінації та обов'язку держави гарантувати якісну медичну допомогу.

Незважаючи на прогрес у реформуванні системи охорони здоров'я, зберігаються проблеми нерівного доступу до медичних послуг [2]. Основними причинами є економічні труднощі, недостатнє фінансування, недосконалість управління, правова невизначеність. Доступність медичних послуг означає не лише фізичну чи економічну можливість отримати допомогу, але й правову, інформаційну, культурну доступність без дискримінації.

В Європейській хартії прав пацієнтів (ст. 2, 8) підкреслюється право кожної особи на отримання якісної допомоги відповідно до стандартів. Всесвітня організація охорони здоров'я наголошує, що якість має бути пріоритетом національної системи охорони здоров'я [3, с. 56].

Відсутність єдиного тлумачення понять «**медична допомога**» і «**медична послуга**» створює плутанину в правозастосуванні [8, с.21]. Термін «Медична допомога» є ширшим поняттям і включає «медичну послугу» як конкретну дію або комплекс дій медичного характеру. Для вдосконалення медичної системи потрібне законодавче уточнення понять, запровадження єдиних стандартів якості, гармонізація з європейськими нормами [10, с. 31].

Актуальними викликами дотепер є погіршення загального стану здоров'я населення внаслідок медичних, правових, соціально-економічних та екологічних чинників. Також, важливою проблемою залишається обмежений доступ до якісних медичних послуг через диспропорції у фінансуванні та організації медичної інфраструктури.

Єдиний медичний простір як механізм надання медичних послуг гарантує доступність, якість, вибір лікаря/закладу, оптимізацію розташування установ, фінансування послуг державними, комунальними та приватними структурами [12, с. 33].

Формуванням державної політики в сфері охорони здоров'я займається Міністерство охорони здоров'я України. Серед повноважень якого: розробка політики, стандартизація, контроль та ліцензування.

Органом виконавчої влади, відповідальним за реалізацію державної політики у сфері фінансових гарантій медичного обслуговування населення є Національна служба здоров'я України. На цей орган покладено замовлення медичних послуг, укладення договорів, оплата послуг за програмою медичних гарантій [14, с. 64].

Доступність медичної допомоги є основною ідеєю, що лежить в основі створення єдиного медичного простору. Це питання найкраще відображено в Європейській хартії прав пацієнтів, яка стверджує, що доступ до медичних послуг повинен бути забезпечений незалежно від:

- матеріального стану,
- місця проживання,
- громадянства,
- статусу перебування в Україні.

На основі досвіду європейських країн, Україна має запозичити та підлаштувати під свої потреби ідею кількісного та якісного складу закладів охорони здоров'я для інтенсивного, планового та відновного лікування.

Органи місцевого самоврядування планують розвиток мережі комунальних закладів охорони здоров'я та самостійно приймають рішення щодо створення, ліквідації, реорганізації або перепрофілювання медичних установ, враховуючи план розвитку госпітального округу [15].

Наступною ідеєю для ефективної реалізації державних гарантій медичного обслуговування є електронна система охорони здоров'я. Вона дозволить автоматизувати облік медичних послуг і управління медичною інформацією [16].

Для забезпечення права військовослужбовців на медичну допомогу було ухвалено закон від 13 квітня 2022 р., який:

- гарантує надання медичної допомоги військовим не лише у військових закладах, але й у цивільних, включно з іноземними установами [17].
- Встановлює безоплатну медико-психологічну реабілітацію з компенсацією проїзду [18, с. 228].

МОЗ видало наказ №496, яким передбачено облік, вакцинацію та невідкладну допомогу ВПО [20]. ВПО мають право звертатися до будь-якого медичного закладу без укладання нової декларації з лікарем [21]. Їм забезпечено можливість отримання широкого спектра послуг: діагностика, направлення, рецепти, щеплення, паліативна допомога.

Наказом МОЗ №374 від 24.02.2022 передбачено тимчасове припинення планових госпіталізацій при перевантаженості лікарень постраждалими внаслідок військової агресії РФ. Закон від 29.07.2022 р. дозволив надавати допомогу поза місцем постійної медичної практики – гнучкий механізм для реагування в кризових умовах [22].

Постанова КМУ №157 від 25.02.2022 змінила механізм фінансування закладів охорони здоров'я: запроваджено фіксовану щомісячну виплату 1/12 від річного бюджету [27]. Частково скасовано обов'язковість звітності та внесення даних до електронної системи охорони здоров'я. Проблеми: відсутність конкуренції між лікарнями, перевантаженість закладів, які обслуговують ВПО, слабкий моніторинг якості послуг.

Внаслідок повномасштабного вторгнення Росії близько 15 млн українців потребують психологічної підтримки, з них до 4 млн – медикаментозного лікування [30]. Запущено Національну програму психічного здоров'я за ініціативою першої леді Олени Зеленської. МОЗ розробляє систему підготовки фахівців та інтеграції психосоціальних послуг. Ще однією серйозною проблемою з початком великої війни став виїзд медиків за кордон і внутрішня міграція, що спричинили кадровий дефіцит. Законодавчі зміни дозволили мобільне надання медичних послуг незалежно від місця постійної діяльності медпрацівників.

Список використаних джерел:

1. Глухівський В.В. Стандарти та механізми забезпечення прав пацієнтів у системах охорони здоров'я / В.В. Глухівський. Миколаїв :Дизайн та поліграфія, 2008. 134 с.
2. Рекомендації щодо прав хворого і поміраючого. Парламентська Асамблея Ради Європи № 779 (1976 рік). URL: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta76/EREC779.htm#1> (дата звернення: 26.10.2020).
3. Посібник з розробки стратегій забезпечення якості та безпеки з позиції систем охорони здоров'я: ЄРБ ВООЗ, 2008. 86 с.

4. Надюк З.О. Механізми державного регулювання ринку медичних послуг в Україні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук із державного управління. Запоріжжя, 2009. 42 с.
5. Україна крізь призму Європейської хартії прав пацієнтів: результати виконання в Україні другого етапу європейських досліджень на відповідність стандартам ЄС з прав пацієнтів / Європ. проєкт. Міжнар. фонду Відродж. «Розвиток співпраці аналітичних центрів України та країн Західної Європи». Київ : Дизайн і поліграфія, 2012. 158 с.
6. Майданик Р. Єдиний медичний простір як ключовий стандарт прав людини і юридичний виклик у сфері охорони здоров'я України. Медичне право. 2013. № 1 (11). С 33–42.
7. Зима О.Т. Компетенція Національної служби здоров'я України: загальний огляд. Реформування системи охорони здоров'я: корупційні ризики та способи їх усунення : матеріали «круглого столу» (м. Харків, 5 груд. 2019 р.) / ред. кол. : Н.О. Гуторова, В.М. Пашков, В.С. Батиргарєєва. Харків : Право, 2019. 124 с.
8. Порядок створення госпітальних округів, затв. пост. КМУ від 27.11.2019 р. № 1074. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-2019-%D0%BF#n10>.
9. Деякі питання електронної системи охорони здоров'я: постанова КМУ від 25.04.2018 р. № 411. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2018-%D0%BF>.
10. Закон України «Про внесення змін до статті 11 Закону України «Про соціальний захист щодо вдосконалення порядку надання медичної допомоги військовослужбовцям в умовах воєнного стану від 01.04.2022 № 2171– XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2171-20#Text>(дата звернення: 10.07.2024).
11. Скриннікова К. О. Медична допомога під час воєнного стану в Україні / Проблеми цивільного права та процесу. тези доп. учасників наук-практ. конф. (Харків, 20 травня 2022 р.) с. 228-231.
12. Деякі питання надання первинної медичної допомоги в умовах воєнного стану. Наказ МОЗ від 17 березня 2022 року № 496. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-17032022-496-dejaki-pitannja-nadannja-pervinnoi-medichnoi-dopimogi-vumovah-voennogo-stanu>(дата звернення: 11.07.2024).
13. Внутрішньо переміщені особи можуть отримувати медичну допомогу за місцем проживання та без декларацій. МОЗ України: вебсайт. URL: <https://moz.gov.ua/uk/vnutrishno-peremischeni-osobi-mozhut-otrimuvati-medichnu-dopomogu-za-miscem-prozhivannja-ta-bezdeklaracij>(дата звернення: 11.07.2024).
14. Про затвердження Тимчасових заходів у закладах охорони здоров'я з метою забезпечення їх готовності для надання медичної допомоги постраждалим внаслідок військової агресії російської федерації проти України від 24.02.2022 № 374. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0374282-22#Text>(дата звернення: 11.07.2024).
15. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р. № 410 і від 29 грудня 2021 р. № 1440: Постанова Кабінету міністрів від 25.02.2022р. №157. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.08.2022).
16. Вплив війни на психічне здоров'я-колосальний. Урядовий портал. URL:<https://www.kmu.gov.ua/news/vpliv-vijni-na-psiichnezdorovya-kolosalnij-viktor-lyashko> (дата звернення: 24.08.2022).

Лещук Д. П.,

студентка групи МП-12

Інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРАВО НА СВОБОДУ СЛОВА ТА ІНФОРМАЦІЇ В ПРАВІ ЄС

Актуальність теми підтверджується ступенем нерозкритості та неповним дослідженням порушеної проблеми, оскільки наразі відсутні фундаментальні праці, присвячені аналізу процесу виникнення, становлення та розвитку права на свободу слова, співвідношенню цього права із правом на вільне вираження поглядів, яке існує в міжнародних нормативно-правових актах ЄС.

Мета цієї доповіді аналіз міжнародних нормативно-правових актів, судової практики щодо сутності права на свободу слова та інформації в праві ЄС, а також їх взаємозв'язок між журналістською діяльністю та скролінгом мережі Інтернет.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Право на свободу слова є одним із фундаментальних прав, наявність та дотримання, якого є важливою складовою демократії. Можливість вільно висловлювати свої переконання, надавати належну оцінку діям влади та не бути за це покараним – саме це стало рушійною силою народу, який прагне брати активну участь в політичному житті держави.

Вперше право на свободу слова було законодавчо унормовано у «Біллі політичних прав» від 1689 року. Саме цей законодавчий акт проголошував обмеження влади короля і встановлював право на свободу слова під час проведення засідань парламенту та неприпустимість політичного переслідування через висловлені міркування.

В процесі дослідження права на свободу слова я звернула увагу на відмінність нормативного регулювання цього права у ст. 34 Конституції України та ст.10 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (ділі – ЄКПЛ, Конвенція). Так, Конституція України проголошує право кожного на свободу думки та слова, та на вільне вираження поглядів [1]. Водночас Конвенція захищає право на свободу вираження поглядів. З огляду на це робимо висновок, що національне законодавство закріплює два окремих права – «право на свободу слова» та «право на вільне вираження поглядів», тоді як в міжнародних нормативно-правових актах такого права, як право на свободу слова окремо не визначено, оскільки воно є елементом права на вільне вираження поглядів.

У науковій літературі та судовій практиці визначено такі права, які підпадають під сферу свободи вираження поглядів, гарантовану ЄКПЛ, Хартією ЄС та національними конституціями:

- право на вільне вираження поглядів, зокрема шляхом збирання, зберігання та поширення інформації та ідей;
- право використовувати будь-які доступні засоби для розкриття своїх думок;
- право бути проінформованим;
- право на мовчання.

Тобто право на свободу вираження поглядів дозволяє нам гарантувати захист майже всіх способів самовираження людини незалежно від форми, чи то слова, зображення чи звуки, тому воно є значно ширшим за право на свободу слова, яке міститься в Конституції України. З огляду на це доцільно говорити про дослідження права на свободу вираження поглядів в контексті саме міжнародного законодавства.

Право на свободу слова тісно переплітається із правом на інформацію, яке включає в себе можливість вільно збирати, поширювати і передавати інформацію. Держава повинна гарантувати таку свободу людині задля дотримання балансу гласності та відкритості.

На національному рівні право на інформацію можна знайти у все більшій кількості конституцій, а з початку 1990-х років спостерігається величезне зростання кількості держав, які приймають закони про свободу інформації. На міжнародному рівні існування права на доступ до інформації часто артикулюється в міжнародних документах з прав людини; була прийнята перша в історії міжнародна Конвенція

про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, так звана Орхуська Конвенція. Дана Конвенція проголошує, що кожна особа має право бути проінформована про стан навколишнього середовища. Така інформація не може бути обмеженою та підлягає оприлюдненню, оскільки без доступу до неї неможлива участь громадськості в питаннях, що стосуються довкілля.

У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не містить загального права на доступ до інформації, адже право на одержання та поширення інформації передбачено в ст.10 Конвенції, яка за змістом є комплексною та включає також свободу вираження поглядів. Таке ж трактування ми зустрічаємо і у ст.19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, де йдеться, що «право на вільне вираження свого погляду; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї...» [2]. Такий підхід формування норми права змушує замислитися про виділення цього права в окрему статтю. Оскільки цифрові технології в XXI столітті розвиваються із значною швидкістю, тому важливо не лише виокремити це право, але й внести певні зміни щодо його змісту. Наприклад, передбачити правові норми, які б регулювали діяльність Штучного інтелекту.

Зокрема було встановлено, що право на свободу вираження поглядів тісно переплітається із правом на свободу преси, яке є інструментом донесення важливої інформації у широкі маси. Основна ідея цих двох прав – це розкриття інформації, а її приховування можливе, але тільки у виключних випадках. Тобто з цього виходить, що свобода преси включає в себе свободу слова та вільне збирання та поширення інформації, які держава повинна гарантувати кожному журналісту для здійснення його діяльності.

Свобода преси має подвійну мету: з одного боку, вона спрямована на захист контенту, що поширюється пресою, а з іншого – на забезпечення того, щоб правові вимоги не перешкоджали здійсненню діяльності журналістів (наприклад, у випадку відмови в доступі до інформації). Відповідно, свобода преси надає журналістам право інформувати та висловлювати думку, яке гарантується, оскільки вони повинні поширювати інформацію та ідеї з питань, що становлять суспільний інтерес.

Про роль преси як «громадського сторожового пса» згадується в Регламенті (ЄС) 2024/1083 [3], але вперше такий вислів використав ЄСПЛ у справі «Лінгенс проти Австрії» [4]. У кількох статтях журналіст критикував тодішнього федерального канцлера Австрії за певний політичний крок, який полягав в оголошенні коаліції з партією, очолюваною людиною з нацистським минулим. Журналіст назвав поведінку канцлера аморальною та негідною. Після приватного обвинувачення, порушеного канцлером, австрійські суди визнали ці заяви наклепницькими і засудили журналіста до штрафу. Стверджуючи його провину, суди також встановили, що журналіст не зміг довести правдивість своїх тверджень. Щодо останнього питання Суд визнав підхід національних судів неправильним, оскільки думки (оціночні судження) не можуть бути продемонстровані і не підлягають доведенню. Розглядаючи підстави для засудження журналіста, ЄСПЛ підкреслив важливість свободи вираження поглядів журналістів в політичних дебатах.

Попри те, що країни – члени ЄС провадять активну політику, яка гарантуватиме додатковий захист журналістам від переслідуванням та притягнення до відповідальності у зв'язку із здійсненням ними професійної діяльності, однак з відкритих джерел мені стало відомо, що станом на 2024 рік було зафіксовано 197 випадків порушень свободи слова, 99 випадків перешкоджання, 18 випадків обмеження доступу до інформації серед журналістів держав-членів ЄС [5]. За статистикою Європейської федерації журналістів (ЄФЖ), тільки у Європі у 2022 році було вбито 6 журналістів, ще 95 перебувають у в'язницях. Ці дані не є позитивними та свідчать про те, що впровадження нових законодавчих актів та внесення змін до раніше прийнятих не може стати повноцінним вирішенням питання порушення прав журналістів. Жодна демократична країна світу не може називати себе такою, якщо здійснює тотальний контроль ЗМІ та змушує транслювати інформацію, що не відповідає дійсності.

Ще один аспект мого дослідження – це свобода вираження поглядів в Інтернеті, яка підлягає тим же свободам і обмеженням, що й свобода вираження поглядів у будь-якому іншому засобі масової інформації. Однак Інтернет може бути об'єктом моніторингу, а окремі особи можуть бути ідентифіковані та переслідуватися в Інтернеті. Організація «Репортери без кордонів» повідомила у 2010 році, що близько 100 інтернет-користувачів були ув'язнені за висловлення своїх думок в Інтернеті.

Цікавим фактом є те, що вперше питання про те, як і ким має управлятися мережа Інтернет, було предметом обговорення на першому Всесвітньому саміті з питань інформаційного суспільства (WSIS)

під егідою ООН у Женеві в грудні 2003 року, в якому взяли участь представники 175 урядів. На цьому форумі був створений термін «управління Інтернетом», щоб дати назву складності цього питання.

В процесі дослідження було виявлено два проблемних питання, що стосуються свободи вираження поглядів в мережі Інтернет:

1. значна кількість держав-членів ЄС не планує декриміналізувати наклеп. Однак це є необхідною умовою для того, щоб користувачі мережі могли без страху кримінального переслідування висвітлювати важливі питання суспільного значення.

2. Контент, що вважається незаконним в одній державі та підлягає блокуванню, а в іншій країні є цілком законним. Тобто наявна потреба в розробці єдиного підходу для так званого сортування контенту.

Тому держави – члени ЄС повинні активно впроваджувати політику гласності та відкритості, щоб всі вищеперелічені свободи були дотримані, не дивлячись те, що багато питань досі так і залишаються відкритими, а статистичні дані говорять про те, що такий підхід є не достатнім та потребує комплексного доопрацювання.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт Організації Об'єднаних Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовтня 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
3. Regulation (EU) 2024/1083 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 establishing a common framework for media services in the internal market and amending Directive 2010/13/EU (European Media Freedom Act) (Text with EEA relevance) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1083/oj/eng>
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лінгенс проти Австрії» (Lingens v. Austria) від 8 липня 1986 року. Заява № 12/1984/84/131. URL: <https://cedem.org.ua/library/sprava-lingens-proty-avstriyi/>
5. Законодавство: як поліпшити правові гарантії журналістської діяльності НСЖУ. НСЖУ. URL: <https://nsju.org/yuridichna-konsultacziya/zakonodavstvo-yak-polipshyty-pravovi-garantiyi-zhurnalistskoyi-diyalnosti/>

Лисюк В. Р.,

магістрантка 1 курсу спеціальності 081 «Право»,
Навчально-науковий інститут права ім. І. Малиновського,
Національний університет «Острозька академія»

ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ У ДОГОВІРНИХ, ГОСПОДАРСЬКИХ, СІМЕЙНИХ ТА ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Постановка проблеми. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів набуває дедалі більшої популярності як в Україні, так і в ЄС. Вона дозволяє сторонам конфлікту зберігати контроль над результатом спору, уникати затяжних судових процесів та досягати взаємопорозуміння з мінімальними витратами часу та ресурсів. Водночас в Україні цей інструмент ще недостатньо широко застосовується, що обумовлено низкою організаційних та правових бар'єрів. Порівняльний аналіз практики медіації в країнах ЄС та Україні дозволяє виявити основні недоліки і перспективи для розвитку цього інституту в українському правовому середовищі.

У сучасній правовій системі медіація дедалі більше сприймається не лише як засіб вирішення індивідуальних конфліктів, але і як інструмент формування нової культури правової взаємодії – ненасильницької, діалогічної, орієнтованої на баланс інтересів. У країнах ЄС та США інститут медіації активно інтегрований у правозастосовну практику, часто розглядається як пріоритетний етап до звернення в суд. Натомість в Україні, незважаючи на прийняття Закону «Про медіацію» у 2021 році, її потенціал реалізується повільно через нестачу практики, недовіру сторін до примирення поза судом і брак кваліфікованих медіаторів.

В умовах реформування правосуддя та необхідності зменшення навантаження на суди впровадження дієвих механізмів медіації є не лише доцільним, а й нагальним. Особливе значення це має у сфері договірних, господарських, сімейних та трудових правовідносин, де затяжні спори шкодять як особистим інтересам, так і стабільності правового порядку в цілому.

Досвід науковців та проблеми дослідження. Загалом, питання медіації є об'єктом досліджень у вітчизняній та міжнародній науці. Однак, на відміну від країн ЄС, де практика медіації має чітко регламентовану правову основу, в Україні цей інститут лише розвивається. Науковці, зокрема О. Л. Андрійчук, М. І. Стефанчук, звертаються до аналізу медіації в цивільних та сімейних спорах, але поки що не існує комплексних досліджень щодо її застосування у господарських і трудових правовідносинах. Тому питання реалізації медіації в таких сферах в Україні потребує додаткової уваги, особливо у контексті імплементації положень європейських директив та рекомендацій СЕРЕJ (Європейська комісія з питань ефективності правосуддя).

Попри зростання академічної зацікавленості до теми медіації, значна частина досліджень в Україні має фрагментарний або нормативістський характер. Основна увага зосереджена на загальнотеоретичних аспектах медіації або на її застосуванні в сімейному праві. У той час як у ЄС (зокрема, в Нідерландах, Італії, Австрії) значна кількість емпіричних досліджень присвячена ефективності медіації у господарських, трудових і транснаціональних спорах, в Україні такі підходи тільки починають формуватися.

Недостатньо досліджено правові, соціальні та психологічні бар'єри до впровадження медіації у трудових конфліктах, а також практичний потенціал її нормативного закріплення через імперативні або диспозитивні положення. Залишається відкритим питання: чи можливо створити гібридну модель української медіації, яка синтезує європейський досвід і відповідає місцевим правовим традиціям?

Мета та завдання дослідження. Метою цієї доповіді є дослідження та оцінка ефективності медіації в Україні та ЄС, зокрема в договірних, господарських, сімейних та трудових правовідносинах. Завданням є:

- Оцінка правової бази та практики застосування медіації в різних сферах правовідносин в Україні та ЄС.
- Виокремлення ключових переваг та недоліків застосування медіації в Україні на основі досвіду європейських країн.
- Пропозиція шляхів розвитку медіації в Україні з урахуванням міжнародного досвіду.

Основний матеріал дослідження

1. Медіація у договірних правовідносинах

У договірних правовідносинах медіація створює можливості для гнучкого та конфіденційного вирішення спорів між сторонами без втручання суду. У країнах ЄС широке застосування медіації у комерційних спорах пов'язане із імплементацією Директиви 2008/52/ЄС, яка забезпечує механізми добровільності, зупинення строків позовної давності та визнання медіаційних угод. Наприклад, у Нідерландах та Німеччині сторони часто включають медіаційні застереження у договір, що свідчить про усталену договірну культуру альтернативного врегулювання. В Україні практика лише формується. Відповідно до Закону України «Про медіацію», сторони мають право самостійно ініціювати процедуру медіації, однак вона ще не стала звичною для бізнесу через низьку обізнаність, відсутність типових медіаційних положень у контрактах та недовіру до позасудового вирішення спорів.

2. Медіація у господарських правовідносинах

У господарських відносинах медіація може слугувати запобіжником до розірвання довгострокових бізнес-зв'язків. У Франції та Італії суди активно скеровують сторони до обов'язкової досудової медіації у господарських справах. Наприклад, у Франції ініціювання судового процесу в певних випадках можливе лише після підтвердження спроби проведення медіації.

В Україні лише окремі господарські суди (наприклад, Західний апеляційний господарський суд) експериментально впроваджують медіаційні процедури через «судову медіацію», однак це не є сталою практикою на національному рівні. Крім того, господарський процесуальний кодекс лише частково враховує можливості для ефективного застосування медіації.

3. Медіація у сімейних правовідносинах

Європейський досвід показує, що сімейна медіація дозволяє значно зменшити конфліктність розлучень і зберегти стабільні контакти між батьками у випадку спільного батьківства. У Фінляндії, Іспанії та Німеччині медіація активно застосовується у питаннях опіки над дітьми, а відповідні медіатори проходять спеціальну підготовку з урахуванням психологічних аспектів.

В Україні, незважаючи на передбачення в законодавстві можливості застосування медіації у спорах про визначення місця проживання дитини, практика поки залишається фрагментарною. Існують центри сімейної медіації, зокрема при громадських організаціях, проте їхня діяльність не має системного характеру, а результат медіації часто не має такої ж ваги, як судові рішення. Позитивним прикладом є практика пілотного проекту «Сімейна медіація» у судах Києва (2021–2023 рр.), який продемонстрував високу ефективність досудового врегулювання у понад 60% випадків.

4. Медіація у трудових правовідносинах

У країнах ЄС трудова медіація є частиною загальної стратегії підтримки соціального діалогу. Наприклад, у Швеції діють незалежні органи примирення, які сприяють вирішенню конфліктів між профспілками та роботодавцями. У Великій Британії діє державна служба ACAS, яка забезпечує посередництво у трудових спорах з високим рівнем ефективності.

В Україні хоча Закон «Про медіацію» передбачає можливість врегулювання трудових спорів шляхом медіації, на практиці ця форма майже не використовується. Причиною є як недовіра до незалежного посередництва, так і відсутність спеціалізованих трудових медіаторів. Перспективним є використання медіації у конфліктах між працівниками бюджетної сфери, де судовий захист часто є затяжним і мало-ефективним.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Медіація є потужним інструментом для вирішення спорів, і її застосування в Україні може стати важливим кроком на шляху до зменшення навантаження на суди, а також до підвищення рівня правової культури. Для успішної інтеграції медіації в українське правове середовище необхідно:

- Розробити чітку правову регламентацію медіації, що охоплює всі сфери правовідносин.
- Підвищити рівень обізнаності громадян та правників про переваги медіації через інформаційні кампанії, курси, вебінари.
- Розвивати кваліфікацію медіаторів і створити ефективну систему сертифікації на базі професійних асоціацій.
- Запровадити пілотні проекти судової медіації у різних юрисдикціях України на постійній основі.
- Вивчити та імплементувати досвід таких європейських моделей як ACAS (Велика Британія), CNV (Франція), чи SKILSMISSER (Данія).

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на оцінку практичних аспектів впровадження медіації в конкретних правових сферах, зокрема у господарських та трудових спорах, а також на вивчення успішних моделей підготовки медіаторів та ролі медіації у трансформації системи правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Закон України «Про медіацію» від 12.07.2017 р. № 422-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-19>
3. Європейська Директива 2008/52/ЄС про медіацію в цивільних та комерційних спорах.
4. Андрійчук О.Л., Касьян І.В. Медіація в Україні: досвід, проблеми та перспективи. Київ, 2021.
5. Бондаренко Н.О., Остроменко І.П. Медіація як інструмент вирішення сімейних спорів: досвід ЄС та перспективи для України. Київ, 2020.
6. Павленко О.І. Медіація у трудових правовідносинах: правовий аналіз та порівняльне дослідження. Харків, 2019.

Мельников О. О.,

*аспірант Національного університету «Острозька академія»,
помічник судді Північно-західного апеляційного господарського суду*

ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИСДИКЦІЙНОСТІ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Постановка проблеми. За загальним правилом метою звернення кожної людини до суду є відновлення порушеного на її переконання права. Однією з актуальних правових проблем в Україні є визначення юрисдикції суду, який уповноважений розглядати відповідну категорію спорів. Окрім достатнього правового обґрунтування позовної заяви, наявності належних, достатніх та допустимих доказів першочерговою людиною повинна знати який суд уповноважений розглядати її спір.

На перший погляд визначення юрисдикції суду відносно суб'єктного складу учасників спору та предмету спору має бути легким завданням для досвідченого юриста, адже в Україні суди спеціалізуються на розгляді адміністративних, кримінальних, цивільних та господарських справах. Однак, дискусії між юристами практиками та теоретиками щодо визначення юрисдикції суду, який уповноважений розглядати певні категорії спорів є досі актуальними у наш час. Так, М. Смоковичем зазначено, що формування єдиних підходів до застосування законодавства є ключовим завданням адміністративних судів, особливо при вирішенні типових справ [10, с. 21]. Метою цієї доповіді є висвітлення необхідності гармонізації та узагальнення судової практики в частині визначення юрисдикційності задля досягнення правової визначеності та реалізації принципу верховенства права.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначено право на справедливий суд та вказано, що кожна особа має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків [4].

Наявність проблематики визначення юрисдикції суду підтверджується кількістю судових актів згідно Єдиного державного реєстру судових рішень, у яких міститься значна кількість скасованих судових рішень із закриттям проваджень у справах. Доволі часто не лише досвідчені адвокати та прокурори не можуть вирішити правову природу спору та визначити компетентний суд, який уповноважений розглядати відповідний спір, але й судді піддаються сумнівам, що вбачається з мотивувальних частин судових рішень.

Так, Північно – західним апеляційним господарським судом переглянуто 25 судових рішень місцевих судів апеляційного округу за участю відповідачів, які є фізичними особами, а предметом спору є витребування земельних ділянок. Із загальної кількості справ, розглянутих судом апеляційної інстанції 9 залишено без змін, 13 скасовано, 3 повернуто апелянту.

У справі №918/1319/23 постановою Північно-західного апеляційного господарського суду скасовано рішення Господарського суду Рівненської області, яким задоволено позов прокурора і витребувано у фізичної особи земельну ділянку [7]. Також суд апеляційної інстанції закрит провадження у справі з підстав, визначених п. 1 ч. 1 ст. 231 Господарського процесуального кодексу України [1].

Колегія суддів висувала, що оскільки прокурор звернувся до господарського суду із позовом про витребування земельної ділянки, власником якої є фізична особа, яка не здійснює господарську діяльність на спірній земельній, а передала її в оренду для сільськогосподарських потреб юридичній особі, то такий спір за своїм суб'єктним складом сторін та характером спірних правовідносин (зокрема, не здійснення на земельній ділянці господарської діяльності її власником) підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства, оскільки вирішення спору впливає на права та обов'язки фізичної особи (власника земельної ділянки).

Водночас колегія апеляційного господарського суду в іншому складі у постанові від 12.09.24 у справі №918/81/24 розглядаючи апеляційні скарги в аналогічних справах з аналогічним суб'єктним складом і позовними вимогами висувала про належність спору до господарської юрисдикції [8].

Також колегія суддів зауважила на судовій практиці Великої Палати Верховного Суду у постанові від 05.10.2022 у справі №922/1830/19, де зазначено, що спори щодо користування землями фермерського господарства, у тому числі з центральним органом виконавчої влади, який реалізує політику у сфері земельних відносин, з іншими юридичними особами, мають розглядатися господарськими судами незалежно від того, чи отримувала фізична особа раніше земельну ділянку для створення фермерського господарства і того, чи створила вона це фермерське господарство [5].

Таким чином колегія суддів апеляційної інстанції дослідила наявні в матеріалах справи докази та виснувала, що спір у справі стосується надання та використання земельної ділянки для ведення фермерського господарства, тому має вирішуватися господарським судом.

Отже, при вирішенні справ, де є схожі учасники та предмет спору як у суддів місцевих господарських судів, так і в колегій суддів апеляційної інстанції сформувався різні правові позиції щодо застосування законодавства у питанні визначення юрисдикції цих спорів.

Вищезазначені обставини підтверджують тезу, що визначення юрисдикційності як необхідна умова забезпечення принципу верховенства права є актуальною темою у сьогоденні, адже постановляючи різні судові рішення при вирішенні однакових спорів породжується правова невизначеність, що є негативним явищем та не може відповідати принципу верховенства права. Варто зазначити й на тому, що внаслідок зазначених дій порушується принцип розумності строків розгляду справи. Справа може розглядатися в усіх інстанціях та як наслідок передана на розгляд іншому суду за підсудністю, що не виключено, може також бути переглянута судами усіх інстанцій.

Відтак особа, яка звернулася за захистом свого права не отримує ефективного та бажаного захисту крізь призму темпорального критерію, що спричиняє розгляд однієї справи впродовж декількох років. Дана проблематика є вкрай актуальною у нас час та поглиблюється [2].

Варто зазначити й на сплаті судового збору за подання позовної заяви, апеляційної та касаційної скарги до, наприклад, господарського суду, а в подальшому до адміністративного суду, де розмір сплати судового збору суттєво різняться, а справа може переглядатися щонайменше шість разів. При цьому звільнення від сплати судового збору відбувається лише в момент закриття провадження у справі та передачі її до іншого суду першої інстанції за підсудністю, а наступні оскарження судових рішень вимагатимуть від особи повторної сплати судового збору.

Відповідно до рішення Європейського суду з прав людини від 19.06.2001 року у справі «Креуз проти Польщі» «право на суд» не є абсолютним та може обмежуватися державою різноманітними заходами, в тому числі й фінансовими. Сплата судового збору не може вважатись перешкодою в доступі до правосуддя, оскільки право на апеляційний перегляд судових рішень кореспондується з обов'язком дотримуватися процесуального законодавства щодо порядку, строків і умов реалізації цього права [9].

Отже, помилкові дії судів попередніх інстанцій, які не ухвалили судові рішення про закриття провадження у справі та не передали справу за підсудністю до уповноваженого суду розглядати відповідний спір, змушують особу в подальшому сплачувати більше судових витрат за їх потенційний перегляд у суді іншої юрисдикції. Розподіл витрат відбудеться за результатами остаточного вирішення спору по суті, однак зазначена процесуальна дія передуватиме додатковим внесенням учасниками спору значних коштів, які змушені здійснити переплату у зв'язку з порушенням правил підсудності та колізій між судами різних юрисдикцій.

Також у справі №990/72/25 особа звернулася з позовом до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду як суду першої інстанції з позовом до Верховної Ради України. Позивач просив визнати протиправною та нечинною постанову Верховної Ради України від 19.09.2024 №3984-IX «Про перейменування окремих населених пунктів та районів» у частині перейменування селища Березине Одеської області на селище Соборне [11].

Касаційний адміністративний суд ухвалою від 26.02.2025 на підставі п. 1 ч. 1 ст. 170 Кодексу адміністративного судочинства України відмовив у відкритті провадження [3]. Судом виснувано, що позов не підлягає розгляду за правилами адміністративного судочинства. Відмовляючи у відкритті провадження суд першої інстанції виходив з того, що позивачка оскаржує постанову Верховної Ради України з підстав, зокрема, регламентної процедури її прийняття, а тому перевірка постанови №3984-IX не може бути здійснена в порядку адміністративного судочинства.

Не погодившись із судовим рішенням позивач подав апеляційну скаргу до Великої Палати Верховного Суду. Постановою Великої Палати Верховного Суду від 24.04.2025 у справі №990/72/25

апеляційну скаргу залишено без задоволення, а оскаржуване судові рішення без змін [6]. У судовому рішенні зазначено, що незалежно від того чи йдеться про перейменування району чи міста, спільним є предмет правовідносин – реалізація повноважень Верховної Ради України щодо перейменування об'єктів адміністративно-територіального, а відтак предмет позову у цій справі не підпадає розгляду в порядку адміністративної юрисдикції.

Отже, правильне визначення суду, який уповноважений розглядати відповідний спір є важливим, актуальним та необхідним питанням у сьогоденні, адже як свідчить актуальна судова практика наразі досі існують певні колізії та суперечки, які негативно впливають на ефективне забезпечення принципу верховенства права, що як наслідок породжує правову невизначеність, порушує принцип розумності строків розгляду судової справи та може завдати особі значних додаткових судових витрат.

Варто зазначити, що проблематика існує при вирішенні як публічно, так і приватно-правових спорів за наслідком неправильного/неповного аналізу щодо суб'єктного складу учасників спору та/або аналізу самого предмету спору. Отже, дана тема потребує ретельних, додаткових наукових досліджень із метою формування правової визначеності, систематизації судової практики та як наслідок забезпечення правовладдя в Україні загалом.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
2. Гуйван П. Д. Справедливість судового розгляду: темпоральні аспекти у світлі європейських підходів. Право і суспільство. 2020. № 2. С. 162-167.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі №922/1830/19 від 05.10.2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106660138>.
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі №990/72/25 від 24.04.2025. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126906892>.
7. Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду у справі №918/1319/23 від 18.07.2024. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120569965>.
8. Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду у справі №918/81/24 від 12.09.2024. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122238689>.
9. Рішення ЄСПЛ у справі «Креуз проти Польщі» (Kreuz v. Poland) від 19.06.2001 року, заява N28249/95. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_030.
10. Смокович М. І. Зразкові і типові справи як механізм забезпечення єдності судової практики. Юридична Україна. 2018. № 1-2. С. 11–31.
11. Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справі №990/72/25 від 26.02.2025. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125447387>.

Олійник М. О.,

студентка 4 курсу

інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

УГОДА ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МЕДІАЦІЇ ТА МИРОВА УГОДА: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Постановка проблеми. «Угода за результатами медіації та мирова угода: співвідношення понять» обумовлена тим, що в сучасному правовому контексті альтернативні способи вирішення спорів, зокрема медіація, набувають все більшого поширення. Зокрема, медіація як ефективний механізм врегулювання конфліктів, що дозволяє сторонам досягти взаємної згоди без звернення до суду, є важливим інструментом для забезпечення доступу до правосуддя та зменшення навантаження на судову систему. У цьому контексті виникає необхідність глибшого аналізу різниці та співвідношення між угодою, що укладається за результатами медіації, і мировою угодою, яка часто використовується в судовому процесі для врегулювання спорів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медіація є альтернативним способом вирішення спорів, який ґрунтується на взаємодії сторін через нейтрального посередника – медіатора. Її основна мета – досягнення взаємоприйнятної рішення, що забезпечує якнайшвидше й ефективне вирішення конфліктів без тривалих судових розглядів. Основними принципами медіації є добровільність, конфіденційність, нейтральність медіатора, рівноправність сторін і орієнтація на досягнення компромісу. У багатьох країнах медіація є офіційно визнаним механізмом альтернативного вирішення спорів (ADR) і закріплена на законодавчому рівні. В Україні її регулює Закон «Про медіацію», а також окремі норми Цивільного процесуального кодексу та Господарського процесуального кодексу. Хоча інститут медіації ще розвивається, його значення зростає, оскільки він сприяє зниженню навантаження на судову систему та сприяє гармонізації правових відносин.

Медіація може бути використана як досудова або позасудова процедура врегулювання спору, а також як процесуальний інструмент під час судового розгляду. Вона дозволяє сторонам уникнути тривалого судового процесу, фінансових витрат і зберегти ділові або особисті відносини. Важливу роль відіграють суди, які можуть рекомендувати сторонам пройти процедуру медіації перед винесенням рішення. В Україні медіація поступово впроваджується в судову систему, що відповідає європейським стандартам правосуддя. Однак її ефективність залежить від правової свідомості громадян, готовності судів сприяти застосуванню медіації та вдосконалення нормативно-правової бази.

Процес медіації складається з кількох етапів: підготовки, вступної частини, збору інформації, обговорення позицій сторін, пошуку рішень та укладення угоди. Медійований процес відрізняється гнучкістю, оскільки сторони самостійно визначають порядок його проведення, а медіатор лише допомагає їм досягти згоди. Важливими аспектами є забезпечення рівноправності учасників, конфіденційність процесу та спрямованість на досягнення компромісного рішення. Позитивним результатом є укладення медіаційної угоди, яка може мати як добровільний, так і юридично зобов'язуючий характер.

Угода за результатами медіації є основним документом, що фіксує досягнуті домовленості між сторонами. Вона може стосуватися різних аспектів спору, включаючи фінансові, майнові чи процедурні питання. Основними вимогами до її змісту є чіткість, конкретність і відповідність чинному законодавству. Також важливим є те, що угода має відображати інтереси обох сторін і містити механізми її реалізації. У деяких випадках вона може бути нотаріально посвідчена або визнана судом як правочин, що надає їй додаткової юридичної сили.

Процес укладення угоди починається з узгодження всіх її умов сторонами та оформлення документу у письмовій формі. Виконання угоди може здійснюватися добровільно або через примусове виконання в разі її визнання судом або нотаріального посвідчення. Важливим є дотримання всіх домовленостей, оскільки порушення угоди може спричинити звернення до суду та подальші санкції. Водночас

практика свідчить, що угоди, укладені за результатами медіації, виконуються добровільно частіше, ніж судові рішення, оскільки вони базуються на взаємній згоді сторін.

Мирова угода – це правовий механізм врегулювання спорів, який сторони застосовують у судовому процесі. Вона фіксує взаємні поступки та зобов'язання сторін, що дає змогу уникнути тривалого судового розгляду. Основним змістом мирової угоди є предмет спору, обов'язки кожної сторони щодо його врегулювання та строки виконання зобов'язань. Важливо, щоб угода не порушувала прав третіх осіб і відповідала нормам чинного законодавства. Судова ухвала про затвердження мирової угоди має силу виконавчого документа, що забезпечує її примусове виконання у разі порушення.

Процес укладення мирової угоди відбувається в межах судового провадження та потребує схвалення судом. Сторони подають письмову заяву, після чого суд перевіряє законність умов угоди та відповідність її нормам процесуального права. Якщо угода відповідає всім вимогам, суд затверджує її ухвалою. Виконання мирової угоди здійснюється добровільно або, у разі порушення її умов, у примусовому порядку через виконавчу службу. Мирова угода є ефективним інструментом завершення спору, оскільки дозволяє сторонам самостійно визначити умови врегулювання конфлікту та уникнути подальших судових витрат.

Список використаних джерел:

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закону України від 18 березня 2004 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367.
2. Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах: Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. – [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrmediation.com.ua>.
3. Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ Президента України від 10.05.2006 р. [електронний ресурс] // Комп'ютерна правова система «Нормативні акти України»: база даних ЗАТ «Інформтехнологія». – Режим доступу: <http://www.nau.kiev.ua>
4. Ульянова Г. О. Актуальні питання запровадження медіації у сфері права інтелектуальної власності / Г. О. Ульянова // Південноукраїнський правничий часопис. – 2010. – № 3. – С. 66–68.
5. Белінська О. В. Медіація – альтернативне вирішення спорів / О. В. Белінська // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 1 (5). – С. 158–172.

Мосійчук А. С.,

студент 3 курсу

Інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПОРІВНЯННЯ МИРОВОЇ УГОДИ ТА УГОДИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МЕДІАЦІЇ

Актуальність. Альтернативні способи врегулювання спорів набувають дедалі більшого значення в сучасних правових системах, що обумовлено необхідністю підвищення ефективності та оперативності вирішення конфліктів, що потенційно позитивно може вплинути на навантаження судової системи, та розширити можливості врегулювання конфліктів (спорів) між особами. Серед таких інструментів особливої уваги заслуговують мирова угода та угода за результатами медіації, які відіграють важливу роль у зменшенні навантаження на судову систему та забезпеченні балансу інтересів сторін у вирішенні конфліктів (спорів). Ці механізми дозволяють досягати компромісних (консенсуальних) рішень, зберігаючи конструктивні стосунки між сторонами та уникати затяжних судових розглядів.

Зокрема, мирова угода досліджувалася у працях таких вчених, та авторів, як Куницький Є. В., Петренко Н. О. які висвітлювали правову природу, значення та процедуру укладення мирових угод. У свою чергу, інститут медіації досліджували Навроцька Ю. В., Воробель У. Б., які акцентували увагу на перевагах медіації та особливостях укладення угод за її результатами.

Виклад основного матеріалу. Стосовно мирової угоди, Куницький Є. В. зазначав: мирова угода сторін – це правочин, укладений між сторонами з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок, який може стосуватися лише прав та обов'язків сторін і предмета позову. До характерних ознак мирової угоди він відносить те, що вона: 1) відповідає нормам закону; 2) може бути укладена тільки у справах позовного провадження; 3) заснована на взаємних поступках сторін; 4) може стосуватися лише прав та обов'язків осіб, які її укладають; 5) обмежена предметом пред'явленого до суду позову; 6) не порушує прав, свобод чи інтересів інших осіб [2, с. 68].

Петренко Н. О. зазначає, що мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов'язків сторін. При цьому, укладання мирової угоди є одним із способів вирішення спору, який виник між сторонами, по суті [3, с. 26].

Правове значення мирової угоди полягає насамперед у припиненні правового спору на умовах, що визначені та погоджені сторонами.

Стосовно медіації, Навроцька Ю. В. та Воробель У. Б. у своїй науковій праці звертають увагу на відмінність термінів «угода за результатами медіації» та «медіаційною угодою». Звідси маємо, що законодавець, у ст. 1 Закону України «Про медіацію» наводить таке визначення для поняття «медіаційна угода». Відповідно, медіаційною угодою визнається письмова угода учасників правовідносин про спосіб врегулювання всіх або певних конфліктів (спорів), які виникли або можуть виникнути між ними, шляхом проведення медіації (п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіацію»). Звідси маємо відмінність формулювань [4, с. 68].

Завдання угоди за результатами медіації ми можемо встановити з Закону України «Про медіацію» де, відповідно до статті 3 ми маємо, що дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). А відповідно до статті 4 Закону України «Про медіацію», медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації [1].

Тож, мирова угода це документ що має значення для провадження і суду та є результатом досягнення сторонами певних домовленостей, часто компромісу, що має наслідком їх примирення. Мирова угода має певні вимоги до оформлення, змісту та інші юридичні моменти котрі враховуватиме суд під

час розгляду. Варто зазначити, що умови які відображені в угоді за результатами медіації, можуть бути відображені у тому числі й у мировій угоді. Тобто, угода за результатами медіації може бути покладена за основу в мировій угоді

Відповідно, угода за результатами медіації це цивільний правовий документ яким завершується процедура медіації. Також, не передбачено чітких вимог до форми, змісту і способу укладення угоди за результатами медіації. Варто зазначити, що у основу укладення угоди за результатами медіації покладено досягнення консенсусу між сторонами, на відміну від мирової угоди, в основу якої покладається, переважно, досягнення компромісу. Як показує практика, у деяких випадках, компроміс частіше приводить до порушення умов мирової угоди, через існування не вирішеного конфлікту між сторонами, що провокує їх на агресію та недотримання домовленостей мирової угоди.

Отже, у порівнянні ми маємо, що умови угоди за результатами медіації можуть бути ширшими ніж умови мирової угоди, в виду того, що вона має більш умовний характер, а також вона не має процесуального значення для суду, та вимог що до оформлення і укладання, так як їх має мирова угода. До прикладу, угода за результатами медіації може бути усною, в той час як мирова угода може бути лише письмова. В цілому, ці угоди є взаємодопоміжними інструментами, що доповнюють один одного. Часто мирова угода є результатом компромісу, коли угода за результатами медіації базується на консенсусі, що сприяє урегулюванню не лише спору між сторонами, але й конфлікту між ними.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про медіацію»: Закон від 16.11.2021 № 1875-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 7, ст.51
2. Куницький Є. В. Мирова угода як форма примирення сторін у цивільному процесі. Науковий журнал «Право і суспільство» №3 2020 р. с. 68-74.
3. Петренко Н. О. Щодо правової природи та поняття мирової угоди. Правовий часопис Донбасу. № 2 (2024) Господарське право. Цивільне право. Трудове право. С. 25-29
4. Навроцька Ю. В., Воробель У. Б. Медіаційна угода vs мирова угода в цивільному судочинстві. Право і суспільство 2022 №3. С. 65-73.

Окуневич Я. О.,

студентка 4 курсу

Інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ

Постановка проблеми. Правове регулювання штучного переривання вагітності є одним з найбільш дискусійних питань сучасного права, що знаходиться на перетині медицини, етики, релігії та юриспруденції. Законодавчі підходи до регулювання абортів суттєво відрізняються в різних країнах світу, відображаючи культурні, релігійні та соціальні особливості кожного суспільства. В Україні питання правового регулювання штучного переривання вагітності набуває особливої актуальності в контексті сучасних викликів, зокрема, в умовах воєнного стану та соціально – економічної кризи.

Проблематика правового регулювання штучного переривання вагітності була предметом дослідження таких науковців як Стефанчук Р., Сенюта І. та ін.

Метою цієї доповіді є аналіз міжнародних моделей правового регулювання штучного переривання вагітності та їх співвідношення з українським законодавством, а також визначення оптимальної моделі для України з урахуванням сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Штучне переривання вагітності (аборт) є складним правовим і етичним питанням, що потребує збалансованого підходу з урахуванням прав жінки на репродуктивну автономію та інтерес ненародженої дитини. Історичне ставлення до абортів зазнало суттєвих змін – від повної заборони до різних форм легалізації [1, с. 112].

Міжнародний досвід демонструє, що перші закони, які дозволяли аборти з медичних питань, були прийняті в Радянському Союзі у 1920-х роках, в Ісландії у 1935 році та у Швейцарії 1938 року. Значним поштовхом для розвитку законодавства щодо репродуктивних прав стало судове провадження “Роу проти Вейда” в США, яке закріпило права жінок на штучне переривання вагітності без надмірних обмежень з боку держави.

На сьогодні в світовій практиці сформувалося п’ять основних моделей правового регулювання штучного переривання:

1. Модель повної заборони передбачає криміналізацію абортів за будь-яких обставин або з мінімальними винятками (зазвичай для порятунку життя матері). Характерна для країн з сильним впливом релігійних традицій – окремих держав Латинської Америки, Мальти та Філіппін.

2. Обмежувальний підхід допускає проведення абортів лише за певних чітко визначених обставин: загроза життю чи здоров’ю матері, вагітність внаслідок зґвалтування або інцесту, наявність серйозних вад розвитку плоду. Така модель була характерна для Ірландії до 2018 року, а сьогодні застосовується в багатьох країнах Африки та Близького сходу.

3. Соціально-економічна розширює підстави для легально переривання вагітності, включаючи не лише соціально-економічні фактори – фінансові труднощі, неадекватні умови життя, багатодітність тощо. Дана модель застосовується в Японії, Індії та деяких країнах Східної Європи.

4. Ліберальна концепція надає жінкам право на аборт за бажанням протягом певного періоду вагітності, зазвичай від 12 до 14 тижнів, після якого переривання дозволяється лише за медичними показаннями. Дана модель є найпоширенішою у світі.

5. Модель “за запитом” передбачає можливість абортів за бажанням жінки практично без обмежень щодо термінів. Діє вона в Нідерландах та деяких регіонах Канади.

В Україні правове регулювання штучного переривання вагітності здійснюється відповідно до статті 50 Закону України “Основи законодавства України про охорону здоров’я” та наказу МОЗ України від 04.08.2023 №1401 “Про затвердження Стандарту медичної допомоги “Медичний аборт (І триместр вагітності)”” [2]. Згідно з цими нормативними актами, в нас дозволено аборти за бажанням жінки до

12 тижнів вагітності, що відповідає ліберальній концепції. З 12 до 22 тижнів аборти можуть проводитися лише за наявності медичних або соціальних показань, визначених законодавством.

До медичних показань належать загроза життю та здоров'ю матері, що включає в себе тяжкі захворювання, при яких продовження вагітності є небезпечним, а також вади розвитку плоду, несумісність з життям або такі, що можуть призвести до тяжких захворювань. Соціальні показання включають випадки зґвалтування, інцесту тощо [3, с. 123].

Важливим аспектом правового регулювання абортів також є забезпечення інформованої згоди жінки. Згідно з українським законодавством, жінки повинні отримувати повну інформацію про своє здоров'я, результати обстеження перед абортom та можливі ускладнення. Вони також мають право на добровільне консультування до та після переривання вагітності [4, с. 56].

В умовах реалій, з якими стикається Україна, питання вдосконалення правового регулювання штучного переривання вагітності набуває особливої актуальності. Проаналізувавши різні підходи до регламентації абортів, що існують у світовій практиці, вважаю, найкраща із запропонованих моделей для України є соціально-економічна. Передусім необхідно врахувати складну соціально-економічну ситуацію, спричинену російською збройною агресією. Введення воєнного стану призвело до значних змін у соціальній структурі суспільства – мільйони громадян стали внутрішньо переміщеними особами або біженцями за кордоном. Згідно з даними Міністерства соціальної політики, станом на початок 2025 року, понад 5 мільйонів українців отримали статус внутрішньо переміщених осіб, а ще близько 7 мільйонів перебувають за межами України. Слід також враховувати високий рівень розірваних сімейних зв'язків унаслідок війни. Значна кількість жінок стискається з відсутністю підтримки з боку батька майбутньої дитини через розлучення, загибель партнера або його перебування на фронті.

Розширення соціально-економічних підстав для легально переривання вагітності сприяло б значному зниженню кількості нелегальних абортів, які становлять серйозну загрозу для життя і здоров'я жінок.

На міжнародному рівні, хоча й немає єдиного обов'язкового стандарту щодо штучного переривання вагітності, організація як ООН та ВООЗ зробили рекомендації, що закликають держави забезпечити безпечний та законний доступ до абортів як частину права на охорону здоров'я [5, с. 34]. Такі рекомендації підкреслюють необхідність балансу між репродуктивними правами жінок та етичними міркуваннями щодо захисту ненароджених дітей. Також дозволяє враховувати як інтереси жінки, так і моральні аспекти, пов'язані з розвитком плода на пізніх термінах, за яких жінки зможуть приймати вільне і усвідомлене рішення щодо продовження чи переривання вагітності.

Список використаних джерел:

1. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві України: КНТ, 2017. 626 с.
2. Про затвердження Стандарту медичної допомоги “Медичний аборт (І триместр вагітності)”: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 04.08.2023 р. № 1392. Офіційний вісник України. 2023 р. № 61. Ст. 1748.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801 – XII. *Відомості Верховної Ради*. 1993 р. № 4. Ст. 19.
4. Сенюта І.Я. Захист прав суб'єктів медичних правовідносин: деякі теоретико-правові аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. 122-129 с.
5. United Nations Population Fund. Sexual and reproductive health and rights: An essential element of universal health coverage (Сексуальне та репродуктивне здоров'я і права: важливий елемент загального охоплення медичними послугами): Звіт фонду ООН з народонаселення. Нью-Йорк: UNFPA, 2023. 68 с. URL: <https://www.unfpa.org/publications/sexual-and-reproductive-health-and-rights-essential-element-universal-health-coverage>

Петрушин Д. В.,

студент 4-го курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні існує велика кількість місць несвободи, створених для утримання осіб, які з певних причин були спрямовані туди за наказом судового, адміністративного чи іншого органу, за його вказівкою, з його відома чи мовчазної згоди. Зокрема, це місця позбавлення волі, місця утримання під вартою, а також місця несвободи, що належать до соціальної сфери. Сучасний стан утримання осіб у місцях несвободи характеризується багатьма проблемами, пов'язаними з тим, що умови не відповідають актуальним потребам осіб, які там утримуються. Особливо це стосується надання медичної допомоги. Не дивлячись на те, що право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування закріплено на конституційному рівні, у місцях несвободи не надається у повній мірі своєчасна та кваліфікована медична допомога. Причини поточного негативного стану її надання пов'язані з різними аспектами, що зрештою стає причиною виникнення інших проблем, результатом чого є відсутність повної реалізації права особи на медичну допомогу. Тому особливо важливим є розгляд ключових проблем надання медичної допомоги в місцях несвободи.

Окремі питання надання медичної допомоги у місцях несвободи, а також проблеми їх надання розглянули С. М. Тюфтії, А. С. Славко, Д. О. Ткаченко, М. Ю. Кутєпов, а також низка закордонних науковців, зокрема D. C. Semenza, J. M. Grosholz, I. A. Binswanger, M. F. Stern, R. A. Deyo та ін.

Визначення сучасного стану та основних проблем надання медичної допомоги у місцях несвободи є метою цієї доповіді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зауважимо, що надання медичної допомоги у місцях несвободи закріплено на законодавчому рівні. Зокрема, у статті 49 Конституції України зазначається наступне: «Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування» [1]. Крім того, важливість надання медичної допомоги особам підкреслюється у Статті 284 ЦКУ, де зазначається: «фізична особа має право на надання їй медичної допомоги» [2]. Відповідно, медичну допомогу мають права отримати у тому числі і особи, які перебувають у місцях несвободи. Це основоположне право, яке не може бути обмежено та порушено. Окремі питання окреслені у Основних принципах ООН щодо поводження з в'язнями, де підкреслюється, що ув'язнені мають право на отримання медичної допомоги без дискримінації, враховуючи їх правове становище. Сучасне правове регулювання надання медичної допомоги у місцях несвободи є чітким, проте проблеми її надання є суттєвими попри усі правові норми [3].

У місця несвободи мають бути створені усі умови для надання медичної допомоги. Вони повинні мати усі необхідні соціально-профілактичні заклади, крім того, мають бути створені заклади на правах лікувальних для лікування засуджених, що мають активну форму туберкульозу. Створюються інфекційні ізолятори, які допомагають спостерігати та лікувати хворих, які мають інфекційні захворювання. Також особи, які перебувають у місцях несвободи, володіють низкою прав, які пов'язані з отриманням медичної допомоги, наприклад: право на вільний вибір лікаря, закладу охорони здоров'я та методів лікування; право на обстеження та лікування в інших медичних закладах; право на отримання лікарських засобів та ін. Попри це, стан медичної допомоги є негативним, про що свідчать актуальні дослідження. Серед ув'язнених спостерігається негативний стан здоров'я, поширеними є ВІЛ, СНІД, гепатити, туберкульоз, супутні патології, які не долають у повній мірі [4; 5].

Спираючись на сучасні дослідження, можна визначити наступні проблеми надання медичної допомоги у місцях несвободи: відсутність медичних підрозділів у місцях несвободи, несвоєчасна та неякісна медична допомога, відсутність вчасної екстреної медичної допомоги, відсутність необхідних

медикаментів та медичного обладнання, відсутність можливостей та прав проводити спеціальні медичні процедури, які потребують особи у місцях несвободи. Також проблеми пов'язані з неправильним та неповним веденням медичних карток, у яких не фіксуються усі отримані травми та захворювання. Крім того, лікарі не мають достатнього досвіду надання медичної допомоги у таких місцях, мають низьку заробітну плату та, як наслідок, не володіють в цілому мотивацією працювати у місцях несвободи та допомагати ув'язненим. Усі ці проблеми зберігаються у тому числі і в умовах воєнного стану.

Проблеми надання медичної допомоги у місцях несвободи негативно впливають на стан здоров'я осіб, які там утримуються. Не дивлячись на те, що вони мають проблеми зі здоров'ям, не отримують необхідну медичну допомогу, не мають доступ до специфічної медичної допомоги та медичного обладнання. Тому важливо забезпечити вирішення цих проблем, для чого необхідно створити медичні частини у пенітенціарних установах, покращити їх фінансування та матеріально-технічне забезпечення, підвищити кваліфікацію медичного персоналу, забезпечити якісний медичний контроль за наданням медичної допомоги у місцях несвободи, фінансувати додаткове лікування, покращити якість профілактичних заходів тощо. Окрім цього, важливо вдосконалити правове регулювання надання медичної допомоги у місцях несвободи, запровадивши міжнародні стандарти [6].

Таким чином, проблеми надання медичної допомоги у місцях несвободи є характерними як для України, так і для інших країн світу. Через недостатньо ефективну та якісну медичну допомогу стан осіб у місцях несвободи погіршується. Тому сьогодні, враховуючи постійно велику кількість осіб, які перебувають у місцях несвободи, а також те, наскільки небезпечними для здоров'я інших осіб можуть бути ті, чії проблеми зі здоров'ям не будуть вирішені у місцях несвободи, необхідно вдосконалити сучасні підходи до надання медичної допомоги у місцях несвободи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Стаття 49. URL: https://protocol.ua/ua/konstitutsiya_ukraini_stattya_49/
2. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Prisons and Health. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/128603/9789289050593-eng.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
4. Тюфтії С. М. Медико-санітарне забезпечення засуджених у місцях несвободи в механізмі реалізації права на охорону здоров'я. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/03/51.pdf>
5. Тюрємна медицина: чи є світло в кінці барака? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29191568.html>
6. Як покращити надання медичної допомоги у в'язницях – рекомендації експерта спільного проєкту ЄС та Ради Європи. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/how-to-improve-health-care-in-ukrainian-prisons-recommendations-from-an-expert-of-joint-eu-council-of-europe-project>

Поплавський В. І.,

студент 4 курсу

Навчально-наукового Інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

СУТНІСТЬ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ СИСТЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. У статті 3 Основного Закону України наголошується: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Наведена стаття висвітлює основну цінність, яка є пріоритетом для української держави та українського народу. Основним вектором для діяльності держави є саме права і свободи людини та їх гарантії, а утвердження, забезпечення, реалізація цих прав – це головний обов'язок України як держави.

Вивчення сучасного стану розвитку системи функціонування системи охорони здоров'я в Україні є одним із основоположних завдань діяльності держави у соціальній сфері. З точки зору законодавчої сфери та юридичної науки, механізм організації системи охорони здоров'я передбачає наявність основних засад (принципів), які забезпечують цілісне та ефективне функціонування системи охорони здоров'я будь-якої держави. Однак, їх перелік не є вичерпним, тому дискусійним є питання виокремлення основних принципів та їх тлумачення у науковому правовому колі. Система охорони здоров'я України наразі перебуває в процесі реформування, що робить дослідження її основних принципів функціонування особливо актуальним.

Дослідження щодо питання сутності основних принципів системи функціонування системи охорони здоров'я в Україні здійснювали науковці – О. Бабляк, Т. Бадіков, З. Гладун, В. Журавель, Д. Курпило, Р. Майданик, І. Сенюта, В. Скибчик, О. Терзі, Ю. Швець, Т. Юрочко та інші.

Здійснення комплексного дослідження основних принципів системи функціонування системи охорони здоров'я в Україні є *метою цієї доповіді*.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні принципи охорони здоров'я в Україні закріплені статтею 4 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Серед них виділимо: «визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності держави і суспільства, що є ключовим чинником виживання та розвитку українського народу; забезпечення прав і свобод громадян у сфері охорони здоров'я разом із відповідними державними гарантіями; гуманістична спрямованість, що передбачає пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими, національними, груповими чи особистими інтересами, а також підвищений захист найбільш вразливих верств населення» та інші [1]. Можна стверджувати, що ці принципи характеризують і систему функціонування системи охорони здоров'я в Україні, оскільки на їх основі і здійснюється функціонування системи.

Слід відзначити, що ці принципи здебільшого втілені у статті 49 Конституції України, тому роль положень Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» є значною [2].

Варто констатувати, що перелік законодавчих принципів системи функціонування системи охорони здоров'я України не позбавлений низки недоліків. Основна проблема полягає у відсутності тлумачення вказаних принципів, адже їх формулювання та термінологія у поданих принципах є подекуди складною для розуміння. Для вирішення цієї законодавчої проблеми, варто звертати увагу на інші нормативно-правові акти. До прикладу, термін «Економічна конкуренція (конкуренція)» що є характерним для принципу «багатоукладність економіки охорони здоров'я і багатоканальність її фінансування, поєднання державних гарантій з демонополізацією та заохоченням підприємництва і конкуренції» міститься у Законі України «Про захист економічної конкуренції» та полягає у «змаганні між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання» [3]. Відносно новий принцип «формування єдиного медичного інформаційного простору як сукупності баз даних, технологій їх ведення та використання, інформаційно-комунікаційних систем, що функціонують на основі єдиних принципів і загальних правил, а також

на засадах інтероперабельності, інтегрованості і впровадження інструментів електронної охорони здоров'я» є яскравим прикладом та об'єктом для тлумачення. Наприклад, термін «інтероперабельність», що являє собою «технологічну сумісність технічних рішень, що використовуються для надання електронних послуг, та їх здатність взаємодіяти між собою», міститься у Законі України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [4].

Не залишається осторонь і наукова спільнота, яка дає визначення термінам «гуманістична спрямованість», «комплексний підхід» та іншим [5].

Відтак, відносини з питань охорони здоров'я охоплюються комплексно, тому чимала кількість принципів відображаються в інших законодавчих актах, таких як Цивільний кодекс України, Закони України «Про систему громадського здоров'я», «Про лікарські засоби», «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові», «Про психіатричну допомогу», «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» та інші.

Зробимо висновок, що кожен із законів України про охорону здоров'я втілює, як мінімум, один із основних принципів системи функціонування системи охорони здоров'я в Україні. Така багатоаспектність законодавства підкреслює важливість функціонування принципів, що свідчить про правильний підхід законодавця у їх реалізації на законодавчому рівні.

У науковій доктрині виділяють наступні принципи функціонування системи охорони здоров'я в Україні: принцип дотримання прав і свобод людини при наданні медичної допомоги та здійсненні інших заходів; визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності суспільства й держави, одним із головних чинників благополуччя та поліпшення життя народу України; принцип превентивності та профілактики при здійсненні охорони здоров'я; принцип гармонізації законодавства відповідно до положень міжнародно – правових актів при зміні законодавства про охорону здоров'я, принцип наукової спрямованості, наукової обґрунтованості, матеріально-технічної і фінансової забезпеченості; принцип міжсекторального підходу до вирішення проблем охорони здоров'я; принцип багатоукладності економіки охорони здоров'я і багатоканальності її фінансування, поєднання державних гарантій з демонополізацією та заохоченням підприємництва і конкуренції; принцип інформаційної відкритості діяльності органів в сфері охорони здоров'я [6]. Як показує практика, ці принципи є взаємопов'язаними із законодавчими принципами, тому по суті праці вчених є доповненням до існуючих законодавчих принципів.

Опираючись на наукові праці вчених та законодавства, додатково виокремимо наступні основні принципи системи функціонування системи охорони здоров'я в Україні.

Головним серед них є принцип загальної доступності медичної допомоги, який забезпечує рівний доступ усіх громадян до медичних послуг незалежно від їх соціального статусу, місця проживання чи матеріального становища. Цей принцип реалізується через розгалужену мережу закладів охорони здоров'я різних рівнів та форм власності, а також через програму медичних гарантій.

Принцип превентивності та профілактичної спрямованості передбачає пріоритет запобігання захворюванням над їх лікуванням. Це реалізується через систему профілактичних оглядів, вакцинації, просвітницьку роботу та пропаганду здорового способу життя. Особлива увага приділяється ранній діагностиці захворювань та факторам ризику їх виникнення.

Важливим є принцип багатоукладності системи охорони здоров'я, який передбачає функціонування медичних закладів різних форм власності та господарювання. Це створює конкурентне середовище, що сприяє підвищенню якості медичних послуг та ефективності використання ресурсів.

Принцип справедливого фінансування забезпечує розподіл фінансових ресурсів відповідно до потреб населення та пріоритетів охорони здоров'я. Він реалізується через механізм державних гарантій медичного обслуговування та систему реімбурсації (відшкодування) лікарських засобів.

Особливої уваги заслуговує принцип «здоров'я у всіх політиках держави», передбачений резолюцією ВООЗ, який є інноваційним підходом до формування та реалізації державної політики у різних сферах суспільного життя. Цей принцип передбачає, що питання охорони здоров'я повинні враховуватися при прийнятті рішень у всіх галузях державного управління: економічній, соціальній, екологічній, освітній тощо [7].

Принцип «Здоров'я у всіх політиках держави» знаходить своє відображення в законодавстві України через комплексний підхід до регулювання питань охорони здоров'я у різних нормативно-правових актах. Основоположним документом є Конституція України, яка закріплює право на охорону здоров'я

та встановлює обов'язок держави забезпечувати санітарно-епідемічне благополуччя населення. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» розкриває цей принцип через визначення пріоритетності охорони здоров'я в діяльності держави. Він встановлює, що суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України. Цей закон також визначає міжгалузевий характер охорони здоров'я, передбачаючи участь у забезпеченні здоров'я населення не лише медичних закладів, але й інших державних органів та установ.

Висновки. Визначено, що система функціонування системи охорони здоров'я України являє собою комплексну структуру, що базується на конституційних засадах, принципах та міжнародних стандартах. Фундаментальним принципом її функціонування, на наш погляд, є визнання життя і здоров'я людини найвищою соціальною цінністю, що закріплено в Конституції України, оскільки на ньому базуються інші принципи системи функціонування системи охорони здоров'я в Україні. Успішна реалізація вказаних принципів є критично важливою для забезпечення національної безпеки та сталого розвитку України, особливо в умовах сучасних викликів та необхідності відповідати європейським стандартам охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року. // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 2801-ХІІ. Ст.3,5,12 (дата звернення 30.04.2025).
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України – 1996. – Ст. 49 (дата звернення 30.04.2025).
3. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року. // Відомості Верховної Ради України. № 2210-ІІІ. (дата звернення 30.04.2025)
4. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовтня 2017 року // Відомості Верховної Ради України. № 2155-VІІІ. (дата звернення 30.04.2025)
5. Логвиненко Б. О. Науково-практичний коментар до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» / – Київ: ВД «Дакор», 2021. – 272 с.
6. Гладун З. С. Державна політика охорони здоров'я в Україні (адміністративно-правові проблеми формування і реалізації): Монографія – Тернопіль, «Економічна думка», 2005 – 460 с.
7. Система охорони здоров'я в Україні та ВООЗ. / [Електронний ресурс], URL: <https://uareforms.org/pages/new-page-655>

Придатко Д. О.,

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін

Інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія», помічник адвоката

АДВОКАТСЬКИЙ ЗАПИТ І МЕДИЧНА ТАЄМНИЦЯ: МЕЖІ ДОСТУПУ ТА ПРАВОВИЙ БАЛАНС

Постановка проблеми. У сучасній правовій практиці адвокатський запит є важливим інструментом для збору доказів і забезпечення права на захист. Водночас, медична таємниця є однією з ключових складових права особи на приватність та охорону здоров'я. На жаль, ці два правові інститути, які покликані захищати права та свободи людини, часто вступають у конфлікт між собою, коли мова йде про запит адвоката на отримання конфіденційної медичної інформації.

Основна проблема полягає у визначенні меж допустимого втручання у приватне життя пацієнта в межах реалізації адвокатської діяльності. В Україні відсутній єдиний підхід до співвідношення норм, які регулюють медичну таємницю та повноваження адвоката на отримання доступу до такої інформації, що породжує колізії та неоднозначність у правозастосуванні.

Зазначену проблему у своїх працях частково розкривали Христина Терешко, Віктор Заборовський, Анатолій Заборовський, Ірина Сенюта. Разом з тим, більшість із цих досліджень розглядає відповідні питання або з позиції захисту медичної інформації загалом, або у ширшому контексті забезпечення гарантій адвокатської діяльності.

Унікальність даного дослідження полягає у зосередженні саме на взаємодії двох важливих правових категорій – права адвоката на отримання інформації через адвокатський запит та права особи на збереження медичної таємниці. Водночас увага приділяється аналізу меж допустимого доступу адвоката до медичної інформації, що має обмежений режим доступу, а також визначенню підстав і обставин, за яких баланс між зазначеними правами може бути досягнутий у межах чинного законодавства.

Метою є дослідження конфлікту інтересів, який виникає у подібних ситуаціях, та окреслення правових орієнтирів для його розв'язання.

Виклад основного матеріалу. Відповідно положень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а саме статті 24 «адвокатський запит – письмове звернення адвоката до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань про надання інформації, копій документів, необхідних адвокату для надання правничої допомоги клієнту» [1]. Таким чином, законодавець закріплює право адвоката отримувати інформацію, що перебуває у володінні різних суб'єктів, з метою ефективного здійснення захисту, представництва інтересів чи надання інших видів правничої допомоги.

Водночас зазначене право на практиці є істотно обмеженим, зокрема стосовно доступу до інформації з обмеженим доступом. Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1] передбачено, що володільці інформації, щодо якої подано адвокатський запит, повинні надати цю інформацію у визначений законодавством строк, «крім інформації з обмеженим доступом». Відповідно до статті 21 Закону України «Про інформацію» [2], до категорії інформації з обмеженим доступом належить, зокрема, конфіденційна інформація, складовою частиною якої є медичні дані про пацієнта. Таким чином, адвокат позбавлений права вимагати від володільців або розпорядників медичної інформації надання відомостей, що містять лікарську таємницю стосовно третіх осіб, за допомогою адвокатського запиту. Отримання таких відомостей можливе виключно на підставі ухвали суду про витребування доказів або ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів, залежно від процесуального порядку відповідного судочинства.

Якщо розглядати питання доступу до медичних даних особи, яка звернулася до адвоката за наданням професійної правничої допомоги, ситуація є менш однозначною. Як було зазначено вище, адвокат не наділений правом вимагати інформацію з обмеженим доступом шляхом направлення адвокатського

запиту. Водночас чинне законодавство встановлює можливість поширення конфіденційної інформації за згодою суб'єкта персональних даних. Це означає, що адвокат має право отримати медичні дані свого клієнта за умови надання відповідної згоди останнім. Проте законодавець не встановлює чітких вимог до форми такої згоди, що у практичній площині нерідко призводить до виникнення конфліктних ситуацій між володільцями інформації та адвокатами.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» підкреслює, що «до адвокатського запиту додаються посвідчені адвокатом копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, ордера або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги. Вимагати від адвоката подання разом з адвокатським запитом інших документів забороняється» [1]. Згідно з п. 5 Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги (нова редакція), затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 12.04.2019 № 41, «ордер, встановлений цим Положенням форми є обов'язковим для прийняття усіма органами, установами, організаціями на підтвердження правомочності адвоката на вчинення дій, передбачених статтею 20 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» [3].

Як зазначає Христина Терешко, «ордер, є належним та достатнім підтвердженням правомочності адвоката на вчинення дій в інтересах клієнта. Про обмеження повноважень адвоката, якщо такі передбачені договором, останній або особа яка видала ордер зобов'язані вказати у відповідній графі. Відповідальність за достовірність вказаних в ордері даних несе адвокат (особа, яка видала ордер)» [4].

На думку автора, наведена позиція є цілком обґрунтованою. Ордер повинен розглядатися не лише як підтвердження повноважень адвоката діяти в інтересах клієнта загалом, але й як належне підтвердження права адвоката збирати конфіденційну інформацію про свого клієнта, за умови, що інше не передбачено укладеним договором і, відповідно, не відображено в ордері. Такий підхід забезпечує баланс між правом клієнта на захист своїх персональних даних і правом адвоката на отримання інформації, необхідної для надання ефективної правничої допомоги.

Однак, не зважаючи на наведене теоретичне обґрунтування, на практиці адвокати часто стикаються із відмовами з боку представників закладів охорони здоров'я у наданні запитуваної медичної інформації. Основним аргументом для таких відмов є посилення на відсутність окремої письмової згоди пацієнта на розкриття конфіденційної інформації.

При цьому важко не погодитись з думкою Віктора Заборовського та Василя Манзюка, що «хоча адвокат і реалізує своє професійне право на запит, в той же час враховуючи особливості запитуваної ним інформації, яка містить персональні дані іншої особи (інформація з обмеженим доступом), необхідно враховувати й вимоги спеціального законодавства про захист персональних даних (насамперед щодо наведення правових підстав (мети) та «переконливої» необхідності їх отримання)» [5].

У рішенні Ради адвокатів України від 13.10.2018 № 172 [6] зазначено, що вимога надання документів, не передбачених законом, є неправомірною, однак адвокат за власною ініціативою може додати додаткові документи до адвокатського запиту. Водночас рішенням Ради адвокатів України від 03.07.2021 № 53 [7] роз'яснено, що для отримання конфіденційної інформації, зокрема медичних даних, до запиту слід додати згоду клієнта або витяг із договору, який підтверджує право адвоката на доступ до такої інформації.

Таким чином, хоча закон прямо не зобов'язує адвоката додавати додаткові документи до адвокатського запиту, у випадках запиту конфіденційної інформації така практика є необхідною для отримання запитуваної медичної інформації.

Висновок. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що адвокатський запит є важливим інструментом для реалізації права на захист, однак його ефективність у сфері доступу до медичної інформації значно ускладнюється через особливості правового регулювання обігу медичної інформації. У зв'язку з цим, вкрай важливим є узгодження національного законодавства між собою, задля забезпечення правової визначеності, єдності правозастосування та встановлення чітких орієнтирів як для адвокатів, так і для володільців інформації.

Список використаних джерел:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#n6> (дата звернення: 26.04.2025)

2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12> (дата звернення: 26.04.2025)

3. Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги (нова редакція): рішення Ради адвокатів України від 12.04.2019 № 41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr041871-19#Text> (дата звернення: 26.04.2025)

4. Терешко Х. Я. Інформація як об'єкт цивільних правовідносин у сфері медичного обслуговування. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. – Київ, 2019, с. 115. URL: https://www.academia.edu/download/61576669/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%BA%D0%BE_%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_11.11.1920191221-70842-1yutzj.pdf (дата звернення: 26.04.2025)

5. Заборовський В.В., Манзюк В.В. Згода клієнта адвоката на обробку його персональних даних як складова реалізації права на адвокатський запит. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 1. С. 650. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/300074/292480> (дата звернення: 26.04.2025)

6. Щодо роз'яснення деяких питань, пов'язаних з реалізацією права адвоката на звернення з адвокатським запитом: рішення Ради адвокатів України від 13.10.2018 № 172. URL: https://medcom.unba.org.ua/assets/uploads/Lviv/2018-10-13-r-shennya-rau-172_5c2749a0d44d9.pdf (дата звернення: 26.04.2025)

7. Про затвердження роз'яснення щодо вимог до адвокатських запитів: рішення Ради адвокатів України від 03.07.2021 № 53. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2021-07-03-r-shennya-rau-53_60feb77d38d3a.pdf (дата звернення: 26.04.2025)

Регалова Б. А.,

студентка 4 курсу,

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Постановка проблеми. В епоху стрімкої цифровізації суспільства сфера охорони здоров'я не залишається осторонь, активно впроваджуючи інформаційно-комунікаційні технології. Одним із ключових елементів цієї трансформації є створення та функціонування Електронної системи охорони здоров'я (ЕСОЗ). ЕСОЗ має значний потенціал для підвищення ефективності медичного обслуговування, покращення якості надання медичної допомоги, оптимізації управління ресурсами та забезпечення прозорості у сфері охорони здоров'я.

Однак, паралельно з цими безперечними перевагами, функціонування ЕСОЗ несе в собі низку потенційних ризиків для основоположних прав людини, зокрема права на приватність, захист персональних даних, доступ до медичної інформації та недискримінацію. Збір, зберігання, обробка та передача великих обсягів чутливих медичних даних в електронному форматі створюють нові виклики для забезпечення їхньої конфіденційності, цілісності та доступності. Недостатнє правове регулювання, недосконалі технічні рішення, а також недостатня обізнаність як медичних працівників, так і пацієнтів щодо своїх прав та обов'язків в умовах цифрового середовища можуть призвести до порушень цих прав.

Зокрема, питання інформованої згоди на обробку персональних даних в ЕСОЗ, механізми забезпечення безпеки та захисту від несанкціонованого доступу, порядок реалізації права пацієнта на доступ до власної медичної інформації, а також запобігання можливим проявам дискримінації при використанні алгоритмів та штучного інтелекту в системі потребують ретельного вивчення та практичного врегулювання.

Таким чином, проблема дослідження полягає у виявленні та аналізі практичних аспектів реалізації та потенційних обмежень прав людини в процесі функціонування Електронної системи охорони здоров'я в Україні. Недостатня кількість комплексних наукових досліджень у цій сфері, що поєднують юридичний та технічний аспекти, зумовлює необхідність глибокого аналізу існуючої практики, виявлення проблемних зон та розробки практичних рекомендацій для оптимізації забезпечення прав людини в умовах розвитку цифрової охорони здоров'я.

Визначення практичних аспектів реалізації та обмеження прав людини в процесі функціонування Електронної системи охорони здоров'я є *метою цієї доповіді*.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах цифровізації медичних послуг питання захисту персональних даних пацієнтів набуває особливої актуальності. Основоположною нормою в цій сфері є Закон України «Про захист персональних даних»¹, який визначає правові засади захисту прав фізичних осіб при обробці їхніх персональних даних.

Крім того, стаття 32 Конституції України² гарантує кожному право на недоторканність особистого і сімейного життя, що прямо пов'язано із захистом персональної медичної інформації. Порушення цієї норми може мати не лише адміністративні, а й кримінальні наслідки відповідно до статті 182 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за незаконне збирання, зберігання, використання або поширення конфіденційної інформації про особу.

З одного боку, eHealth істотно сприяє підвищенню ефективності охорони здоров'я: завдяки централізованій електронній системі забезпечується швидкий доступ до медичних записів, оперативність в

¹ Закон України «Про захист персональних даних»: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 31. – Ст. 427.

² Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

обміні інформацією між лікарями, зниження ризиків втрати даних через паперову бюрократію та забезпечення єдиного підходу до обліку наданих медичних послуг. Це особливо важливо для забезпечення безперервного лікування, зокрема у випадках, коли пацієнт звертається до різних лікарів чи закладів охорони здоров'я.

Однак, з іншого боку, саме централізований характер зберігання даних створює додаткові виклики у сфері кібербезпеки. У випадку недотримання належних технічних і організаційних заходів безпеки, персональні дані пацієнтів можуть стати об'єктом несанкціонованого доступу, маніпуляцій або навіть витоку. Потенційними джерелами загроз виступають як зовнішні кібератаки, так і внутрішні зловживання – наприклад, коли медичний працівник без належних підстав переглядає записи осіб, що не є його пацієнтами.

Одним з елементів медичної реформи є створення електронної системи реєстрації та ведення відносин лікаря та пацієнта. Саме це є головною метою створення eHealth. Міністерство охорони здоров'я України впроваджує систему eHealth на нормативно-правовому та організаційному рівні³.

У контексті євроінтеграційних процесів Україна орієнтується на Загальний регламент захисту даних (GDPR)⁴, що діє в Європейському Союзі. Хоча цей документ не є обов'язковим для України, він фактично встановлює міжнародні стандарти захисту персональної інформації. Зокрема, GDPR передбачає принципи мінімізації збору даних, прозорості, обмеження зберігання та права суб'єкта даних на доступ, виправлення, обмеження обробки або видалення інформації.

В українській медичній практиці все ще мають місце порушення норм професійної етики та законодавства, пов'язані з неналежним поводженням з медичною інформацією про пацієнтів. Нерідко фіксуються випадки, коли лікарі або інший медичний персонал передають відомості про стан здоров'я особи стороннім особам – родичам, знайомим, працедавцям чи навіть обговорюють діагноз пацієнта в присутності інших людей, що перебувають у лікувальному закладі. Такі дії прямо суперечать нормам чинного законодавства.

Згідно зі статтею 40 Основ законодавства України⁵ про охорону здоров'я, усі медичні працівники зобов'язані неухильно дотримуватися принципу збереження лікарської таємниці. Це правило охоплює будь-яку інформацію про діагноз, результати обстеження, хід лікування, прогнози, інші особисті дані, отримані під час виконання професійних обов'язків. Порушення цього обов'язку може не лише спричинити моральну шкоду пацієнту, а й стати підставою для юридичної відповідальності – дисциплінарної, адміністративної або навіть кримінальної, залежно від обставин справи.

О. Проневич підкреслює, що поняття «охорона здоров'я» має полісемантичний характер, оскільки охоплює як медицину, так і низку інших сфер державної відповідальності, що мають відношення до забезпечення фізичного і психічного здоров'я людей, їх соціального благополуччя й активного довголіття.⁶

Закон допускає обмежене коло винятків, коли розголошення лікарської таємниці є законним. Зокрема, це можливо в ситуаціях, коли така інформація потрібна для надання невідкладної медичної допомоги особі, яка перебуває в несвідомому або критичному стані, а також у випадках, коли її передача необхідна для запобігання тяжкому злочину чи шкоді іншим особам. Водночас навіть у таких ситуаціях має суворо дотримуватись принцип мінімальної достатності – передаватись має лише той обсяг інформації, що є необхідним і пропорційним меті.

Крім того, проблема часто виникає на етапі обробки даних ІТ-підрядниками, які обслуговують медичні платформи. Відсутність належних договорів про обробку даних та контролю з боку замовників створює правовий вакуум, у якому відповідальність розмивається. За таких умов необхідно посилювати

³ Пунда О. О., Арзянцева Д. А., Захаркевич Н. П. Організаційно-правові засади формування електронної системи охорони здоров'я в умовах проведення медичної реформи. Наука, технології, інновації. 2020. № 2. С. 67–74.

⁴ Загальний регламент захисту даних (GDPR): Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та про вільний рух таких даних. – Офіційний журнал Європейського Союзу. – 2016. – L 119. – Ст. 1.

⁵ Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.

⁶ Проневич О.М. Охорона здоров'я населення як сфера адаптації законодавства України до актів *acquis communautaire*. Вісник ХНУВС. 2017. № 2 (77). С. 155–164.

регуляцію, зокрема через внесення змін до законодавства, які б зобов'язували ІТ-компанії проходити сертифікацію безпеки та аудити.

Також потрібно враховувати розвиток телемедицини, який створює нові виклики для захисту персональних даних. Під час онлайн-консультацій важливо забезпечити безпечне з'єднання, автентифікацію обох сторін, збереження історії консультацій на захищених серверах. Будь-який витік інформації в цьому випадку може мати серйозні наслідки як для пацієнта, так і для репутації закладу.⁷

Зазначені позитивні зміни у правозастосовній практиці також є наслідком загального вдосконалення нормативно-правової бази, підвищення обізнаності громадян про свої права та зростання професійного рівня юристів, які спеціалізуються у сфері медичного права. Усе це в комплексі сприяє утвердженню в Україні європейських стандартів захисту прав людини у сфері охорони здоров'я.

Попри наявні виклики, динаміка розвитку електронної системи охорони здоров'я (eHealth) в Україні залишається стабільно позитивною. У 2024–2025 роках очікується суттєве розширення її функціоналу, що стане черговим кроком до створення цілісної цифрової екосистеми охорони здоров'я. Зокрема, планується інтеграція системи eHealth із національними та галузевими реєстрами – пацієнтів, лабораторій, постачальників медичних послуг, страхових компаній. Така інтеграція дозволить забезпечити цілісність медичних даних, уникнути дублювання інформації та підвищити якість управлінських рішень на всіх рівнях.

Окремий акцент зроблено на розвитку сервісів для пацієнтів, зокрема, шляхом впровадження мобільних додатків. Очікується, що завдяки таким застосункам громадяни зможуть не лише переглядати свою медичну інформацію, а й отримувати корисні повідомлення – про заплановані візити до лікаря, графік вакцинації, необхідність проходження профілактичних обстежень чи оновлення даних. Це сприятиме розвитку культури відповідального ставлення до власного здоров'я та підвищенню рівня профілактичної медицини в країні.

Більше того, цифрові інструменти відкриють можливості для зворотного зв'язку пацієнтів з медичними закладами, що дозволить оперативно реагувати на потреби громадян, покращувати якість послуг та зміцнювати довіру до медичної системи. У довгостроковій перспективі такі технологічні рішення можуть стати основою для переходу до персоналізованої медицини, де дані пацієнта використовуються для формування індивідуального підходу до діагностики, лікування та профілактики.

Таким чином, цифровізація охорони здоров'я в Україні поступово переходить від етапу технічного впровадження до створення комплексної цифрової інфраструктури, яка підсилює роль пацієнта в системі та робить медичну допомогу більш доступною, своєчасною й ефективною.

У процесі європейської інтеграції Україна активно впроваджує принципи цифрової трансформації у сфері охорони здоров'я, що є одним із ключових напрямів гармонізації з політиками та стандартами Європейського Союзу. Спрямованість на діджиталізацію галузі не лише відповідає сучасним викликам, а й дозволяє будувати більш ефективну, прозору й орієнтовану на потреби громадян систему охорони здоров'я.

У цьому контексті цифрова трансформація охорони здоров'я в Україні – не просто модернізація технологічної інфраструктури, а зміна парадигми надання медичної допомоги. Така трансформація охоплює не лише технічні аспекти, а й зміну управлінських підходів, культури комунікації з пацієнтом і ролі медичного працівника в умовах цифрового середовища.

Отже, впровадження eHealth в Україні є потужним кроком до забезпечення рівного доступу громадян до якісної медичної допомоги. Завдяки прозорості, зручності та оперативності цифрові інструменти дозволяють подолати бар'єри у доступі до медицини, особливо для соціально вразливих груп населення. Подальше вдосконалення системи, інвестиції в технічну інфраструктуру та навчання медичного персоналу є запорукою ефективної реалізації принципів цифрової охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про захист персональних даних»: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 31. – Ст. 427.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

⁷ Семенова А. Юридична природа права на охорону здоров'я. Публічне право. 2014. № 4 (16). С. 145-149

3. Пунда О. О., Арзянцева Д. А., Захаркевич Н. П. Організаційно-правові засади формування електронної системи охорони здоров'я в умовах проведення медичної реформи. Наука, технології, інновації. 2020. № 2. С. 67–74.

4. Загальний регламент захисту даних (GDPR): Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та про вільний рух таких даних. – Офіційний журнал Європейського Союзу. – 2016. – L 119. – Ст. 1.

5. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.

6. Проневич О.М. Охорона здоров'я населення як сфера адаптації законодавства України до актів *acquis communautaire*. Вісник ХНУВС. 2017. № 2 (77). С. 155–164.

7. Семенова А. Юридична природа права на охорону здоров'я. Публічне право. 2014. № 4 (16). С. 145-149.

Рицька К. О.,

студентка 4 курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Актуальність проблеми полягає в тому, що у сучасному українському суспільстві питання захисту прав дитини є надзвичайно важливим, особливо в контексті охорони здоров'я. Неповнолітні як особлива категорія пацієнтів потребують посиленого правового захисту через свою вразливість та обмежену дієздатність. Проте сучасна нормативно-правова база містить ряд суперечностей та прогалин щодо регулювання прав неповнолітніх у сфері охорони здоров'я, що створює перешкоди для ефективної реалізації їхніх прав та інтересів. Особливої гостроти ці питання набувають в умовах реформування системи охорони здоров'я та гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Трансформація медичної системи України вимагає переосмислення підходів до забезпечення прав неповнолітніх, що підкреслює необхідність усунення колізій та заповнення прогалин у нормативно-правовому регулюванні. Крім того, пандемія COVID-19 виявила додаткові виклики у сфері забезпечення прав дітей на охорону здоров'я та актуалізувала потребу в удосконаленні правових механізмів захисту їхніх інтересів.

Узагальнення досвіду науковців з проблеми дослідження. Науковці, такі як С. Б. Булеца, І. Я. Сенюта, Н. Б. Болотіна, В. О. Галай, С. Г. Стеценко, Р. О. Стефанчук, І. В. Венедіктова, О. В. Крилова, В. Л. Федоренко та ін. у своїх роботах висвітлювали питання правової природи медичних правовідносин за участю неповнолітніх, особливості їхньої інформованої згоди на медичне втручання, захист персональних даних.

Формулювання цілей тез. Метою тез є виявлення та аналіз проблемних аспектів нормативно-правового закріплення прав неповнолітніх у сфері охорони здоров'я в Україні, визначення основних колізій і прогалин у законодавстві та формулювання рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання у цій сфері з урахуванням міжнародних стандартів та інтересів дитини. Завданнями дослідження є: систематизація нормативно-правових актів, що регулюють права неповнолітніх у сфері охорони здоров'я; виявлення суперечностей та прогалин у законодавстві; аналіз міжнародних стандартів у цій сфері та ступеня їх імплементації в українське законодавство; розробка пропозицій щодо удосконалення нормативно-правової бази з метою посилення захисту прав неповнолітніх пацієнтів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правове регулювання прав неповнолітніх пацієнтів в Україні характеризується фрагментарністю та наявністю численних колізій. Основу цього регулювання становлять Конституція України, Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України, Закони України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про охорону дитинства», а також ряд міжнародних документів, ратифікованих Україною, зокрема Конвенція ООН про права дитини. Першою з ключових проблем є неузгодженість законодавства щодо віку, з якого неповнолітній може самостійно надавати інформовану згоду на медичне втручання. Так, відповідно до ч. 3 ст. 284 ЦК України, особа, яка досягла 14 років, має право на вибір лікаря та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій.¹ Водночас, згідно з ч. 1 ст. 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», згода на медичне втручання щодо неповнолітнього віком до 18 років має надаватися його законними представниками. Ця колізія ускладнюється положеннями ст. 39 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», де зазначено, що пацієнт, який досяг повноліття, має право на отримання достовірної і повної інформації про стан свого здоров'я.² Це опосередковано

¹ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.

² Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. Ст. 19.

вказує на те, що неповнолітні не мають повного права на таку інформацію, що суперечить принципу найкращих інтересів дитини, закріпленому в Конвенції ООН про права дитини. Така неузгодженість створює правову невизначеність та перешкоди у реалізації прав підлітків на автономію у питаннях охорони здоров'я. На практиці це призводить до різного тлумачення норм медичними працівниками та створює підґрунтя для порушення прав неповнолітніх пацієнтів.

Друга проблема стосується права неповнолітніх на медичну таємницю та конфіденційність. Законодавство не містить чітких положень щодо обсягу інформації, яка може бути надана батькам без згоди неповнолітнього пацієнта, особливо у специфічних сферах, таких як репродуктивне здоров'я, психічне здоров'я чи наркозалежність. Відповідно до ст. 285 ЦК України та ст. 39-1 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», пацієнт має право на таємницю про стан свого здоров'я. Проте ці норми не конкретизують особливості збереження медичної таємниці щодо неповнолітніх пацієнтів, зокрема у випадках, коли розкриття інформації батькам може суперечити інтересам дитини.³

Особливо гостро ця проблема постає у сфері психічного здоров'я та репродуктивної медицини. Наприклад, неповнолітні пацієнти часто уникають звернення до психолога чи психіатра через побоювання, що інформація про їхній стан стане відомою батькам, що може призвести до стигматизації або конфліктів у сім'ї. Це породжує практичні складнощі у медичних закладах та може призводити до порушення прав дитини на приватність, а також стає перешкодою для своєчасного звернення неповнолітніх за медичною допомогою.

Третя проблема пов'язана з доступом неповнолітніх до медичних послуг без супроводу дорослих. Чинне законодавство не регламентує належним чином процедуру отримання таких послуг, що може обмежувати можливості підлітків звертатися за медичною допомогою, особливо у чутливих питаннях, таких як репродуктивне здоров'я. Відповідно до ст. 38 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», кожен пацієнт має право на вільний вибір лікаря та закладу охорони здоров'я. Однак на практиці реалізація цього права неповнолітніми ускладнюється через адміністративні бар'єри, вимоги щодо наявності супроводу дорослих або згоди батьків. Особливо проблемним є доступ неповнолітніх до профілактичних медичних послуг, консультацій з питань репродуктивного здоров'я, психологічної підтримки. Відсутність чітких правових механізмів, які б забезпечували конфіденційний доступ підлітків до таких послуг, призводить до зростання ризикованої поведінки та погіршення показників здоров'я молоді.

Четверта проблема полягає у відсутності ефективних механізмів захисту прав неповнолітніх пацієнтів у випадку порушення їхніх прав у сфері охорони здоров'я. Неповнолітні часто не обізнані щодо своїх прав та процедур їх захисту, а наявні правові механізми не враховують обмежену процесуальну дієздатність дітей. Незважаючи на те, що ст. 55 Конституції України гарантує право кожного на захист своїх прав і свобод, реалізація цього права неповнолітніми у сфері охорони здоров'я ускладнюється через низку факторів: відсутність спеціалізованих процедур розгляду скарг неповнолітніх пацієнтів; складність доступу до безоплатної правової допомоги; відсутність механізмів представництва інтересів дитини у випадках, коли її інтереси суперечать інтересам законних представників; недостатня обізнаність медичних працівників щодо прав неповнолітніх пацієнтів.⁴

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про необхідність комплексного вдосконалення нормативно-правового регулювання прав неповнолітніх у сфері охорони здоров'я в Україні. Виявлені проблеми свідчать про системний характер недоліків правового регулювання, що вимагає комплексного підходу до їх вирішення.

Доцільно уніфікувати положення щодо віку, з якого неповнолітній може самостійно приймати рішення щодо медичного втручання, чітко регламентувати сферу медичної таємниці стосовно неповнолітніх пацієнтів, удосконалити нормативну базу щодо доступу підлітків до медичних послуг без супроводу дорослих та створити ефективні механізми захисту прав дітей у медичній сфері. І лише так ми зможемо забезпечити ефективний захист прав неповнолітніх у сфері охорони здоров'я та реалізувати принцип найкращих інтересів дитини в медичній практиці України.

³ Сенюта І. Я. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги: питання теорії і практики: монографія. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2018. С. 234-235.

⁴ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія. Київ: КНТ, 2017. С. 318-320.

Список використаних джерел:

1. Блащук Т.В. : Еволюція прав людини у сфері охорони здоров'я. Права людини в Україні та у зарубіжних країнах: традиції та новації: колективна монографія / За ред. Н.В. Мішиної. Львів. 2021. Розділ 1. С. 6-38. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-235-0-1>
2. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 663 с.
3. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990. № 1. Ст. 205. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. Ст. 19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
6. Сенюта І. Я. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги: питання теорії і практики: монографія. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2018. 640 с.
7. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія. Київ: КНТ, 2017. 626 с.
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-ІV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Рубель В. В.,

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
4 року навчання, групи П-44, спеціальності 081 Право
Національного університету «Острозька академія»*

ПРОЦЕДУРА РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО НАДАННЯ ПРАВА НА ШЛЮБ

Проблематика розгляду справ про надання права на шлюб у цивільному судочинстві набуває особливої актуальності в умовах зростання соціальної мобільності, ранньої соціальної активності молоді та збільшення кількості звернень до судів із заявами цієї категорії. Національне законодавство встановлює загальний шлюбний вік у 18 років, проте передбачає можливість зниження цього віку за рішенням суду для осіб, які досягли шістнадцятирічного віку. Однак практика розгляду таких справ виявляє низку істотних проблем: відсутність чітких законодавчих критеріїв оцінки інтересів неповнолітніх, недостатню конкретизацію процесуальних стандартів доказування, суперечності у врахуванні позиції батьків або законних представників, що ускладнює забезпечення справедливості та захисту прав заявників.

Узагальнення наукових досліджень засвідчує, що питання правового регулювання та судової практики у справах про надання права на шлюб розглядалися у працях таких авторів, як Ж. Л. Чорна, яка акцентувала увагу на необхідності деталізації критеріїв відповідності шлюбу інтересам неповнолітніх, М. О. Резникова, яка аналізувала процесуальні аспекти захисту прав неповнолітніх у судочинстві, та О. Я. Кот, яка звертала увагу на роль психологічної експертизи у забезпеченні об'єктивності розгляду справ цієї категорії. Незважаючи на наявність ґрунтовних наукових досліджень, залишаються нерозкритими окремі питання, зокрема удосконалення процесуальної форми розгляду заяв, посилення участі фахових експертів, стандартизація доказової бази та визначення правових наслідків набуття дієздатності в результаті укладення шлюбу неповнолітніми.

У зв'язку з цим метою роботи є комплексне дослідження актуальних проблем розгляду справ про надання права на шлюб у цивільному судочинстві, аналіз існуючих наукових підходів та формулювання обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання і судової практики в цій сфері. Формулювання цілей дослідження зумовлюється потребою посилення процесуальних гарантій прав неповнолітніх осіб, забезпечення ефективного механізму захисту їхніх інтересів та досягнення єдності судової практики.

Виклад основного матеріалу дослідження в основній частині. Процедура розгляду справ щодо надання права на шлюб у цивільному судочинстві є важливою складовою механізму захисту сімейних прав і свобод неповнолітніх осіб, які бажають укласти шлюб до досягнення встановленого законом віку. В Україні цей інститут регламентується положеннями статті 23 Сімейного кодексу України та процесуальними нормами Цивільного процесуального кодексу України. Незважаючи на формальну простоту процедури, у судовій практиці виникають численні питання щодо критеріїв зрілості заявника, обґрунтування його інтересів та меж судового розсуду. Правова природа надання права на шлюб полягає у визнанні судом належного рівня фізичної, психологічної та соціальної зрілості неповнолітньої особи, що дає їй змогу усвідомлено вступити у шлюб і створити сім'ю. Водночас процедура спрямована на запобігання шлюбом, які можуть завдати шкоди інтересам заявника. З огляду на це розгляд справ про надання права на шлюб базується на принципі індивідуального підходу, що вимагає врахування конкретних обставин кожної справи та всебічної оцінки інтересів неповнолітньої особи [3].

Важливим етапом є подання заяви про надання права на шлюб. Відповідно до частини 2 статті 23 СК України, таку заяву має право подати особа, яка досягла 16 років, або її батьки чи опікуни (за згодою цієї особи). [6] М. Ясинок зазначає, що здебільшого, заяви подаються безпосередньо самими неповнолітніми, які мотивують це бажанням узаконити взаємини з іншою особою. У разі якщо неповнолітній не може сам ініціювати такий процес (скажімо, перебуває в інтернатному закладі), то заяву може підготувати й орган опіки та піклування чи прокурор, проте обов'язковою умовою лишається згода особи, якій ще не виповнилося 18 років [7]. У межах окремого провадження суд перевіряє, чи

досяг заявник 16 років і чи має об'єктивні підстави для створення сім'ї: вагітність, народження дитини або фактичне спільне проживання. Суд досліджує медичні довідки, характеристики, довідки про доходи та інші документи, а також може витребувати додаткові докази і заслухати пояснення батьків. Якщо заявник перебуває під опікою чи піклуванням, обов'язковим є залучення законного представника та органу опіки, який оцінює соціально-побутові умови та надає висновок щодо шлюбу. М. О. Німак, зазначає, що це сприяє забезпеченню найкращих інтересів дитини відповідно до Конвенції про права дитини [4].

Справи про надання права на шлюб розглядаються за правилами окремого провадження відповідно до глави 2 розділу IV ЦПК України. Суд перевіряє не лише досягнення заявником 16 років, а й відсутність інших перешкод для укладення шлюбу, передбачених Сімейним та Цивільним кодексами України, зокрема одночасне перебування в іншому шлюбі, близьку спорідненість або недієздатність особи. Виявивши обставини, що суперечать інтересам заявника або моральним засадам суспільства, суд має право відмовити у задоволенні заяви. Особливе значення має мотивування судового рішення: воно повинно містити конкретні обставини, що доводять безпечність і доцільність укладення шлюбу для неповнолітнього. Найчастіше такою обставиною виступає вагітність або народження дитини, однак суди можуть вимагати додаткові докази щодо матеріального забезпечення, житлових умов та правового статусу майбутнього подружжя. Процесуальна логіка передбачає також оцінку характеру взаємин між сторонами, хоча суди зазвичай обмежуються опитуванням заявників, розуміючи делікатність тематики і серйозність наслідків ухваленого рішення [1].

Після завершення дослідження доказів і слухань суд постановляє рішення. Якщо заява задовольняється, у рішенні зазначається, що неповнолітній особі надається право на шлюб із конкретною особою, що стає підставою для реєстрації шлюбу в органі ДРАЦС відповідно до частини третьої статті 23 Сімейного кодексу України. У разі відмови заявник має право оскаржити рішення в апеляційному порядку. На практиці непоодинокі випадки, коли апеляційні суди скасовують відмову суду першої інстанції через неповне дослідження обставин або неправильну оцінку доказів. Процесуальна специфіка справ цієї категорії передбачає дотримання конфіденційності. Суд може задовольнити клопотання про закритий розгляд справи для захисту моральних прав і гідності заявника, що відповідає положенням статті 7 ЦПК України [7]. Хоча участь прокуратури в таких справах не є обов'язковою, прокурор має право вступити у процес для захисту прав неповнолітнього за статтею 45 ЦПК України [2].

Окрему увагу суд приділяє випадкам фактичного спільного проживання неповнолітніх осіб до шлюбу. У таких справах аналізується тривалість і характер відносин, зокрема для виявлення можливих фактів примусу. Як зазначає Т. С. Андрущенко, суд застосовує своєрідний «тест на добровільність», перевіряючи, чи є рішення про шлюб усвідомленим і вільним від зовнішнього тиску. Після винесення позитивного рішення його копія видається заявникові для подання до органу ДРАЦС. Після реєстрації шлюбу між сторонами виникають усі передбачені законом права та обов'язки подружжя, зокрема щодо майнових прав, аліментних зобов'язань і спадкування. Якщо ж у подальшому буде встановлено, що рішення базувалося на недостовірних відомостях, наприклад сфальсифікованій довідці, воно може бути переглянуте в апеляційному чи касаційному порядку або за нововиявленими обставинами [5].

Слід зазначити, що процедура розгляду таких справ суттєво впливає на долю неповнолітніх, а тому суди мають керуватися принципом пріоритету інтересів дитини. Також це відповідає загальній тенденції розвитку сімейного права, яке намагається знайти розумний баланс між охороною малолітніх від небажано ранніх шлюбів та пошаною до свободи особи у виборі сімейного статусу. Примус до шлюбу відсутній, у правових державах, які керуються ідеалами свободи та гідності особистості. Ця думка втілена й у сучасній українській процедурі, оскільки суд тільки надає згоду, коли впевнений у тому, що від цього виграють усі учасники правовідносин, насамперед неповнолітній. Окремим питанням у судовій практиці є строк дії рішення суду про надання права на шлюб. Закон прямо не встановлює будь-яких обмежувальних термінів, проте логіка підказує, що таке рішення має реалізуватися в найкоротші терміни, оскільки підстави для зниження віку (наприклад, вагітність) можуть втратити актуальність. Тому органи ДРАЦС, керуючись внутрішніми інструкціями, зазвичай рекомендують заявникам не зволікати. Проте, якщо від дня ухвалення рішення мине тривалий час і обставини суттєво зміняться (скажімо, припиниться фактичний шлюб чи зникне бажання осіб узаконювати стосунки), реєстрація шлюбу, очевидно, не відбудеться [1].

Висновки. Дослідження показало, що процедура розгляду справ про надання права на шлюб у цивільному судочинстві є важливим механізмом захисту прав неповнолітніх осіб, які мають об'єктивні підстави для створення сім'ї до досягнення загального шлюбного віку. Законодавство України передбачає індивідуальний підхід до таких справ, однак аналіз практики виявив проблеми: нечіткі критерії оцінки інтересів заявників, недостатню участь органів опіки та брак стандартів доказування. Суди перевіряють досягнення 16-річного віку, наявність реальних обставин для шлюбу, відсутність законодавчих перешкод і враховують принцип найкращих інтересів дитини. Особливе значення має ретельне мотивування рішень і забезпечення конфіденційності розгляду справ. У випадку задоволення заяви рішення стає підставою для реєстрації шлюбу, а всі подальші правові наслідки регулюються нормами шлюбного права. Отож, підсумовуючи, процедура вимагає вдосконалення шляхом конкретизації критеріїв інтересів заявників, впровадження обов'язкової психологічної експертизи та чіткого регулювання строків реалізації рішення для підвищення ефективності правового захисту неповнолітніх осіб.

Список використаних джерел:

1. Balyuk T. M. Legal nature of individual proceedings in cases of granting the right to marriage. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2021. No. 64. P. 88–93. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.64.16> (date of access: 05.04.2025).
2. Андрущенко Т. С. Особливості укладання та нотаріального посвідчення аліментного договору між фактичним подружжям: матеріальний та процесуальний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : Серія: Право. 2012. Т. 1, № 20. С. 145–148. URL: <https://surl.li/pjxhwa> (дата звернення: 05.04.2025).
3. Крат В. Сім'я. Шлюб. Недійсність шлюбу: практика Верховного Суду. Київ : Верхов. Суд, 2023. 29 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/ned_shlubu_Krat.pdf (дата звернення: 04.04.2025).
4. Німак М. О. Проведення у справах про надання права на шлюб. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 824. С. 186–193. URL: <https://surl.li/blcjfp> (дата звернення: 05.04.2025).
5. Резникова М. Процесуальний порядок розгляду справ про надання права на шлюб: практичні аспекти. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2015. № 3. С. 57–62. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/57_62_Protsesualniy%20poryadok%20rozglyadu%20sprav%20pro%20nadannya%20prava%20na%20shlyub_praktichni%20aspekti.pdf (дата звернення: 05.04.2025).
6. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III : станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 01.04.2025).
7. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 1 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 05.04.2025).
8. Ясинок М. М. Особливості судового розгляду справ щодо надання неповнолітнім особам права на шлюб. *Університетські наукові записки*. 2008. № 3. С. 90–93. URL: <https://surli.cc/kvegpdpd> (дата звернення: 05.04.2025).

Сірман К. В.,

здобувачка вищої освіти

Інституту права ім. І.Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ ТА ВЕТЕРАНАМ

Питання медичного забезпечення військовослужбовців і ветеранів в Україні є особливо актуальним в умовах триваючої війни. Захисники країни потребують не лише якісної допомоги під час служби, а й довготривалого медичного супроводу після повернення. Ветерани часто мають наслідки поранень і психологічних травм, що потребує доступної, кваліфікованої підтримки [2;3].

Попри наявні законодавчі гарантії, на практиці існують серйозні проблеми: труднощі з проходженням ВЛК, обмежена реабілітація, слабка взаємодія між військовими та цивільними медичними структурами, черги, нестача психологічної допомоги [5].

Це зумовлює необхідність наукового аналізу практичних аспектів доступності та якості медичних послуг для військових і ветеранів, що активно досліджується як в Україні, так і за її межами.

Відповідно до **статей 3, 17, 22 та 49 Конституції України**, держава зобов'язана забезпечити ефективну систему медичного забезпечення для військовослужбовців та ветеранів [1]. **Стаття 3** визначає життя і здоров'я людини як найвищу соціальну цінність, що покладає на державу прямий обов'язок їх захищати. **Стаття 17** встановлює соціальні гарантії для осіб, які перебувають на службі в Збройних Силах України та інших військових формуваннях, включно з медичною допомогою як елементом соціального захисту.

Згідно зі **статтею 22**, прийняття нових законів не повинно призводити до звуження існуючих прав, зокрема у сфері охорони здоров'я. А **стаття 49** гарантує право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, підкреслюючи безоплатність надання такої допомоги в державних і комунальних медичних закладах.

Таким чином, конституційні норми забезпечують правову основу для формування спеціального законодавства, яке надає військовим та ветеранам широкі можливості для отримання безоплатної, своєчасної та якісної медичної допомоги, включаючи реабілітаційні послуги, психологічну підтримку та спеціалізоване лікування [2; 3].

Нормативно-правове регулювання надання медичної допомоги військовослужбовцям та ветеранам в Україні є багаторівневим і охоплює як загальні конституційні положення, так і спеціалізоване законодавство та підзаконні акти. У зв'язку з триваючим збройним конфліктом це питання набуло особливої ваги [4].

Конституція України закріплює базові права громадян на охорону здоров'я (стаття 49), визнає життя та здоров'я людини найвищою соціальною цінністю (стаття 3), гарантує недопущення звуження існуючих прав (стаття 22), а також покладає на державу обов'язок захищати соціальні права військовослужбовців (стаття 17). Ці норми створюють основу для формування спеціального правового режиму медичного забезпечення військових та ветеранів.

Спеціальне законодавство охоплює низку ключових законів: «Про оборону України», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та «Про статус ветеранів війни». Вони визначають права військових на безоплатне медичне обслуговування, реабілітацію, психологічну допомогу, лікування в державних і військових закладах, а також додаткові пільги.

Крім того, існує великий обсяг підзаконних актів – постанов Кабінету Міністрів України, наказів МОЗ та Міноборони, які деталізують порядок надання медичної допомоги, затверджують перелік послуг, вимоги до закладів, персоналу й механізми фінансування. Наприклад, постанови КМУ щодо порядку лікування ветеранів і військових у спеціалізованих закладах чи наказ МОЗ №379 щодо надання допомоги під час воєнного стану.

У 2022 році Верховна Рада України внесла зміни до законодавства, передбачивши можливість лікування військових за кордоном, безоплатну психологічну реабілітацію та відшкодування витрат на проїзд до місць лікування [2]. Крім того, законодавство передбачає щорічні обстеження, стоматологічну допомогу та оздоровлення дітей військовослужбовців [5].

Окрему увагу держава приділяє питанню психологічної допомоги та реабілітації. Постановою КМУ №1338 затверджено процедуру надання психологічної допомоги ветеранам і членам їхніх сімей, визначено відповідальні установи, джерела фінансування та стандарти послуг. Також значущими є укази Президента України щодо координації реабілітації поранених учасників АТО/ООС та впровадження міжнародної допомоги (зокрема Трастового фонду НАТО) через постанову №238.

Однак, попри широку нормативну базу, практика засвідчує необхідність її вдосконалення. Існують проблеми з реалізацією законів, недостатнє фінансування, дефіцит фахівців, слабка координація між відомствами. Тому держава має не лише оновлювати законодавство згідно з реаліями війни, а й забезпечувати його дієвість через практичні механізми – навчання кадрів, створення логістичної системи, цифровізацію та контроль якості послуг.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 груд. 1991 р. № 2011-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 15. – Ст. 190. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовт. 1993 р. № 3551-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 4. – Ст. 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
4. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2232-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
5. Постанова Кабінету Міністрів України № 1338 «Про затвердження Порядку та умов надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб» від 29 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-п#Text>

Свирида Я. П.,

здобувачка вищої за спеціальністю 081 «Право»

Інституту права ім. І.Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ УГОД МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Ухвалення в Україні центрального спеціального Закону України «Про медіацію» дозволило зробити ключовий крок на шляху до запровадження процедури медіації та встановлення цього інституту. Практика процедури медіації існувала у вітчизняному законодавстві навіть без існування окремого нормативно-правового акту. А його поява лише є закономірним наслідком розвитку цього способу врегулювання спорів.

Таким чином, варто проаналізувати позитивні зрушення у національному законодавстві, що стали результатом ухвалення даного Закону. По-перше, цей нормативно-правовий акт законодавчо закріплює визначення національної моделі медіації та її основних ознак і принципів, що узгоджується із європейським законодавством на шляху до євроінтеграції України. По-друге, законодавчий акт визначає статус медіатора, закріплює його правову форму та обов'язкові елементи такого статусу. По-третє, даний закон більш інформативно доносить інформацію про посередництво суспільству, наголошуючи на існуванні такого альтернативного виду вирішення конфліктів у правовій площині. По-четверте, існування спеціального закону про медіацію дозволило глибше інтегрувати право ЄС у законодавство України, адже процедури медіації у європейському праві допустимі, а їх директиви та регламенти є елементами імплементації у вітчизняне законодавство. Також даний нормативно-правовий акт зумовив цілу низку прогресивних змін у суміжних законодавчих документах, зокрема у цілій низці кодексів, наприклад, у Цивільному процесуальному кодексі [13, с.51].

Однак, попри прогресивність та своєчасність прийняття такого нормативно-правового акту, в Україні є певні проблемні аспекти реалізації угод медіації та медіаційної процедури в цілому.

Зокрема, вони проявляються у відсутності законодавчих положень, які регулювали б питання медіативних процедур до звернення до суду, під час судового провадження і під час виконання судового рішення. На думку Лукашевича І., відсутність такого уточнення може призвести до зниження ефективності медіаційної процедури та важливості медіаційної угоди і її сприйняття сторонами, оскільки це може сформувати у пересічних громадян стереотипний погляд на неформальність медіації як способу врегулювання спору, а відтак, і на її юридичну значимість [13, с.51-52].

Даний автор у своїй статті «Правове забезпечення медіації в Україні: недоліки та перспективи вдосконалення крізь призму досвіду країн Європейського Союзу» вказує на неточність правового забезпечення принципів медіації. Основні принципи цивільного права чітко відображені у спеціальному законі, тоді як європейська законодавча база уточнює принципи медіації такими засадами: принцип прозорості процесу медіації, принцип змагальності сторін медіації, принцип ефективності медіації та принцип доступності медіації на будь-якому етапі вирішення спору.

Черговим недоліком є й досить поверхнева регламентація процедури проведення медіації, а з урахуванням особливостей правових галузей ця проблема стає гострішою [13, с.52]. Медіаційна угода та її зміст різняться залежно від галузі права та сторін медіації, а отже, суть угоди та її наповнення не може бути універсальним. Вітчизняний законодавець дійсно досить поверхнево вказав на основні елементи такої угоди, засвідчивши лише те, що зміст угоди залежить від предмета.

Отож, можна констатувати на основі аналізу, що в Україні діє спеціалізована модель медіації – сутність зводиться до ухвалення уніфікованого спеціального законодавчого акту, який стосується виключно питань організації і процедури медіації у відповідній країні або закріплює правові основи здійснення медіації та інших суміжних альтернативних засобів врегулювання спору в цілому.

Попри її загальну ефективність та врегулювання найбільш важливих елементів процедури, механізм медіації в Україні має проблемні аспекти, що потребують вирішення та запровадження більш гнучких підходів.

Список використаних джерел:

1. Лукашевич І. Правове забезпечення медіації в Україні: недоліки та перспективи вдосконалення крізь призму досвіду країн Європейського Союзу. *Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень*. 2024. С. 49–54. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.6> (дата звернення: 28.04.2025).

Семенюк В. В.,

здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти Національного університету «Острозька академія»

ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА СВОБОДУ ВИБОРУ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я І ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Постановка проблеми. Актуальність дослідження практики реалізації права людини на свободу вибору у сфері охорони здоров'я і здоров'я населення зумовлена потребою в ефективному забезпеченні базових прав і свобод, що лежать в основі демократичного суспільства. Право на охорону здоров'я є одним із ключових соціальних прав, яке закріплене у міжнародно-правових актах, таких як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Недостатня імплементація міжнародних стандартів у національні системи охорони здоров'я, бюрократичні бар'єри та фінансові обмеження у доступі до медичних послуг призводять до того, що пацієнти не завжди можуть реалізувати своє право на свободу вибору у медичній сфері. Практика реалізації цього права залежить від комплексного підходу, який включає законодавче врегулювання прав пацієнтів, забезпечення інформованої згоди, розширення можливостей вибору медичних послуг, а також створення ефективної системи фінансування охорони здоров'я, що унеможливує дискримінацію за економічним принципом.

Метою цієї доповіді є дослідження практики реалізації права людини на свободу вибору у сфері охорони здоров'я і здоров'я населення. У доповіді аналізуються теоретичні засади цього права, законодавство та судова практика, як на національному рівні, так і в межах юрисдикції Європейського суду з прав людини, з акцентом на ефективність правових механізмів захисту цього права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема свободи вибору в сфері охорони здоров'я і здоров'я населення має важливе теоретичне значення, оскільки тісно пов'язана з правами людини та особистою автономією. У сучасних правових системах, що орієнтовані на міжнародні стандарти, закріплення цього права у законодавстві є невід'ємною частиною розвитку медичного права.

Важливим елементом є те, що свобода вибору в охороні здоров'я нерозривно пов'язана з правом пацієнта на отримання якісної й достовірної інформації, а також з принципом особистої недоторканності, оскільки пацієнт, обираючи конкретну медичну установу чи конкретного лікаря, одночасно приймає рішення, яке безпосередньо впливає на його тілесну й психічну недоторканність. Згідно з положеннями Європейської хартії прав пацієнтів, пацієнт повинен мати можливість одержати інформацію про свій стан здоров'я та змогу для самостійного розсуду в тому, де лікуватися і хто відповідатиме за перебіг терапевтичного процесу [1].

У вітчизняних наукових джерелах право людини на свободу вибору в царині охорони здоров'я визначається як гарантована можливість ініціювати та здійснювати дії, пов'язані з розпорядженням власним здоров'ям, отриманням інформації від декількох різних фахівців, порівнянням їхніх підходів і, у підсумку, прийняттям добровільного й зваженого рішення про лікувальну тактику чи звернення до конкретного медичного закладу.

Юридичною основою в Україні стало передусім закріплення у положеннях ст. 49 Конституції України, які визначають обов'язок держави створювати умови для ефективного медичного обслуговування [2].

Відповідно до п. «д» ч. 1 ст. 6 Основ законодавства про охорону здоров'я, невід'ємним елементом права на охорону здоров'я є вільний вибір лікаря та фахівця з реабілітації, вибір методів лікування та реабілітації відповідно до рекомендацій лікаря та фахівця з реабілітації, вибір закладу охорони здоров'я [3].

Зазначений принцип набув офіційного визнання й у Цивільному кодексі України. Положення ст. 284 Цивільного кодексу України регламентує право особи на отримання медичної допомоги, підкреслюючи її автономію через можливість обирати лікаря та методи лікування з 14 років, а також гарантують

добровільність надання послуг, крім випадків невідкладної загрози життю, коли медична допомога здійснюється без згоди пацієнта чи його законних представників [4].

Таким чином, право на свободу вибору у сфері охорони здоров'я відображає тісний взаємозв'язок між індивідуальною свободою людини та державною відповідальністю за організацію системи медичного забезпечення. Людина набуває можливості діяти активно, керуючись власними міркуваннями про якість, комфорт і навіть етичні цінності лікаря. Законодавчі приписи накладають на державу обов'язок гарантувати, що така свобода не буде ілюзорною, тобто що інфраструктура, рівень фінансування та механізми страхування дадуть змогу громадянину дійсно скористатися правом обирати різні варіанти.

Поступово у вітчизняній судовій практиці сформувався певний комплекс правових орієнтирів, завдяки яким стає зрозумілішим, як саме має працювати свобода вибору на практиці:

- наскільки лікарі зобов'язані рахуватися з позицією хворого;
- чи може пацієнт безперешкодно отримати медичну документацію для вибору іншого закладу;
- якою є відповідальність влади за створення належних умов конкуренції та інформування.

Наведене підтверджує заочне рішення Ордонікідзевського районного суду м. Харкова від 17 травня 2016 року по справі № 644/2876/16-ц, де суд став на бік пацієнта, якому відмовили у видачі амбулаторної картки. Суд визнав, що право на інформацію про стан здоров'я включає доступ до власної медичної документації, що є необхідною умовою реалізації права на свободу вибору лікаря чи медичного закладу. Посилання медичного закладу на внутрішні накази були визнані такими, що суперечать Конституції та медичному законодавству [5].

Також варто зазначити про постанову Харківського апеляційного суду від 14 березня 2019 року по справі № 638/1302/18, де суд визнав порушення права пацієнта на належну відповідь за Законом України «Про звернення громадян», але зазначив, що управління охорони здоров'я не уповноважене видавати направлення на лікування. Право пацієнта на вибір закладу охорони здоров'я є, однак його реалізація має відбуватись відповідно до визначених процедур через лікаря, а не адміністративні органи [6].

Якщо звернутися до міжнародної, зокрема європейської, судової практики, можна відзначити кілька важливих кейсів. Європейський суд з прав людини в деяких справах (К. Х. та інші проти Словаччини, 2009 р., та Х. проти Латвії, 2014 р.) наголосив на потребі забезпечувати громадянам доступ до власних медичних даних, бо це нерозривно пов'язано зі свободою особи розпоряджатися собою й обирати необхідні варіанти лікування [7].

Інший аспект реалізації свободи вибору розглядався у справі «Open Door and Dublin Well Women v. Ireland», 1992 р., де ЄСПЛ наголосив, що держава не повинна перешкоджати людям поширювати чи одержувати інформацію щодо можливих варіантів лікування (зокрема абортів за кордоном). Справедливо зауважити, що контекст тут дещо інший (репродуктивні права), проте правова ідея зіставна – без належної інформації особа не може приймати свідомих рішень щодо свого здоров'я, а будь-які надмірні заборони інформації порушують принцип автономії [8].

Таким чином, можна підсумувати, що в національній практиці суди неодноразово висловлювалися стосовно меж і механізмів реалізації свободи вибору лікаря або закладу охорони здоров'я. Загальна тенденція передбачає підтвердження цього права, проте одночасно наголошується на необхідності дотримуватися процедурних приписів: отримання направлень через профільних фахівців (а не управлінські структури), дотримання протоколів лікування, з'ясування медичних показань.

Міжнародний контекст теж підтверджує, що право на свободу вибору в галузі охорони здоров'я тісно пов'язане з дотриманням автономії пацієнта, наданням доступу до повних відомостей про стан здоров'я, повагою до рішення людини відмовитися від певних втручань і можливістю звертатися до альтернативних закладів. Рішення ЄСПЛ у низці справ наголошують, що держава зобов'язана організувати прозорий і недискримінаційний механізм реалізації цієї свободи, а також належно інформувати громадян про ризики й можливості.

Висновок. У цій доповіді розглянуто проблему свободи вибору в сфері охорони здоров'я і здоров'я населення, яка є важливим елементом прав людини. Законодавче закріплення цього права в Україні забезпечує пацієнтам можливість вільно обирати лікаря та медичний заклад, а також методи лікування. Однак практика показує, що реалізація права обмежена різноманітними факторами, серед яких: недостатня ефективність механізмів захисту прав пацієнтів, фрагментарність нормативно-правової бази та

бюрократичні перепони в отриманні медичних послуг. У зв'язку з цим, ефективна реалізація права на свободу вибору в сфері охорони здоров'я вимагає удосконалення нормативно-правової бази, поліпшення механізмів інформаційної прозорості та захисту прав пацієнтів, а також забезпечення належної державної підтримки у створенні конкурентного середовища в галузі охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. European Union. EU global health strategy. Better Health For All in a Changing World : Communication from the Commission. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022. 32 p. URL: https://health.ec.europa.eu/system/files/2023-10/international_ghs-report-2022_en.pdf (date of access: 01.05.2025).
2. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.05.2025).
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII : станом на 5 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 02.05.2025).
4. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 10 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.05.2025).
5. Заочне рішення Орджонікідзевського районного суду м.Харкова від 17.05.2016 у справі № 644/2876/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/57804207> (дата звернення: 02.05.2025).
6. Постанова Харківського апеляційного суду у складі колегії суддів судової палати з розгляду цивільних справ від 14.03.2019 у справі № 638/1302/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80520075> (дата звернення: 02.05.2025).
7. Рішення Європейського суду з прав людини від 28.04.2009 у справі К.Х. та інші проти Словаччини. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-145421&filename=CASE%20OF%20K.H.%20AND%20OTHERS%20v.%20SLOVAKIA%20-%20\[Ukrainian%20Translation\]%20by%20the%20All-Ukrainian%20Public%20Organization%20“Foundation%20of%20Medical%20Law%20and%20Bioethics%20of%20Ukraine”.pdf&logEvent=False](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-145421&filename=CASE%20OF%20K.H.%20AND%20OTHERS%20v.%20SLOVAKIA%20-%20[Ukrainian%20Translation]%20by%20the%20All-Ukrainian%20Public%20Organization%20“Foundation%20of%20Medical%20Law%20and%20Bioethics%20of%20Ukraine”.pdf&logEvent=False) (дата звернення: 05.05.2025).
8. Рішення Європейського суду з прав людини від 29.10.1992 у справі Open door and Dublin well woman v. Ireland. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-144744&filename=CASE%20OF%20X%20v.%20LATVIA%20-%20\[Ukrainian%20Translation\]%20by%20the%20COE%20Human%20Rights%20Trust%20Fund.pdf&logEvent=False](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-144744&filename=CASE%20OF%20X%20v.%20LATVIA%20-%20[Ukrainian%20Translation]%20by%20the%20COE%20Human%20Rights%20Trust%20Fund.pdf&logEvent=False) (дата звернення: 05.05.2025).

Слупачик В. А.,

студентка 3 курсу

Навчально-наукового Інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРИМИРЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. В умовах постійного оновлення цивільного процесуального законодавства України зростає актуальність удосконалення механізмів вирішення правових конфліктів. Особливої уваги потребує інститут примирення сторін, який покликаний забезпечити не лише формальне вирішення спору шляхом примирення, а й досягнення реального, взаємоприйнятного результату для обох сторін. Незважаючи на наявність законодавчого регулювання, процедура примирення в українському цивільному процесі досі стикається з низкою практичних і нормативних труднощів, що перешкоджають її ефективному застосуванню.

Часто трапляються випадки, коли судові рішення, навіть після набрання ними законної сили, залишаються невиконаними або не задовольняють жодну зі сторін. Це свідчить про недостатню гнучкість судового процесу щодо врахування інтересів учасників спору та про необхідність активнішого залучення сторін до врегулювання конфлікту. У зв'язку з цим інститут примирення може виступати не лише як спосіб досягнення компромісу, але й як інструмент підвищення ефективності правосуддя.

Крім того, враховуючи значне навантаження на судову систему через велику кількість справ, застосування примирних процедур може суттєво знизити кількість затяжних судових процесів, скоротити терміни розгляду справ і підвищити якість правосуддя. Водночас, актуальним залишається питання адаптації національного законодавства до найкращих міжнародних практик щодо альтернативного врегулювання спорів, зокрема в частині гарантування добровільності, рівності та процесуальних гарантій для сторін.

Впровадження та подальший розвиток інституту примирення в цивільному судочинстві є предметом дослідження багатьох українських науковців, зокрема: Куницький Є. В., Лесько А. О., Сулейманова С. Р., Романадзе Л. Д., Тиханський О. Б. Коноваленко Д. С., та інші.

Функціонування інституту примирення сторін у цивільному процесі України, аналіз його переваг, недоліків і шляхів вдосконалення *є метою цієї доповіді.*

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із найефективніших способів мирного врегулювання правового конфлікту є досягнення сторонами взаємоприйнятного рішення – консенсусу, що ґрунтується на їхній добровільній участі та конструктивному діалозі. Для цього в цивільному процесі передбачені спеціальні правові процедури, спрямовані на забезпечення швидкого, економічно доцільного та менш формалізованого вирішення спорів, порівняно з класичним судовим розглядом.

Чинний Цивільний процесуальний кодекс України закріплює низку механізмів примирення, серед яких: укладення мирової угоди між сторонами; врегулювання спору за участю судді; альтернативний спосіб вирішення конфлікту через процедуру медіації. Крім того, закон надає сторонам низку процесуальних прав, які також сприяють примиренню, наприклад: право позивача відмовитися від позову повністю або частково, відкликати позовну заяву, якщо є місце досягнення домовленостей поза межами судового процесу.

Окремо слід зазначити й альтернативні способи врегулювання цивільних спорів, які хоч і не є елементами державного правосуддя, однак активно використовуються в юридичній практиці: третейський розгляд справ і звернення до міжнародного комерційного арбітражу. Вони передбачають вирішення спору на підставі автономії волі сторін, часто з урахуванням специфіки договірних відносин, і можуть стати ефективною альтернативою для комерційних спорів.

Таким чином, цивільне процесуальне законодавство України створює широкі можливості для реалізації примирних процедур на всіх етапах судового провадження. Водночас на практиці ефективність їхнього застосування залежить як від правової культури сторін, так і від рівня інституційної підтримки альтернативних способів врегулювання спорів.

Варто зазначити більше про укладання мирової угоди між сторонами. Наразі чинним Цивільним процесуальним кодексом України встановлено, що характерними ознаками мирової угоди є те, що вона: 1) відповідає нормам закону; 2) може бути укладена тільки у справах позовного провадження; 3) заснована на компромісі сторін, їх взаємних поступках; 4) може стосуватися лише прав та обов'язків осіб, які її укладають; 5) обмежена предметом пред'явленого до суду позову; 6) не порушує прав, свобод чи законних інтересів інших осіб.

Мирова угода є правочином, який виражає взаємне волевиявлення сторін цивільного процесу, спрямоване на розв'язання спору між ними на основі поступок та припинення подальшого судового розгляду, якщо умови мирової угоди не суперечать закону чи не порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб та її можливо виконати.

Можна процитувати суддю КЦС ВС Ольгу Ступак, яка зазначає: «Найкращий спосіб вирішення спорів про поділ майна подружжя, – це укласти мирову угоду». Вона додала, що можна укласти договір про поділ і без суду, звернувшись до нотаріуса. Якщо ж не дійшли згоди на цьому етапі, суд може посприяти сторонам у розв'язанні спірних питань на стадії врегулювання спору за участю судді. А далі можна укласти мирову угоду як на стадії розгляду справи в суді першої, так і в апеляційній або й касаційній інстанції.

Суд, здійснюючи правосуддя, обмежений в можливості збору доказів за власною ініціативою і може досліджувати та оцінювати тільки ту інформацію, що її надали сторони (на засадах безпосередності дослідження доказів), об'єктивна істина у справі залишається для нього фактично недосяжною. Суд також не має можливості посприяти сторонам у здійсненні їх процесуальних прав відповідно до тієї ж засади, яка зобов'язує суд здійснювати правосуддя неупереджено. Тому можна дійти до висновку, що існують такі випадки, коли він так і не отримує уявлення про те, що стало причиною конфлікту між сторонами, і не може сприяти його розв'язанню. Інколи сторін не влаштовують судові рішення або одна сторона перешкоджає виконанню прийнятого по справі судового рішення. Тому, маючи можливість укладення мирової угоди, сторони самостійно урегульовують свій спір, не чекаючи від суду встановлення об'єктивної істини у справі, і визначають собі низку прав та обов'язків, які впливають із суті мирової угоди.

Чинний Цивільний процесуальний кодекс України визначає, що мирова угода має стосуватися лише прав та обов'язків сторін, – це одна з її ознак. Якщо звернути увагу на стару редакцію ЦПК, то при укладенні мирової угоди обов'язковою була прив'язка до предмета спору, тобто тепер відповідно до ч. 1 ст. 207 ЦПК у мировій угоді сторони можуть вийти за межі предмета спору за умови, що мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів інших осіб.

Якщо сторони вирішили укласти мирову угоду, то вони повинні повідомити про це суд шляхом оформлення спільної письмової заяви на будь-якій стадії судового процесу у позовному провадженні. (ч. 2, ст. 207 ЦПК). Ця заява фіксується відповідно у журналі судового засідання. Варто зазначити, що прямої вказівки на приєднання тексту мирової угоди і до матеріалів провадження немає. З огляду на те, що до матеріалів цивільної справи приєднується все, що її стосується (письмові і речові докази, висновки експертів, роз'яснення спеціалістів, протоколи щодо вчинення інших процесуальних дій поза судовим засіданням тощо), приєднання тексту мирової угоди також не буде зайвим. Далі укладена сторонами мирова угода в обов'язковому порядку затверджується ухвалою суду, у резолютивній частині якої зазначаються її умови. Затверджуючи мирову угоду, суд цією ж ухвалою одночасно закриває провадження у справі. (ч. 4, ст. 207 ЦПК).

Варто пам'ятати, що суд вправі відмовитися від затвердження мирової угоди, укладеної сторонами. У такому разі відмова у затвердженні мирової угоди має місце лише тоді, якщо умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними; або одну із сторін мирової угоди представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Сторони у мировій угоді обов'язково мають передбачити розміри, порядок і терміни виконання покладених на боржника обов'язків. Додатково мирова угода може містити положення щодо умов виконання зобов'язань боржника третіми особами та задоволення вимог кредиторів іншими способами, що не суперечать закону. Суд також зобов'язаний роз'яснити сторонам наслідки ухвалення рішення у зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди, зокрема основним відповідним процесуальним наслідком є закриття провадження у справі, що своєю чергою тягне за собою неможливість повторного

звернення до суду із приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, що були зазначені у позовній заяві (ч. 2 ст. 256 ЦПК України); обов'язок добровільно виконувати зобов'язання, визначені мировою угодою, і можливість її примусового виконання.

У **висновках** зазначаємо, що держава всіяко має сприяти використанню інституту примирення у судовому процесі, зокрема використанню процедури укладання мирової угоди, оскільки особливістю мирової угоди є те, що вона замінює спірні правовідносини сторін безспірним та є можливістю для сторін вирішити конфлікт на чітко визначених умовах, щоб це найбільш відповідало їхнім інтересам.

Примирення є не лише формальною процедурою, а й реальним механізмом, який дозволяє сторонам самостійно регулювати свої спірні відносини. Такий підхід також сприяє зниженню навантаження на судову систему, скороченню строків розгляду справ та економії коштів сторін.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України: кодекс від 18.03.2004, редакція від 23.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
2. Куницький Є. В. Інститут примирення сторін у цивільному процесі України: дис. ... д-ра філософії: 081 – Право. Київ, 2021. 177 арк.
3. Куницький Є. В. Мирова угода як форма примирення сторін у цивільному процесі: Право і суспільство. Київ 2020. № 3. С. 68-74.
4. Черняк, Ю. В. Інститут мирової угоди із сімейно-правових спорів у міжнародному цивільному процесі / Ю. В. Черняк // Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Право / гол.ред. Ю. М. Бисага. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2016. – С. 103.

Стрілець У. В.,

студентка 3-го курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА СУТНОСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Постановка проблеми. Права людини у сфері охорони здоров'я становлять сукупність юридично гарантованих можливостей, що забезпечують кожній особі умови для збереження, підтримки та відновлення здоров'я. Це – інтегральна частина загальної системи прав людини, закріплена у міжнародних актах, таких як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, а також у національному законодавстві. В умовах стрімкого розвитку медичних технологій, а також дедалі ширшого впровадження цифрових інструментів у сферу охорони здоров'я, стає все важливішим забезпечити доступ громадян до інформації про їхній стан здоров'я. Пацієнти повинні мати змогу отримувати не лише загальні відомості про свій діагноз та лікування, але й добре розуміти наслідки своїх медичних рішень. Це право дає можливість пацієнтам брати участь у процесі прийняття рішень щодо свого здоров'я, що є основою для ефективного лікування та запобіганню різних захворювань. Зокрема, своєчасна інформація про стан здоров'я дає можливість людям змінювати спосіб життя, попереджати серйозні захворювання і активно управляти власним здоров'ям. Стає вона особливо важливою в умовах пандемій, таких як COVID-19, коли доступ до оперативної та достовірної інформації безпосередньо впливає на рівень захисту громадян, їхнє ставлення до профілактичних заходів і медичних рекомендацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суть цих прав полягає у забезпеченні фізичного, психічного й соціального благополуччя особи, доступу до якісної медичної допомоги, гідних умов лікування та профілактики захворювань. Особливістю цього права є його тісний зв'язок з іншими правами – на життя, особисту недоторканність, соціальне забезпечення, освіту, а також на свободу інформації.

У сфері охорони здоров'я права людини мають свої характерні риси. По-перше, вони мають комплексний характер, оскільки включають як позитивні зобов'язання держави (забезпечення медичних послуг, фінансування галузі, підготовка кадрів), так і негативні (утримання від втручання у приватне життя особи без її згоди). По-друге, ці права мають динамічну природу, тобто змінюються залежно від розвитку медичних технологій, соціально-економічних умов і рівня правової свідомості населення.

Ще однією особливістю є наявність принципу недискримінації у доступі до охорони здоров'я. Кожна особа, незалежно від статі, віку, соціального статусу, національності чи інших ознак, має право на медичну допомогу в обсязі, передбаченому законом. Також важливою є інформована згода – елемент, що забезпечує автономію пацієнта та гарантує повагу до його вибору.

Права людини у сфері охорони здоров'я відіграють важливу роль у формуванні демократичного суспільства, де кожна особа має можливість реалізовувати свої потреби та потенціал у безпечному та здоровому середовищі. Їх дотримання є ключовим критерієм ефективності державної політики у сфері медицини та соціального захисту.

Конституція України встановлює, що кожен громадянин, в тому числі і дитина, має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Забезпечення охорони здоров'я здійснюється через державне фінансування різних соціально-економічних, медико-санітарних і профілактичних програм. Крім того, держава створює умови для доступного і ефективного медичного обслуговування для всіх громадян, сприяє розвитку фізичної культури і спорту, підтримує санітарно-епідемічне благополуччя та забезпечує безпечне середовище для життя та здоров'я, що є критично важливим для здоров'я дітей [1].

Зміст конституційного права на охорону здоров'я детально розкривається у Розділах I та II Конституції України. Зокрема, у статті 3 Основного Закону вказується, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Більше того, Конституція зазначає, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Таким чином, право громадянина на життя і здоров'я є основою для забезпечення його охорони державою [2].

Однак питання, чи мають право на медичне обслуговування особи, які не є громадянами України, залишається відкритим і викликає дискусії. Конституція не уточнює, що саме мається на увазі під поняттям «кожен», проте її положення орієнтовані на забезпечення реалізації права на охорону здоров'я для всіх, хто проживає на території держави: «Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування».

Сучасне законодавство України не має категорії «права особи на здоров'я», замість цього використовуються терміни, такі як «право на охорону здоров'я». Права, що включаються до цієї категорії, складають комплекс особистих немайнових прав, які забезпечують існування фізичної особи в рамках цивільного законодавства. Це включає право на усунення небезпеки для життя і здоров'я, право на захист від протиправних посягань, право на медичну допомогу, право на інформацію про стан свого здоров'я, а також право на медичну таємницю та право на донорство [3].

У наукових колах існують різні погляди на визначення права людини на здоров'я. Так, Р. Стефанчук вважає, що право на здоров'я є суб'єктивним правом фізичних осіб, яке забезпечує право володіти, користуватися і розпоряджатися своїм здоров'ям, а також його правову охорону [4]. С. О. Сліпченка, О. Л. Зайцева визначає це право як особисте немайнове право людини, яке охоплює сукупність правомочностей, що регулюють відносини з використання блага здоров'я [5]. В. Бігун акцентує увагу на тому, що для забезпечення прав людини необхідно створити умови, які сприятимуть їхньому поважанню та ефективному здійсненню [6].

Конституція України також встановлює, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, проте чітко не визначено, хто саме є «кожним». З аналізу міжнародних актів і національного законодавства можна зробити висновок, що норми Конституції стосуються всіх осіб, незалежно від їх громадянства. Водночас питання безоплатності медичної допомоги є складним. Для громадян України медична допомога в державних і комунальних установах надається безкоштовно, що визначено в частині 3 статті 49 Конституції [1].

Таким чином, вивчаючи аспекти права людини на охорону здоров'я в контексті українського законодавства, можна зробити висновок, що Конституція України, Основи законодавства України про охорону здоров'я та Цивільний кодекс України чітко визначають зміст цього права та особливості його реалізації.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Кадуха І.В. Право на охорону здоров'я в системі соціальних прав людини. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 3. С. 313–318
3. Червяк С.І. Поняття та змістовні складові права на охорону здоров'я з позиції адміністративного права. Юридичний науковий електронний журнал. № 9. 2021. С. 444–447
4. Цивільне право. Загальна частина: навчальний посібник / за заг. ред. С. О. Сліпченка, О. Л. Зайцева. Харків: ХНУВС, 2022. 332 с.
5. Стефанчук М.О. Зміст права людини на охорону здоров'я. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. С. 144–148
6. Бігун В. Судове право розуміння у механізмі забезпечення прав людини URL: <http://bihun.in.ua/jushits/jurhit/article/632/>.

Хінтицька К. Р.,

студентка 4 курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ТА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ

Актуальність проблеми полягає у важливості забезпечення захисту прав та інтересів пацієнтів, функціонуванні системи охорони здоров'я. Висвітлення цієї проблематики є важливим для забезпечення справедливості та рівності у наданні медичних послуг, адже стосується захисту прав людини, тобто встановлення механізмів захисту від можливих порушень.

Гарантії реалізації прав людини у сфері охорони здоров'я становлять комплексну систему правових, інституційних та організаційних механізмів, спрямованих на забезпечення доступу громадян до якісної медичної допомоги. В основі цієї системи лежать конституційні гарантії, які закріплюють право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Н. В. Павловська зазначає, що праву людини на здоров'я відповідає обов'язок всіх інших осіб стримуватися від дій, що порушують це право: право на охорону здоров'я припускає наявність відповідних цьому праву обов'язків з боку спеціальних суб'єктів, що зобов'язані згідно із законодавством уживати необхідних заходів для збереження та зміцнення здоров'я кожної людини, підтримання її життя, надання їй медичної допомоги в разі втрати здоров'я.¹

Як вже зазначалося, Конституція України визначає, що держава гарантує кожному громадянину право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Слід підкреслити, що питання гарантії реалізації права на охорону здоров'я врегульовано також і цивільним законодавством. Зокрема, у статті 283 ЦК України визначено, що право кожної фізичної особи на охорону здоров'я є особистим немайновим правом, яке забезпечує її природне існування.

У статті 8 Основи зазначається, що держава визнає право кожного громадянина України на охорону здоров'я і забезпечує його захист. Кожен громадянин має право на безоплатне отримання у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медичної допомоги, до якої належать: екстрена медична допомога; первинна медична допомога; спеціалізована медична допомога; паліативна допомога.

Також зазначається, що держава гарантує громадянам України та іншим визначеним законом особам надання необхідних медичних послуг та лікарських засобів за рахунок коштів Державного бюджету України на умовах та в порядку, встановлених законодавством.

Ю. С. Шемшученко та інші автори аналізують гарантії прав і свобод людини і громадянина як «умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення в повному обсязі і всебічну охорону прав, і свобод особистості. Поняття «гарантії» охоплює всю сукупність об'єктивних та суб'єктивних факторів, спрямованих на практичну реалізацію прав і свобод, на усунення можливих перешкод їхнього повного чи неналежного здійснення».²

О. Ф. Скакун підкреслює, що «гарантії прав, свобод і обов'язків людини та громадянина є системою соціально-економічних, політичних, юридичних умов, способів та засобів, які забезпечують їхню фактичну реалізацію, охорону та надійний захист. Коли немає гарантій, то права, свободи та обов'язки людини та громадянина набувають форми «заяв про наміри»».³

І. Й. Магновський зауважує, що «гарантії – умови, засоби і способи суспільства та держави і похідних від неї інститутів влади, які забезпе-чують фактичну реалізацію, охорону та захист прав і свобод».⁴

¹ Павловська Н. В. : Теорія та практика захисту моральних благ цивільним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Павловська. – Харків, 2002. – 212 с.

² Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1: А–Г. 672 с.

³ Скакун. О.Ф. : Теория государства и права. Х: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.

⁴ Магновський І. Й. : Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект): дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.01. К., 2003. 221 с.

Як зазначають О. Ю. Олійник, С. Д. Гусарєв, І. Н. Погрібний та деякі інші юристи: «гарантії представлені певними умовами та засобами, що уможливають втілення в життя проголошених прав, свобод та обов'язків». ⁵

Проаналізувавши точки зору науковців, можна дійти висновку, що доцільно гарантії реалізації права на охорону здоров'я та медичну допомогу визначити як складну систему відповідних державних, політичних, економічних, культурних, інших умов і засобів, що спрямовані на реалізацію конституційних прав. Відсутність єдиного підходу щодо систематизації гарантій прав і свобод громадян пояснює різні підходи дослідників щодо цього питання.

У межах цього питання В. Ф. Погорілко зауважує, що «система гарантій конституційних прав і свобод представлена загальними та спеціальними (юридичними) гарантіями». ⁶

В. М. Безчасний підкреслює той факт, що відповідні економічні, політичні, організаційні й правові умови, а також способи і методи, за допомогою яких забезпечується справжній захист прав і свобод людини і громадянина, створюють систему відповідних гарантій і мають складну структуру. Передусім, йдеться про загальні гарантії, які представлені всіма вказаними умовами, і спрямовані не лише на практичну реалізацію прав і свобод, а також і на подолання усіляких причин та перешкод на шляху їх здійснення. Наступними слід розглядати спеціальні гарантії, суто юридичні правові засоби та способи, метою існування яких є захист прав, усунення їх порушень та, відповідно, належне їх відновлення. ⁷

Аналізуючи систему гарантій прав і свобод національних меншин, О. М. Биков зазначив, що вона включає: «1) соціальне забезпечення; 2) правовий захист». ⁸

Переважна більшість науковців розділяють позицію, що існує дві групи гарантій. Перша група – загальні, тобто загально-соціальні, представлені умовами політичного, економічного, соціального та ідеологічного характеру. Друга – суто юридичні, тобто спеціальні. Я підтримую такий підхід науковців та вважаю, що практична реалізація гарантій конкретно права на медичну допомогу, охорону здоров'я та медичне страхування охоплюється двома групами гарантій: як загальними, так і юридичними (спеціальними). До загальних гарантій цього права належать політичні, економічні, соціальні, духовні (культурні) та інформаційні гарантії. Загальні гарантії – це сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників реалізації прав і свобод людини, запобігання причинам неповної або неналежної реалізації, подолання перешкод і захисту прав від порушень.

Юридичні (спеціальні) гарантії, які закріплені в праві і безпосередньо забезпечують процес реалізації права відіграють значну роль, включають всі правові засоби, завдяки яким здійснюється реалізація і охорона прав і свобод людини і громадянина, оскільки забезпечуються юридичною відповідальністю держави та її органів всіх рівнів за порушення прав і законних інтересів осіб і сприяють підвищенню гарантій їх реалізації. ⁹

Тобто загалом, гарантії права на охорону здоров'я та медичну допомогу поділяються на дві групи: загальні та юридичні (спеціальні), кожна з яких складається з певних елементів. До групи загальних гарантій належать політичні, економічні, соціальні, культурні та інформаційні гарантії, а до юридичних (спеціальних) – нормативні, інституційні (організаційні) та міжнародно-правові гарантії.

Правові гарантії у сфері охорони здоров'я забезпечуються широким колом нормативно-правових актів, що регулюють різні аспекти медичної діяльності. Законодавство закріплює права пацієнтів, серед яких право на якісну медичну допомогу, право на вибір лікаря та медичного закладу, конфіденційність медичної інформації та інформовану згоду на лікування. Особлива увага приділяється механізмам

⁵ Теорія держави і права : Навч. посіб. / Олійник А. Ю., Гусарєв С. Д., Слюсаренко О. Л. К. : Юрінком Інтер, 2001. 76 с.; с. 128 Погребной И. М., Шульга А. М. Теория права: Учебное пособие. Харьков: Ун-т внутр. дел, 1998. 148 с.

⁶ Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. : Конституційне право України : Підручник. К. : Правова єдність, 2010. 432 с.

⁷ Конституційне (державне) право зарубіжних країн : Навч. посіб. / В. М. Бесчастний, О. В. Філонов, В. М. Субботін, С. М. Пашков; За ред. В. М. Бесчастного. К.: Знання, 2007. 467 с.

⁸ Биков О. М. : Внутрішньодержавні нормативно-правові гарантії забезпечення прав та свобод національних меншин в Україні. Право України. 2000. No 8. С. 51

⁹ Мургутова З. О. : Гарантії реалізації права на охорону здоров'я та медичну допомогу. – 2024. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.10>

захисту прав пацієнтів, таким як можливість досудового та судового оскарження неправомірних дій медичних працівників.

Інституційна складова системи захисту представлена мережею установ та організацій, які гарантують реалізацію медичних прав. Центральну роль відіграє Міністерство охорони здоров'я України, яке формує та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я.

Фінансові гарантії реалізуються через механізми бюджетного фінансування системи охорони здоров'я, включаючи Програму медичних гарантій для населення. Безумовно, суттєвим кроком у розвитку системи гарантій реалізації стало впровадження Програми медичних гарантій, яка визначає чіткий перелік медичних послуг, що надаються громадянам безоплатно.

Варто зауважити, що Кабінет Міністрів України у своїй постанові № 1503 від 24.12.2024 р. затвердили порядок реалізації Програми медичних гарантій на 2025 рік. Для цього передбачено понад 175,5 млрд грн, що на понад 16 млрд грн більше, ніж у 2024 році. У документі визначено перелік медичних послуг, які покриватиме держава, тарифи, правила розрахунку їх вартості, а також список лікарських засобів і медичних виробів, які пацієнти зможуть отримати за програмою реімбурсації. З 2025 року всі державні та спеціалізовані заклади охорони здоров'я станли частиною єдиного медичного простору, увійшовши до програми медичних гарантій, що покращить доступність і якість послуг для населення. У межах програми медичних гарантій також вперше фінансуватиметься робота експертних команд з оцінювання повсякденного функціонування особи (ЕКОПФО), які запрацювали в медзакладах з 1 січня 2025 року завдяки реформі медико-соціальної експертизи. Також значно розширили програму реімбурсацію «Доступні ліки».¹⁰

Важливим елементом є запровадження нової моделі фінансування медичних послуг, яка базується на принципі «гроші ходять за пацієнтом», що сприяє ефективному використанню бюджетних коштів. Інформаційна безпека забезпечується завдяки функціонуванню електронної системи охорони здоров'я, яка гарантує прозорість надання медичних послуг та доступ до інформації про стан здоров'я пацієнтів. Електронні системи охорони здоров'я також сприяють ефективному розподілу ресурсів та контролю якості медичних послуг.

Список використаних джерел:

1. Биков О. М. : Внутрішньодержавні норматив-но-правові гарантії забезпечення прав та свобод національних меншин в Україні. Право України. 2000. № 8. С. 51
2. Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2025 році : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2024 р. № 1503. – 2024.
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : Відомості Верховної Ради України – 1996. – № 30. – Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>
4. Конституційне (державне) право зарубіжних країн : Навч. посіб. / В. М. Бесчастний, О. В. Філонов, В. М. Субботін, С. М. Пашков; За ред. В. М. Бесчастного. К.: Знання, 2007. 467 с.
5. Магновський І. Й. : Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект): дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.01. К., 2003. 221 с.
6. Мургутова З. О. : Гарантії реалізації права на охорону здоров'я та медичну допомогу. – 2024. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.10>
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ : Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
8. Офіційний веб-сайт Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua>
9. Павловська Н. В. : Теорія та практика захисту моральних благ цивільним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Павловська. – Харків, 2002. – 212 с.
10. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. : Конституційне право України : Підручник. К. : Правова єдність, 2010. 432 с.
11. Скакун. О.Ф. : Теория государства и права. X: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.
12. Теорія держави і права : Навч. посіб. / Олійник А. Ю., Гусарєв С. Д., Слюсаренко О. Л. К. : Юрінком Інтер, 2001. 76 с.; с. 128 Погребной И. М., Шульга А. М. Теория права: Учебное пособие. Харьков: Ун-т внутр. дел, 1998. 148 с.
13. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1: А–Г. 672 с.

¹⁰ Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2025 році : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2024 р. № 1503. – 2024.

Човпило К. О.,

студентка 3 курсу,

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Воєнний стан в Україні, що був запроваджений у зв'язку з повномасштабною агресією Російської Федерації та призвів до суттєвих змін у функціонуванні всіх державних інституцій, включно з судовою системою. Забезпечення справедливості та правопорядку під час воєнного стану є ключовим елементом стабільності суспільства, однак, в умовах війни цей процес ускладнюється через юридичні та організаційні труднощі. Питання своєчасного і належного розгляду цивільних справ набуває особливої актуальності, оскільки це прямо впливає на дотримання прав громадян і юридичних осіб на доступ до правосуддя. Однак під час воєнного стану можуть виникати обставини, які потребують особливих підходів до вирішення питань строків, зокрема через перенесення судових засідань, проблеми з доступом до судових установ або обмеження в діяльності судів на окупованих територіях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першим проблемним питанням дослідження є положення яке гарантує права кожної особи на розгляд її справи у «розумний строк» незалежно від категорії справи різних виду судочинства. Принцип обумовлений необхідністю забезпечення балансу між ефективністю правосуддя та правами сторін, які можуть бути порушені через надмірні затримки у судовому процесі.

Європейський суд з прав людини [1] у своїй практиці розробив критерії, які дозволяють оцінити, чи були дотримані розумні строки у кожній конкретній справі. До таких критеріїв належать: 1) Складність справи адже більш складні справи, наприклад ті, що пов'язані з великою кількістю учасників або значним обсягом доказів, можуть потребувати більше часу для розгляду; 2) Поведінка сторін і якщо сторона затягує процес або неправомірно діє, це може вплинути на тривалість судового розгляду. Однак, основна відповідальність за забезпечення розумних строків лежить на державі; 3) Поведінка державних органів основний недоліки в організації роботи суду або дії, які затягують процес, можуть стати підставою для порушення принципу розумності строків; 4) А також важливість справи для сторін у спорах, що стосуються соціального забезпечення або прав дитини, ЄСПЛ може вимагати особливої оперативності.

Ключовим нормативним документом є ЦПК [2], однак він не містить чіткого нормативного визначення терміна «процесуальні строки». Однак у статті 67 визначаються їхні види, зокрема, законодавець окреслює їх як строки, встановлені безпосередньо законом, а в разі їхньої відсутності – визначені судом. У межах цих строків учасники процесу мають вчиняти відповідні процесуальні дії.

Науковці також пропонують різні підходи до розуміння процесуальних строків. Так, Р. О. Стефанчук визначає цивільний процесуальний строк як «встановлений законом або судом період часу, впродовж якого може або повинна бути здійснена певна процесуальна дія учасником цивільного процесу» [3, с. 85]. Це визначення підкреслює, що процесуальні строки можуть носити як імперативний, так і диспозитивний характер. О. В. Рожнов, у свою чергу, розглядає процесуальний строк як певний проміжок часу, встановлений законом чи судом для вчинення процесуальних дій сторонами або іншими учасниками судового процесу [4, с. 45].

Важливим механізмом є також можливість проведення дистанційних засідань з використанням сучасних технологій, особливо під час воєнного стану та карантинних обмежень. Це дозволяє не тільки зменшити навантаження на суди, але й уникнути невинуватених затримок у розгляді справ. Зокрема, на практиці така можливість була застосована у справі № 381/3005/19 [5], коли Верховний Суд України визнав, що технічні проблеми та карантинні обмеження не є достатніми підставами для порушення принципу розумних строків, оскільки сторони мали можливість взяти участь у процесі дистанційно.

Окрему проблему становить відсутність чітких критеріїв поняття «розумний строк» судового розгляду. Це питання стало предметом дискусій як серед юристів, так і серед правозастосовної практики. У зв'язку з цим 25 січня 2006 року Верховний Суд України ухвалив лист №1–5/45 «Щодо перевищення розумних строків розгляду справ», у якому було визначено ключові етапи судового процесу, що підлягають оцінці з огляду на їхню відповідність принципу розумності [6].

Якщо розглядати питання розумності строків в умовах воєнного стану, коли частина судів може бути тимчасово недоступна через військові дії, або їхня робота може бути призупинена, забезпечення розумних строків стає ще більш актуальним. ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» надає можливість адаптації процесуальних строків до надзвичайних умов, однак держава повинна вживати заходів для того, щоб навіть у таких умовах права громадян на справедливий суд були забезпечені [7].

Проблема є особливо гострою, оскільки воєнні дії спричиняють не лише фізичну недоступність окремих судових установ, а й впливають на загальну ефективність судової системи. Відповідно, питання гнучкості процесуальних строків, можливості їхнього продовження або призупинення в окремих випадках має вирішуватися з урахуванням як прав людини, так і загальних принципів верховенства права. Відповідно до частини 1 статті 10 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», у разі введення воєнного стану можуть встановлюватися особливі режими роботи державних органів, у тому числі судів. Частина 2 статті 10 цього Закону передбачає, що у разі неможливості здійснення правосуддя судом, який знаходиться у районі бойових дій, Верховний Суд або інший уповноважений орган може ухвалити рішення про зміну територіальної підсудності справ. Згідно з пунктом 4 частини 1 статті 22 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», військове командування разом із військовими адміністраціями може вживати додаткових заходів щодо забезпечення функціонування судової системи. Таким чином, законодавство України дозволяє коригувати процесуальні строки в умовах воєнного стану, враховуючи об'єктивні обставини, що можуть впливати на доступ до правосуддя та розгляд справ у визначені строки.

Відповідно до частини 1 статті 210 ЦПК, суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через шістьдесят днів з дня відкриття провадження у справі. Частина 2 цієї ж статті встановлює, що суд розглядає справу по суті протягом тридцяти днів з дня початку її розгляду. У контексті воєнного стану, відповідно до статті 127 ЦПК України, процесуальні строки можуть бути поновлені або продовжені судом у разі їх пропуску з поважних причин. Відповідно до статті 2 ЦПК, суд зобов'язаний розглядати справи в розумний строк, забезпечуючи ефективний захист прав і свобод громадян.

Висновки. Воєнний стан в Україні, викликаний збройною агресією, став суттєвим викликом для дотримання принципу розумності строків у цивільному судочинстві. Незважаючи на це, держава та судова система вживають активних заходів для збереження прав громадян на справедливий суд. Введення механізмів дистанційного судочинства, використання електронних засобів комунікації, а також можливість продовження процесуальних строків, є ключовими інструментами для подолання труднощів, пов'язаних із війною. Аналіз норм національного законодавства, зокрема Цивільного Процесуального Кодексу України, та роз'яснень Верховного Суду свідчить про прагнення до забезпечення оперативності у розгляді справ і зменшення затримок. При цьому, суди зберігають гнучкість у застосуванні норм щодо строків, намагаючись адаптуватися до складних умов. Міжнародні стандарти, зокрема практики Європейського суду з прав людини, слугують важливим орієнтиром для удосконалення судової системи України в умовах війни. Зокрема, принципи розумності строків та оцінка дій держави у сфері правосуддя можуть допомогти виявити слабкі місця в національному законодавстві та вдосконалити процедури розгляду справ.

По-перше, було визначено поняття та зміст принципу розумності строків відповідно до міжнародних стандартів. Аналіз Європейської конвенції з прав людини та практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) дозволив встановити, що розумні строки є однією з ключових гарантій справедливого судового розгляду, а їх дотримання оцінюється за такими критеріями, як складність справи, поведінка сторін та держави, а також значущість справи для заявника. По-друге, досліджено, як цей принцип реалізується у національному цивільному процесуальному законодавстві. Встановлено, що Цивільний процесуальний кодекс України передбачає конкретні строки розгляду справ, а також механізми їх продовження у разі наявності об'єктивних обставин. По-третє, проведено аналіз юридичних особливостей цивільного судочинства в умовах воєнного стану. Виявлено, що збройний конфлікт значно вплинув на функціонування судової системи, спричинивши зупинення або продовження строків у регіонах, де

ведуться бойові дії. Разом із тим, впровадження дистанційного судочинства стало одним із ключових механізмів мінімізації негативного впливу війни на здійснення правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Європейська конвенція з прав людини/ Рада Європи, 1950 рік, стаття 6.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: від 18 березня 2004 року № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-42
3. Цивільний процес : навч. посіб. / А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін.; за ред. Ю.В. Білоусова. Київ : Прецедент, 2006. 1-293 с.
4. Курс цивільного процесу : підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. 1 – 52 с.
5. Рішення Верховного Суду у справі № 381/3005/19, 2022 рік.
6. Лист Верховного Суду України №1–5/45 «Щодо перевищення розумних строків розгляду справ», від 25.01.2006 року.
7. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2015, № 28, ст.

Шапірко Д. А.,

студентка 4 курсу

Інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

РОЛЬ АДВОКАТІВ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДО МЕДІАЦІЇ

Постановка проблеми. У сучасному правовому полі дедалі більшої популярності набувають альтернативні способи вирішення спорів, зокрема – медіація. Її основними засадами є добровільність, конфіденційність, нейтральність посередника та орієнтація на інтереси сторін. Запровадження Закону України «Про медіацію» [3] стало поштовхом для більш активного впровадження медіації в юридичну практику. Разом з тим, у процесі підготовки до медіації важливу роль відіграють адвокати як професійні представники сторін, що забезпечують захист прав та інтересів своїх клієнтів. Особливості участі адвоката в процесі медіації досліджувались у працях багатьох науковців, серед яких А. Біцай, Л. Момот, Ю. Притика, Д. Проценко, Яновська О., та інші.

Незважаючи на зростання інтересу до медіації, питання ролі адвокатів у цьому процесі досі залишаються недостатньо вивченими. Переважна увага у наукових джерелах зосереджується на функціях медіатора, тоді як підготовчий етап, на якому адвокат може істотно вплинути на перебіг і результати медіації, залишається поза фокусом досліджень.

Метою доповіді є з'ясування ключових аспектів участі адвоката в підготовчому етапі до медіації, визначення його функцій, обов'язків та потенційного впливу на ефективність переговорного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах, коли в країні діє воєнний стан, особливої актуальності набуває вирішення суперечок через діалог та пошук компромісних підходів до їх розв'язання. Водночас серед адвокатів і досі спостерігається досить недовірливе ставлення до практики медіації та її потенціалу у процесі залагодження конфліктів і спорів. Такий критичний погляд юристів, без сумніву, є суттєвою перешкодою для широкого впровадження медіації як альтернативного механізму урегулювання цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних спорів, а також питань, пов'язаних з адміністративними правопорушеннями чи кримінальними провадженнями, де існує можливість досягти згоди між постраждалою особою та підозрюваним (або обвинуваченим). У той же час медіація, як метод досягнення порозуміння між сторонами, не лише не суперечить цілям і формам роботи адвоката, а й може стати для нього корисним інструментом у процесі врегулювання конфліктних ситуацій. Так, відповідно до статті 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», до переліку послуг, які надають адвокати, належать: інформування клієнтів з правових питань, надання консультацій та пояснень, юридичний супровід діяльності як приватних, так і юридичних осіб, а також органів влади, органів місцевого самоврядування та держави. Крім того, адвокати представляють інтереси своїх клієнтів у цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, а також у взаємодії з іншими державними установами та особами [2].

Варто підтримати думку О. Яновської та А. Біцай, які, аналізують специфіку залучення адвоката до процесу медіації, підкреслюють, що така участь має відрізнятися особливою формою у порівнянні з діяльністю інших фахівців, зокрема конфліктологів, психологів, соціологів тощо. Це пояснюється тим, що адвокат – це професійний правник, який здійснює юридичну підтримку на фаховому рівні. Водночас залучення адвоката до процесу мирного вирішення правових суперечок (юридичних спорів) доцільно розцінювати як розширене трактування адвокатської практики, що виходить за межі звичної функції правового консультанта [4].

Існує кілька підходів до участі адвоката в процесі медіації. Зокрема, адвокат здійснює юридичну підготовку до процедури, пояснює клієнту можливі варіанти розв'язання спору, акцентує увагу на сильних і слабких сторонах позицій сторін, однак не бути присутнім безпосередньо під час медіації. Інший варіант – супровід адвокатом клієнта як до початку переговорів, так і під час самої медіаційної процедури. Також адвокат може долучатися лише на завершальному етапі процесу, коли сторони вже дійшли певних домовленостей і виникає потреба у юридичному оформленні угоди. Крім того, участь

адвоката можлива й у форматі представництва інтересів клієнта, коли останній не бере участі в медіації особисто.

Підготовка до медіації є одним із вирішальних етапів, що суттєво впливає на подальший хід примирювальної процедури. У цьому процесі адвокат виконує низку ключових функцій. Правова оцінка ситуації. Перед початком медіації адвокат здійснює аналіз правової природи спору, перевіряє наявність правових підстав для вимог та заперечень клієнта, з'ясовує наявність доказів та альтернативи у разі звернення до суду. Інформування клієнта про особливості медіації. Адвокат зобов'язаний роз'яснити клієнту суть процедури медіації, її переваги та ризики, правила конфіденційності, добровільності, а також підкреслити, що медіатор не приймає рішень, а лише сприяє знаходженню взаємоприйнятної вирішення спору. Формулювання позиції клієнта. Успішна медіація потребує чіткого розуміння інтересів сторін. Адвокат допомагає клієнту сформулювати його правову позицію, відокремити позицію від інтересу, виявити пріоритети, межі поступок та прийнятні варіанти вирішення конфлікту. Аналіз позицій іншої сторони. Під час підготовки адвокат також аналізує можливу позицію опонента, прогнозує хід переговорів та готує відповідні контраргументи, щоб забезпечити максимальний захист інтересів клієнта в межах медіації. У випадку очікуваного позитивного результату адвокат заздалегідь готує юридичну базу для укладення мирової угоди, враховує правові вимоги до її змісту, структури та відповідності законодавству. Таким чином, адвокат під час підготовки до медіації не лише виконує роль радника, а й виступає стратегом, психологом і комунікатором, який готує клієнта до конструктивного діалогу.

Висновки. Роль адвоката на етапі підготовки до медіації є визначальною для досягнення успішного результату. Від якості підготовки, обґрунтованості правової позиції, здатності адвоката передбачити розвиток ситуації та підготувати клієнта до компромісів значною мірою залежить ефективність самої медіації. У зв'язку з цим, необхідним є подальше дослідження процесуальної та етичної ролі адвокатів у процедурі медіації, а також розробка методичних рекомендацій для адвокатської спільноти щодо участі у примирювальних процедурах.

Список використаних джерел:

1. Правила адвокатської етики: Правила затверджені З'їздом адвокатів України від 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
3. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
4. Яновська О., Біцай А. Особливості участі адвоката у процедурі медіації. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. 2014. Вип. 1. С. 21-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2014_1_7.

Шеремет А. М.,

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін

Інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету „Острозька академія”

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ В ТРАНСКОРДОННИХ СПОРАХ СПОЖИВАЧІВ

Постановка проблеми. Цифрова медіація в транскордонних спорах споживачів у Європейському Союзі відповідає потребі у доступному транскордонному врегулюванні, однак її правова інфраструктура залишається фрагментованою. Попри розвиток платформ, рівень процесуальної визначеності, стандарти верифікації, етичний контроль за алгоритмами й механізми виконання досягнутих домовленостей все ще не забезпечують належного рівня захисту прав споживача. Впровадження автоматизованих рішень потребує не лише технологічної, а й нормативної легітимності, яка відповідала б принципам конфіденційності, справедливості та належного врядування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сформована концептуальна модель параметризації онлайн-врегулювання спорів (ODR) ґрунтується на критичному аналізі функціональних складників сучасних цифрових платформ та їх здатності забезпечити процесуальну рівновагу у споживчих спорах із транскордонним елементом. Запропонована модель враховує три взаємопов'язані параметри: ступінь залучення медіатора, рівень автоматизації процедур і спосіб інтеграції технологій штучного інтелекту.

Кожен з цих параметрів має нормативне та функціональне значення. Рівень участі людини у процесі слугує не лише чинником процедурної справедливості, а й засобом відновлення контролю над потенційно автономними алгоритмами. Ступінь автоматизації, у свою чергу, визначає гнучкість платформи щодо навантаження та здатність обробляти великий обсяг однотипних спорів, не порушуючи принципів належного врядування. Інтеграція ШІ-технологій охоплює як алгоритмічну маршрутизацію скарг, так і генерацію варіантів вирішення, що має супроводжуватись запобіжниками людського контролю.

Узагальнення цих елементів у єдину модель дозволяє диференціювати цифрові сервіси за глибиною автоматизації та рівнем нормативної обумовленості процедур, що є важливим інструментом оцінки правової сумісності платформи із вимогами ЄС у сфері доступу до правосуддя.

У процесі аналізу цифрових платформ ODR виявлено низку системних бар'єрів, які стримують повноцінну реалізацію потенціалу дистанційної медіації в транскордонному сегменті. Ключовою проблемою є відсутність уніфікованих стандартів верифікації користувача, що ускладнює встановлення автентичності сторін і знижує процесуальну надійність. Наявна фрагментарність технічних рішень, зокрема неоднорідність протоколів обміну даними між платформами і позасудовими органами, перешкоджає оперативному визнанню результатів процедури в різних юрисдикціях, порушуючи принципи сумісності та транскордонного виконання.

Окреме занепокоєння викликає дефіцит доказової бази щодо ефективності алгоритмічних рішень, які застосовуються для автоматизованого врегулювання. В умовах, коли відсутні стандартизовані метрики результативності таких рішень, а доступ до логіки їхньої роботи часто є обмеженим, порушується як принцип прозорості, так і право сторін на процесуальне оскарження. Це породжує структурну асиметрію у правовій взаємодії споживача з платформою, де технічна складність механізмів витісняє зрозумілість і передбачуваність процедур, що є критичним у спорах з міжнаціональним елементом.

У ході дослідження обґрунтовано необхідність постійного людського нагляду над алгоритмічними компонентами цифрових платформ ODR, з огляду на суттєві юридичні ризики, пов'язані з повною автоматизацією прийняття рішень. Попри зростаючу ефективність алгоритмів у попередній класифікації спорів, маршрутизації скарг і навіть генеруванні проектів домовленостей, автоматизоване вирішення транскордонного споживчого конфлікту без втручання людини може суперечити принципам належного процесу.

Алгоритмічні процедури мають супроводжуватися механізмами людського нагляду з правом втручання у разі порушення неупередженості, технічної коректності чи процесуального балансу. Зазначений підхід відповідає новітнім європейським регуляторним актам, що стосуються штучного

інтелекту, зокрема положенням Регламенту (ЄС) 2024/1689 про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act) [1] і спрямований на узгодження цифрової ефективності з фундаментальними правами сторін. Він також дозволяє забезпечити довіру користувачів до цифрових процедур, зменшуючи ймовірність оскаржень і підвищуючи правову сталість досягнутих домовленостей.

Висновок. На підставі аналізу нормативних джерел, практичних кейсів і доктринальних підходів у роботі запропоновано інтегрований підхід до подолання процесуальних ризиків і посилення довіри до цифрових платформ ODR, що поєднує технічні інструменти з етичними гарантіями. Зокрема, обґрунтовано доцільність впровадження інтероперабельних технічних протоколів, які забезпечують уніфікований обмін даними між юрисдикціями та суб'єктами альтернативного вирішення спорів, забезпечує правову узгодженість. Така технічна сумісність слугує основою для взаємного визнання рішень і формує простір довіри між автономними платформами.

У поєднанні з технічними механізмами запропоновано розвивати етичну інфраструктуру платформ, що включає прозорість архітектури, аудит алгоритмічних рішень, належний захист персональних даних відповідно до Регламенту (ЄС) 2016/679 [2], а також механізми оскарження автоматизованих рішень із залученням медіатора відповідно до статті 22 цього ж регламенту. Ці механізми спрямовані на гарантування процесуальної справедливості, забезпечення балансу інтересів сторін і створення умов для передбачуваності результату. У збалансованій моделі, ключовим чинником правового оновлення виступає саме довіра як основа функціонування цифрової медіації в умовах глобалізованого споживчого ринку.

Список використаних джерел:

1. Регламент (ЄС) 2024/1689 про встановлення гармонізованих правил щодо штучного інтелекту. *Офіційний вісник європейського союзу*. 2024. 13 черв. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj> (дата звернення: 02.05.2025).
2. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних): Регламент Європ. Союзу від 27.04.2016 № 2016/679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 02.05.2025).

Швая М. В.,

студентка 4-го курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОСТМОРТАЛЬНОЇ РЕПРОДУКЦІЇ ЯК ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. «Страх смерті походить зі страху життя. Людина, яка живе повноцінно, готова померти в будь-який момент» – філософська рефлексія Семюела Ленгхорна Клеменса влучно відображає дуальність людського існування. Смерть і життя, подібно до концепції Інь і Янь, становлять фундаментальну дихотомію буття – його початок і завершення [4, с. 878]. Втім, прогрес репродуктивної медицини дозволяє переосмислити цю парадигму, відкриваючи можливості продовження генетичної лінії навіть після біологічної смерті індивіда. В умовах демографічної кризи, яка загострюється внаслідок широкомасштабної збройної агресії проти України, масової загибелі громадян та вимушеної міграції населення, актуалізується потреба модернізації державної політики у сфері репродуктивних технологій як стратегічного елементу демографічної безпеки держави. Особливої значущості в умовах воєнного стану набуває проблематика захисту репродуктивних прав військовослужбовців, які, виконуючи конституційний обов'язок із захисту територіальної цілісності держави, перебувають у зоні підвищеного ризику.

Вітчизняна доктрина охоплює окремі аспекти права на посмертну репродукцію: аналіз міжнародно-правової імплементації, генезу нормативного регулювання тощо. Попри незначний науковий інтерес до цієї проблематики, вагомий внесок у її дослідження здійснили В. Чечерський, Н. Квіт, З. Скалецька, І. Чеховська та інші науковці. Водночас спостерігається дефіцит комплексних досліджень, які б системно інтегрували різні виміри цього багатоаспектного інституту та пропонували науково обґрунтовані підходи до його оптимізації, що й визначає *мету* цієї доповіді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Постмортальна репродукція як комплексне медико-правове явище, що бере початок з інноваційних розробок д-ра Кеппі Ротмана (1970-ті роки), еволюціонувала з теоретичної концепції в реальну практику, що підтверджують пілотні справи «Hall v. Fertility Institute of New Orleans» (США) та «Parlaix v. CECOS» (Франція) [4, с. 881]. Це метод реалізації репродуктивних прав особи після її смерті, що передбачає зачаття та народження дитини шляхом застосування допоміжних репродуктивних технологій з використанням генетичного матеріалу померлої особи, який був або кріоконсервованний за її життя на підставі відповідного волевиявлення, або отриманий протягом визначеного терміну після настання смерті, за умов наявності прижиттєвої згоди донора чи рішення суду, що враховує його припустиму волю [2, с. 404; 3, с. 4]. Нині найбільш практично спроможною та логістично доступною процедурою (особливо в Україні) є процедура кріоконсервації репродуктивних клітин живих партнерів-донорів із значною гендерною диференціацією за складністю та вартістю. Феномен постмортальної репродукції демонструє випереджальний розвиток суспільних відносин порівняно з нормативно-правовою регламентацією, акцентуючи увагу на правах людини четвертого покоління, в основі яких – тілесна автономія та самовизначення. Мотивація осіб, які звертаються до даної процедури, відображає складну сукупність психологічних (пошук розради після втрати), соціальних (продовження роду) та правових аспектів (реалізація права на сім'ю та спадкові відносини), що набуває особливої актуальності в сучасних українських реаліях.

Право на репродукцію, незважаючи на свою фундаментальність, досі залишається фрагментарно врегульованим як у національному законодавстві України, так і в міжнародному праві, розподіляючись між різними галузями права без цілісного законодавчого підходу. Міжнародно-правовою основою репродуктивних прав виступають право на приватність та сімейне життя (ст. 17(1) МПГПП, ст. 8(1) ЄКПЛ) та право на створення сім'ї (ст. 16 ЗДПЛ, ст. 23(2) МПГПП, ст. 12 ЄКПЛ). Практика ЄСПЛ розширила тлумачення права на приватне життя, включивши як позитивний (право стати батьками), так і негативний (право відмовитися від батьківства) аспекти репродуктивної свободи, що підтверджується

низкою рішень («P. and S. v. Poland», «Evans v. the United Kingdom», «R. R. v. Poland», та «Dickson v. The United Kingdom»). Однак жодна юрисдикція не поширила це право на посмертну репродукцію, а ЄСПЛ у справі «Peřilová v. the Czech Republic» підкреслив, що права за ст. 8 ЄКПЛ не є безумовними й не зобов'язують держав дозволяти посмертне штучне запліднення, при цьому там, де подібна процедура дозволена, вона забезпечується гарантіями попередньої інформованої згоди померлого. Аналіз міжнародних моделей регулювання постмортальної репродукції демонструє різноманітні підходи: від прогресивної ізраїльської моделі з доктриною «презюмованого бажання» та державною підтримкою (обов'язкова кріоконсервація для військовослужбовців), через збалансовану австралійську модель (необхідність попередньої згоди та експертної оцінки), формалізовану американську систему (з чіткими темпоральними обмеженнями), до консервативних французької, німецької та швейцарської моделей з повною або частковою заборонаю процедури [1, с. с. 86-88]. Для України оптимальним видається рецепція збалансованого австралійського підходу з поєднанням поваги до особистого волевиявлення та експертної оцінки інтересів майбутньої дитини, з можливим впровадженням ізраїльського механізму державної підтримки кріоконсервації для військовослужбовців.

Юридична визначеність як компонент принципу верховенства права вимагає від законодавця формувати норми чітко та однозначно, забезпечуючи їх передбачуваність для створення стабільного правового середовища. Саме завдяки цьому реалізуються легітимні очікування громадян – можливість досягати бажаних результатів через правомірну поведінку, орієнтуючись на заздалегідь відомі потенційні наслідки своїх дій (як зазначено в абзаці 3 п.п. 2.2 п. 2 мотивувальної частини Рішення Першого сенату КСУ від 05.06.2019 № 3-р(І)/2019). В Україні правове регулювання посмертної репродукції перебуває в законодавчому вакуумі, незважаючи на фактичне застосування таких технологій у медичній практиці. Базове регулювання здійснюється фрагментарно через Закон №2011-ХІІ «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців», зміни внесені Законом №3496-ІХ (щодо забезпечення права на біологічне батьківство), постанову КМУ №78 та наказ МОЗ №787, однак відсутній комплексний механізм розпорядження кріоконсервованим матеріалом померлих. Серед невирішених правових питань досі залишаються: недосконалість нотаріального оформлення розпоряджень щодо репродуктивного матеріалу (відсутність можливості зберігання копій у нотаріальних архівах та реєстрації в електронних системах), неможливість застосування норм про трансплантацію до репродуктивних клітин та відсутність правового механізму відкликання наданої згоди. Перспективним рішенням може стати впровадження концепції «біологічного заповіту» з обов'язковою реєстрацією в Спадковому реєстрі та інтеграцією до Електронної системи охорони здоров'я, що забезпечить чітку процедуру посвідчення та можливість скасування за аналогією зі звичайним заповітом [1, с. с. 93-94].

Аналіз судової практики щодо використання кріоконсервованого репродуктивного матеріалу в Україні демонструє формування правових механізмів подолання колізій у репродуктивній медицині. Знаковим є рішення Київського районного суду м. Одеси (справа № 947/7597/24) та Святошинського районного суду м. Києва (справа № 759/265/23), де суди, керуючись принципом верховенства права та статтею 263 ЦПК України, задовольнили позови дружин загиблих військовослужбовців щодо використання кріоконсервованого біоматеріалу померлих чоловіків. Правове регулювання цих відносин отримало подальший розвиток у постанові КМУ № 78 від 24.01.2025, яка встановлює порядок забору, кріоконсервації та зберігання репродуктивних клітин військовослужбовців, регламентує процедуру медичного обстеження, документування, умови безоплатного зберігання біоматеріалу протягом трьох років після смерті донора та визначає механізми подальшого розпорядження кріоконсервованими репродуктивними клітинами.

Аналіз рекомендацій «Загальної Декларації про біоетику та права людини» ЮНЕСКО (2005) та настанов Європейського товариства репродукції людини та ембріології (ESHRE) щодо посмертної репродукції виявляє необхідність удосконалення українського законодавства в цій сфері. ESHRE визначає три ключові рекомендації: обов'язковість попередньої письмової згоди донора, психологічний супровід партнера, що залишився живим, та встановлення річного мораторію після смерті особи перед початком процедур [1, с. 92]. Доцільно застосувати й «презумпцію незгоди», аналогічну закріпленій у ч. 3 ст. 290 ЦК України щодо донорства органів [5, с. 90-93], та обмежити коло осіб, які можуть отримати доступ до кріоконсервованого матеріалу померлого, надавши таке право виключно другому з подружжя чи партнеру/партнерці, що підтверджується рішенням ЄСПЛ у справі «Petithory Lanzmann v. France». З огляду на реалії воєнного стану рекомендується запровадити системні зміни: формулювання

юридичного статусу репродуктивних клітин, визначення переліку уповноважених осіб, встановлення часових рамок використання, стандартизація документів для фіксації волевиявлення, юридичне закріплення концепції «біологічного заповіту» та розробка програм державної підтримки для сімей військовослужбовців.

Висновок. Комплексний аналіз проблематики постмортальної репродукції в контексті захисту прав військовослужбовців в Україні засвідчує необхідність збалансованого законодавчого врегулювання цієї сфери. Першочерговими завданнями є: запровадження механізму «біологічного заповіту» з інтеграцією до електронних реєстрів, встановлення чітких критеріїв інформованої згоди та кола уповноважених осіб, а також створення державної програми підтримки кріоконсервації для військовослужбовців. Такі заходи не лише забезпечать реалізацію фундаментального права на продовження роду в екстремальних умовах воєнного стану, але й сприятимуть демографічній стабілізації та збереженню генофонду нації з дотриманням етичних імперативів і захисту інтересів майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Kvit N. Prospects for regulating the right to posthumous reproduction in the context of war in Ukraine: foreign experience and formation of legal support for the realisation of reproductive rights of military personnel. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2023. URL: https://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1684148772.pdf (date of access: 14.03.2025).
2. Pashkov V., Gutorova N., Noha P. Reproductive function: the protection of the rights of the people which are sent to the area of the fighting. *Wiadomości Lekarskie*. 2018. Vol. LXXI, no. 2 cz II. P. 403–408. URL: https://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14999/1/Pashkov_Gutorova_Noha_403-407.pdf (date of access: 14.03.2025).
3. Postmortal and posthumous reproduction: ethical and legal approaches to the legalization / I. Chekhovska et al. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2021. Volume 24, Special Issue 1. P. 2–7. URL: <https://scispace.com/pdf/postmortal-and-posthumous-reproduction-ethical-and-legal-1eeq5bq91m.pdf> (date of access: 14.03.2025).
4. Samuel Hoy Brown. Life after death: How the widespread implementation of postmortem sperm retrieval can redefine procreative liberty. *Louisiana Law Review*. 2023. Volume 83, Number 3. P. 878, 881–883. URL: <https://digitalcommons.law.lsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6943&context=lalrev> (date of access: 14.03.2025).
5. Брюховецька М. Посмертне донорство в законодавстві іноземних країн: позитивний досвід правозастосування. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*, 18 (2/2), 2016. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/2/part_2/19.pdf (дата звернення: 14.03.2025).

ЗМІСТ

Асадуллаєв О. О. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕЧНІ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА В ЄС	3
Байцим І. В. ПРОБЛЕМИ ОБҐРУНТОВАНOSTІ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ ..	5
Блащук Т. В. ПРОБЛЕМИ ІНФОРМОВАНОЇ ЗГОДИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УЧАСТІ ПАЦІЄНТА В ЕКСПЕРИМЕНТІ	8
Веремчук Д. А. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ	11
Висоцький С. О. МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОСУСПІЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ПІД ЧАС ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ: ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ В РЕГУЛЬОВАНОМУ СЕГМЕНТІ	14
Волошкевич В. В. ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	17
Голуб С. С. МЕДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА МОЖЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ	19
Грицишин М. Ю. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	22
Джула Н. О. ЗАСТОСУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИНЦИПУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	24
Жилко С. В. МЕДІАЦІЯ У СПРАВАХ ПРО ПОДІЛ МАЙНА ПОДРУЗЖЯ	26
Загоровська А. В. ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	28
Івахів О. В. СИСТЕМА ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я У ЄС ТА УКРАЇНІ	31
Коваленко С. П. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ У МЕДІАЦІЇ	34
Каюда С. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРЕДМЕТУ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ БАТЬКІВСТВА	36
Костюк К. С. СТРАТЕГІЇ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ КЛІЄНТА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	38
Кушнір І. М. ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	40
Лезнюк А. Д. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ДОСТУПНІСТЬ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ	43
Лежук Д. П. ПРАВО НА СВОБОДУ СЛОВА ТА ІНФОРМАЦІЇ В ПРАВІ ЄС	46
Лисюк В. Р. ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ У ДОГОВІРНИХ, ГОСПОДАРСЬКИХ, СІМЕЙНИХ ТА ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ В УКРАЇНІ ТА ЄС	49

Мельников О. О.

ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИСДИКЦІЙНОСТІ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

52

Олійник М. О.

УГОДА ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МЕДІАЦІЇ ТА МИРОВА УГОДА: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

55

Мосійчук А. С.

ПОРІВНЯННЯ МИРОВОЇ УГОДИ ТА УГОДИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МЕДІАЦІЇ

57

Окуневич Я. О.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ

59

Петрушин Д. В.

ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

61

Поплавський В. І.

СУТНІСТЬ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ СИСТЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ
ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

63

Придатко Д. О.

АДВОКАТСЬКИЙ ЗАПИТ І МЕДИЧНА ТАЄМНИЦЯ: МЕЖІ ДОСТУПУ ТА ПРАВОВИЙ БАЛАНС

66

Резалова Б. А.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

69

Рицька К. О.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ
У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

73

Рубель В. В.

ПРОЦЕДУРА РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО НАДАННЯ ПРАВА НА ШЛЮБ

76

Сірман К. В.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ
ТА ВЕТЕРАНАМ

79

Свирида Я. П.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ УГОД МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

81

Семенюк В. В.

ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА СВОБОДУ ВИБОРУ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я
І ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

83

Слупчик В. А.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРИМИРЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

86

Стрілець У. В.

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА СУТНОСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ
ЗДОРОВ'Я

89

Хінтицька К. Р.

ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ТА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ
В УКРАЇНІ

91

Човпило К. О.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

94

Шапірко Д. А.

РОЛЬ АДВОКАТІВ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДО МЕДІАЦІЇ

97

Шеремет А. М.

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ В ТРАНСКОРДОННИХ СПОРАХ СПОЖИВАЧІВ

99

Швая М. В.

ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОСТМОРТАЛЬНОЇ РЕПРОДУКЦІЇ ЯК ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ
РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

101

Наукове видання

**Матеріали Круглого столу
«ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ПРИВАТНОГО ПРАВА»**

(м. Острог, 14 травня 2025 року)

Відповідальний за випуск *Тетяна Блащук*

Комп'ютерна верстка *Наталії Крушинської*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 12,32. Електр. вид. Зам. № 20–25.

Гарнітура «Times New Roman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві

Національного університету «Острозька академія»,

Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.